

รายงานการวิจัย

การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่า
กรณีศึกษา ภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือจับสัตว์ในพื้นที่ป่า
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

The study of Knowledge Collections from Folk Wisdom
of Using Hunting Tools to Catch Wild Animals in The Forests
of Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province.

เมธิรา ไกรนทีและคณะ

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ

งานวิจัย เรื่อง การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่า กรณีศึกษา ภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือจับสัตว์ในพื้นที่ป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมองค์ความรู้ ความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช และจัดทำบทเรียนท้องถิ่นเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่าและการจัดการทรัพยากรบริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชให้มีความยั่งยืน

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จากกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน บุคคลที่มีการใช้ประโยชน์และบุคคลที่เป็นผู้อนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า ในอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลการวิจัย พบว่า องค์ความรู้ ความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถแบ่งออกตามชนิดของสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่า ประกอบด้วยสัตว์ป่าหลากหลายชนิด ซึ่งส่งผลให้มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้เครื่องมือจับสัตว์ป่า ที่หลากหลาย ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดของสัตว์ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับนก ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการดักบริเวณขาและดักบริเวณคอของสัตว์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการดักชุด ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการใช้ไ้แก้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการใช้ พรหม 4 หน้า และภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับผึ้ง

กระบวนการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย กระบวนการในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์ป่า เพื่อการดำรงชีวิต เพื่อหารายได้ เพื่อการดูแลและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และเพื่อการรักษาให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร

Abstract

This research aims to 1) study and collect the folk wisdom and the variety of tools used in hunting wild animals in the forests of Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province, 2) study the process of knowledge application in using hunting tools to catch wild animals in the forests of Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province, 3) make and publish the local lessons to carry on the folk wisdom of tools used in hunting wild animals and the process of resource management provided for sustainable living in the forests of Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province.

The research was quantitative research. Data was collected by interviewing the samples which are sage villagers, people who use hunting tools, and the officials who have a duty to preserve the folk wisdom of wild animal hunting tools in Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province.

The research shows that the variety of the folk wisdom in using hunting tools can be divided into different groups based on types of wild animals in the forests of Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province. Hunting of various types of wild animals requires various hunting tools. The hunting tools are divided into 6 groups depending on types of wild animals. The first group of hunting tools is bird traps. The second group is used in catching wild animals by trapping their legs and necks. The third group is used in catching wild animals by trapping method called *Duk Chud*. The fourth group is used in catching wild animals by trapping method called *Ai Kaew*. The fifth group is used in catching wild animals by trapping method called *Phrom Si Na*. Finally, the sixth group is hunting tools to trap bees.

For the process of knowledge application in using hunting tools to catch wild animals in the forests of Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province, the research reveals that there are 4 kinds of process to apply the knowledge. The first process is knowledge application in using hunting tools to catch wild animals for villagers' consumption. The second process is knowledge application in using hunting

tools to catch wild animals to earn villagers' living. The third process is knowledge application in using hunting tools to protect and preserve the environment and natural resources. And the fourth process is knowledge application in using hunting tools to maintain food security.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัย เรื่อง การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่า
กรณีศึกษา ภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือจับสัตว์ในพื้นที่ป่า อำเภอพรมหะคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
คณะผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลหลักทุกท่าน ที่ผู้วิจัยไม่ได้เอ่ยนามในรายงานการวิจัย ที่ได้กรุณา
ให้ความช่วยเหลือในการให้ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลในการวิจัย และคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณา
ให้ข้อคิดเห็นอันมีประโยชน์ในการนำมาปรับแก้ การจัดทำรายงานการวิจัยที่มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

คณะผู้วิจัย ต้องขอขอบพระคุณ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสถาบันวิจัย
และพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ที่ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการ
จัดสรรทุนอุดหนุนการวิจัย เพื่อการรวบรวมไว้ซึ่งองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันมีประโยชน์ต่อการ
ดำรงชีวิตของผู้คน และเพื่อการพัฒนาศักยภาพด้านการทำวิจัยของคณะผู้วิจัย อันจะมีประโยชน์ต่อการ
นำมาใช้ในการบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอน การเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ เพื่อขยายองค์ความรู้
ไปยังบุคคลหรือหน่วยงานที่ให้ความสนใจและมีความเกี่ยวข้อง ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและช่วยกันหา
แนวทางในการอนุรักษ์ และขอขอบพระคุณคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครศรีธรรมราช ที่เล็งเห็นถึงความสำคัญและสนับสนุนให้บุคลากรทำวิจัยในประเด็นการรวบรวม
องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งนับว่าเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาติที่สำคัญ ที่สามารถนำมาขับเคลื่อน
การพัฒนาชุมชนและสังคม และสอดคล้องกับพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัยที่จะต้องดำเนินการเพื่อการ
รับใช้สังคม โดยเฉพาะการวิจัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเป็น
ทุนทางสังคมที่มีคุณค่าให้นำมาสู่การใช้ประโยชน์และการรักษาให้คงอยู่ต่อไป

คณะผู้วิจัย

ตุลาคม 2559

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)	ก
บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
คำถามการวิจัย	2
กรอบแนวคิดในการวิจัย	3
นิยามศัพท์	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
ประโยชน์ของการวิจัย	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	7
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	7
แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม	24
แนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์	28
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	32

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	35
ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง	35
เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	35
การวิเคราะห์ข้อมูล	36
บทที่ 4 ผลการศึกษา	37
องค์ความรู้ ความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า	37
บริเวณป่า อำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช	
กระบวนการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า บริเวณป่า	80
อำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช	
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	85
สรุปผลการวิจัย	85
การอภิปรายผลการวิจัย	90
ข้อเสนอแนะ	95
บรรณานุกรม	98
ภาคผนวก	102
แบบสัมภาษณ์	103
ประวัติผู้วิจัย	106

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1. กรงยับ	39
2. เรียวดักนก	40
3. กรงยับและการนำเรียวมาปักโดยรอบกรงยับ	41
4. การดักคลิก	42
5. การดักอวน	43
6. ไม้ขอ	44
7. ไม้คาน	45
8. ไม้รองลูกฟาก	45
9. ไม้รองปากหลุม	46
10. ลูกหลักและสายเลี้ยง	47
11. ลูกฟาก	48
12. การเตรียมหลุมพรางดักสัตว์	50
13. ลักษณะการวางลูกฟาก	51
14. การนำไปไม้มาปิดบริเวณหลุมพรางดักสัตว์	52
15. การดักสัตว์บริเวณคอของสัตว์ (แบบใช้หวายทั้งเส้น)	54
16. การดักสัตว์บริเวณคอของสัตว์ (แบบใช้หวายผสมเอ็น)	55
17. ไม้แก้ว	57
18. พรหม 4 หน้า	58
19. ลูกทอย	60
20. เชือกอวด	61
21. ขวานค้อน	62

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
22. ตัวอย่างการตีลูกทอย	63
23. ตัวอย่างการตีลูกคุ่ม	64
24. ตัวอย่างการต่อไม้แม่ร่อง	65
25. ตัวอย่างการแค	66
26. ไม้กรี	67
27. โคระ	68
28. สาแหรก	69
29. ไม้กวาดผึ้ง	70
30. การนำไม้กวาดผึ้งมาผูกติดกับมงหรือคบไฟ (กลางคืน)	71
31. เชือกสำหรับใช้ดึงโคระ	72
32. มงสำหรับใช้ในการจับผึ้งตอนกลางวัน	73
33. มงสำหรับใช้ในการจับผึ้งตอนกลางคืน	74
34. การปีนต้นไม้เพื่อขึ้นไปจับผึ้ง	76
35. การนำน้ำผึ้งหรือรังผึ้งไปตั้งเจ้าหน้าที่	78

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การดำรงชีวิตของผู้คนในแต่ละยุคสมัยล้วนแล้วแต่มีการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานการดำรงชีวิตที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาทรัพยากรน้ำในการอุปโภคบริโภค การคมนาคม การติดต่อ ทรัพยากรป่าไม้ในการสร้างที่อยู่อาศัย แหล่งให้ร่มเงา ความชุ่มชื้น แหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร ที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตนานาชนิด ทรัพยากรดินในการทำมาหากิน แหล่งเพาะปลูก แหล่งที่ตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือน การพึ่งพาทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ ดังกล่าว มนุษย์จะมีวิธีการในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้การดำรงชีวิตมีความเหมาะสมและสามารถอยู่รอดได้นั้น มนุษย์ได้นำภูมิปัญญา มาใช้ในการปรับตัวและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด โดยเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการสังสมความรู้ ความคิด ประสบการณ์ที่ได้รับจากการทดลองปฏิบัติและเกิดจากการได้รับการถ่ายทอดจากผู้ที่มีความรู้หรือบุคคลรุ่นก่อนที่ตกทอดมรดกทางความคิด มรดกทางภูมิปัญญา มายังบุคคลรุ่นหลัง

การถ่ายทอดแนวทางการดำรงชีวิตประการหนึ่งที่บุคคลในรุ่นปัจจุบันได้รับเอาแนวปฏิบัติ มาจากบุคคลรุ่นก่อนในการใช้ชีวิตอิงอาศัยกับทรัพยากรธรรมชาติ กรณีการใช้ประโยชน์จากป่า และการจับสัตว์ป่า นับว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญที่จะต้องมีการถ่ายทอดและการอนุรักษ์ ให้ดำรงอยู่ เนื่องจากปัจจุบัน สังคมโดยส่วนใหญ่จะก้าวเข้าสู่ยุคของความเป็นสังคมอุตสาหกรรม หรือสังคมหลังอุตสาหกรรมซึ่งได้ก้าวผ่านสังคมแบบโบราณดั้งเดิมที่เป็นสังคมล่าสัตว์และเก็บหาของป่า หรือสังคมเกษตรกรรม และสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา จึงอาจมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตเพื่อให้อยู่รอดมากยิ่งขึ้น แต่อาจจะมีการละเลยและไม่ให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติ มีการจับสัตว์ป่าแบบทำลายล้าง หรือการจับเพื่อนำมาขายให้เกิดผลประโยชน์ ในเชิงธุรกิจ การจับสัตว์ผิดวิธี ความเปลี่ยนแปลงของเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ที่มีความแตกต่างจากการจับสัตว์ป่าในอดีตที่มีการจับสัตว์เพื่อนำมาทำเป็นอาหารโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความอยู่รอด และการอนุรักษ์ไว้ให้บุคคลรุ่นหลัง

พื้นที่บริเวณเขาและป่าเป็นพื้นที่ที่มีอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิดที่ได้หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะผู้คนในเขตชนบทที่ยังมีวิถีการดำรงชีวิตในรูปแบบที่มีความแตกต่างจากผู้คนในสังคม

เมือง ส่งผลให้ผู้คนเหล่านี้ยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบกับการที่พื้นที่บริเวณเขาและป่าของอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพ ยังเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายของทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่าที่ได้หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนมาหลายรุ่น

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษารวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่า กรณีศึกษา ภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อนำมาสู่การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถทำให้คนมีชีวิตอยู่รอดโดยการพึ่งพา ทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะของการอิงอาศัยกัน และไม่ทำลายล้างให้หมดสิ้น แต่มีการถ่ายทอด ด้านภูมิปัญญาดังกล่าว ให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องกับการจับสัตว์ป่าได้ตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำมาสู่การอนุรักษ์หรือการใช้ประโยชน์ในลักษณะของความยั่งยืน สามารถ ตกทอดภูมิปัญญาและทรัพยากรไปยังบุคคลรุ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการ ประกอบด้วย

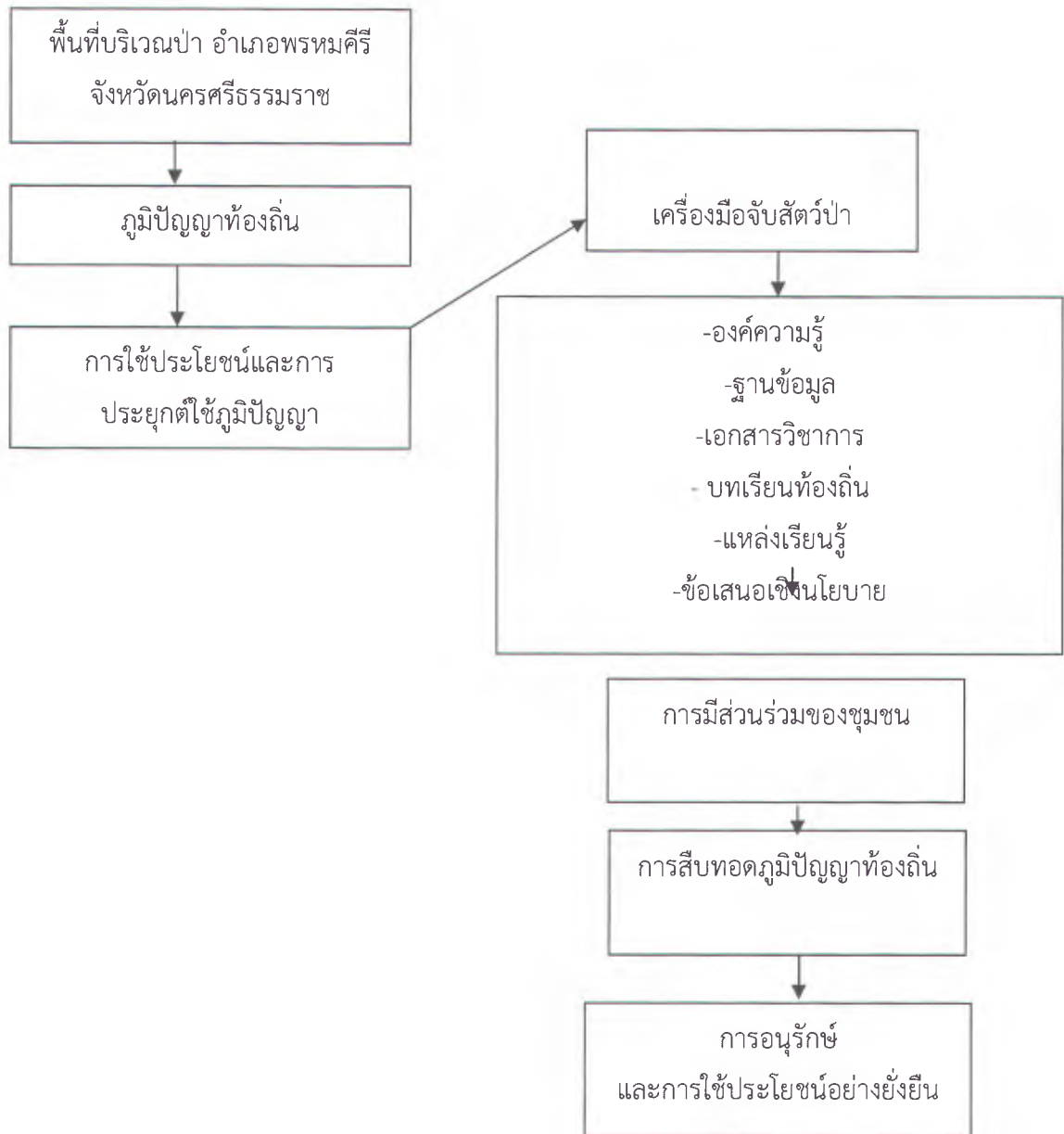
- 1.ศึกษารวบรวมองค์ความรู้ ความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านเครื่องมือ สัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 2.ศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอ พรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 3.การจัดทำบทเรียนท้องถิ่นเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาด้านเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า และการจัดการทรัพยากรบริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชให้มีความยั่งยืน

คำถามการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดคำถามในการวิจัยไว้ 2 ประการ ประกอบด้วย

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัด นครศรีธรรมราช มีรายละเอียดอย่างไรบ้าง
- 2.ชาวบ้านมีกระบวนการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอ พรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช อย่างไร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์ ประกอบด้วย

1. องค์กรความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่า หมายถึง การศึกษารายละเอียดของเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ป่าในพื้นที่อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วยประเภทของเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ป่าแต่ละประเภท วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประดิษฐ์เครื่องมือขั้นตอนในการประดิษฐ์ ขั้นตอน/วิธีการในการใช้เครื่องมือแต่ละประเภท เทคนิคในการประดิษฐ์เครื่องมือ เทคนิคในการใช้เครื่องมือ ลักษณะของภูมิปัญญา กระบวนการผลิตภูมิปัญญา การประยุกต์ใช้ประโยชน์ การสืบทอด ข้อสังเกต และข้อพึงระวังหรือข้อห้ามในการใช้เครื่องมือ และการจับสัตว์ป่าแต่ละประเภท

2. เครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช หมายถึง การศึกษาเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชทั้งในอดีตและปัจจุบันตามที่มีผู้รู้ผู้ที่มีความสามารถในการประดิษฐ์ การใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ป่าแต่ละประเภท

3. กระบวนการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช หมายถึง การศึกษาการนำเครื่องมือในการจับสัตว์ป่ามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตหรือการจับสัตว์มาเพื่อบริโภค การล่าสัตว์เพื่อหารายได้ในเชิงเศรษฐกิจ การดูแลและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และการคำนึงถึงการรักษาให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่ากรณีศึกษา ภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือจับสัตว์ในพื้นที่ป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เปิดโอกาสให้ชุมชนและภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม โดยมีขอบเขตการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย

บริเวณพื้นที่ดำเนินการวิจัยในพื้นที่บริเวณป่า บ้านปลายอวนล่าง หมู่ที่ 5 ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย ได้แบ่ง ออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย

2.1 ประชาชนชาวบ้านผู้คิดค้น มีองค์ความรู้และสืบทอดภูมิปัญญาด้านการทำเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่ป่าในอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 10 คน โดยคณะผู้วิจัยอาศัยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive selection)

2.2 กลุ่มชาวบ้านที่ยังใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่าในอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน จำนวน 10 คน โดยคณะผู้วิจัยอาศัยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive selection)

2.3 ตัวแทนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง หรือ บุคคลผู้อนุรักษ์ภูมิปัญญา ในอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 5 คน โดยคณะผู้วิจัยอาศัยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive selection)

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาในการศึกษา ประกอบด้วย

3.1 ศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่าในอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งในด้านของประเภท รูปแบบ วิธีการทำ

3.2 ศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้ประโยชน์ รวมถึงการเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่าในอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.3 จัดทำบทเรียนท้องถิ่นเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่าในอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช และการจัดการทรัพยากร การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ตลอดจนการผลักดันเชิงการอนุรักษ์ร่วมกันของชาวชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างยั่งยืน เพื่อใช้เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพต่อไป

4. ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการ 12 เดือน

ประโยชน์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้คาดว่าจะได้รับประโยชน์อย่างน้อย 3 ประการ ดังนี้

1. ได้รวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่าอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่าอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. ได้บทเรียนท้องถิ่นเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่า
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช การจัดการทรัพยากร การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนเพื่อนำไปสู่
การอนุรักษ์และการประยุกต์เพื่อการดำรงชีพสืบไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัย เรื่อง การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่า กรณีศึกษา ภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือจับสัตว์ในพื้นที่ป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยทบทวน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1.แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
- 3.แนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์
- 4.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โดยมีรายละเอียด ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแนวคิดที่ถูกนำมาใช้และให้ความสำคัญในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากเป็นองค์ความรู้ เป็นประสบการณ์ที่บุคคลได้มาจากการเรียนรู้ การปรับตัว การแก้ปัญหาในการดำรงอยู่ ของบุคคล และมีการถ่ายทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็มีการกำหนดประเภท ไว้อย่างหลากหลาย มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคคล สังคม ประเทศชาติ แต่เนื่องด้วยในปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางประเภท มักไม่มีการให้ความสำคัญ มีการละเลย และไม่มีการเรียนรู้ การอนุรักษ์ และการนำมาใช้ในการดำรงชีวิต ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา ท้องถิ่น และนำมาเป็นแนวคิดหลักในการศึกษาวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ความหมายของภูมิปัญญา

ศรีศักร วัลลิโภดม (2535: 6) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ศักยภาพของมนุษย์ในการ ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ ร่วมกันได้อย่างราบรื่น

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540: 11-12) กล่าวว่า ภูมิปัญญา คือ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ที่มีพัฒนาการสืบสานกันมา

เป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสถานะต่างๆ ในพื้นที่ที่ชุมชนนั้นตั้งถิ่นฐานอยู่

เอี่ยม ทองดี (2542: 60) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เป็นความรู้ ความคิด ความสามารถ ความเห็น ความเชื่อ ความนิยม ความฉลาดรอบคอบในสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน วิถีชีวิต การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และการใช้ภาษาที่เกิดขึ้นสั่งสม พัฒนาและใช้ประโยชน์สืบต่อจนเป็นมรดกตกทอดของพื้นบ้านมาแต่โบราณ

รุ่ง แก้วแดง (2543: 204) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาไทยว่า หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อม และเหมาะสมกับยุคสมัย

จิรณี สีนุชก (2543: 11) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ ความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้ของตนอย่างหลากหลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ และกระบวนการทางสังคม เพื่อให้ชีวิตอยู่ได้ในสภาพที่เหมาะสมกับธรรมชาติ และการถ่ายทอดกระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคน

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (อ้างถึงใน สุนันทา แซมเพชร, 2547: 86) กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ที่มาขององค์ความรู้ที่องงามขึ้นใหม่ที่ช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญามีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2550: 6-9) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ได้หมายถึง สินค้าและบริการในท้องถิ่น แต่หมายถึง องค์ความรู้อันลุ่มลึกหรือการหยั่งรู้ที่เกิดจากสัมพันธภาพอันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลของกระบวนการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบๆ ตัว ภายในระบบนิเวศท้องถิ่น ทั้งระบบนิเวศธรรมชาติและระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นการเรียนรู้ของมนุษย์ผ่านการคิดกระบวนการระบบ ก่อนที่จะพัฒนาขึ้นเป็นองค์ความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านการปรับตัวและดำรงชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและด้านสังคมวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนท้องถิ่น

จากความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ ระบบคิด ความสามารถ ประสบการณ์ของบุคคลที่ผ่านการดำรงชีวิตในด้านต่างๆ โดยมีความเกี่ยวข้องกับผู้คน สิ่งแวดล้อมและสิ่งเหนือธรรมชาติและมีการถ่ายทอดต่อกันมาและเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของแต่ละชุมชน สังคมและประเทศชาติ

2. การเกิดภูมิปัญญา

ประเวศ วสี (2530: 75) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของภูมิปัญญาว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านาน เป็นการดำรงอยู่ในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติตามกาลเวลา เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่พิเศษกว่าสัตว์อื่นๆ กล่าวคือ มนุษย์มีความสามารถในการคิดค้น เรียนรู้แก้ปัญหา และมีการสืบทอดแบบแผนความรู้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา แม้ว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่ถูกสั่งสมและถ่ายทอดเป็นมรดกมาช้านาน แต่มีลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งคือเป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกันไปหมดไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การใช้จ่าย การศึกษา วัฒนธรรม

สำนักคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2534:52) ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม การดำเนินงานด้านวัฒนธรรม จึงต้องใช้ปัญญาค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้ว ฟันฟู ประยุกต์ ประดิษฐ์ เสริมสร้างสิ่งใหม่ บนรากฐานสิ่งเก่าที่ค้นพบนั้น นักฟันฟู นักประยุกต์ และนักประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้ มีชื่อเรียกในเวลาต่อมาว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” หรือ “ผู้รู้ชาวบ้าน” และสติปัญญาที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์นี้เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2537:21) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสั่งสมความรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับถ่ายทอดจากบุคคลและสถาบันต่างๆ โดยมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม และศาสนา เกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญา ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่มีความมานาน มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น

3. ความสำคัญของภูมิปัญญา

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536: 3) ได้แบ่งความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการ คือ

1. ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอต้องศึกษาด้วยว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เหล่านั้นอย่างไร

2. การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจายความรู้ ความรู้นั้น ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร

3. การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

4. การสร้างสรรค์และปรับปรุง ระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยนตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2537: 25-26) กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านว่าเป็นวัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของสังคม เป็นสิ่งที่มีจุดหมาย เป็นสิ่งสำคัญ มีความหมายและคุณค่าต่อการดำรงอยู่ร่วมกันที่จะช่วยให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้าน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ช่วยสร้างความสมดุล ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม ทำให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนได้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอก และเป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบท ของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการกำหนดท่าทีในการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านได้มากยิ่งขึ้น

ประกอบ ใจมั่น (2539: 84) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ

1. ช่วยให้สมาชิกชุมชน หมู่บ้านดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

2. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม

3. ช่วยให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอก

4. เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ เพื่อจะได้กำหนดท่าทีการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

สมจิต พรหมเทพ (2543) กล่าวถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามีความสำคัญต่อชาวบ้าน ครอบครัว ชุมชน และสังคม ดังนี้คือ

1. เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตอันยาวนาน จนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชนตลอดมา

2. เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคน ประพฤติปฏิบัติอย่างมองเห็นแนวทางที่ดีและมีความเชื่อสืบต่อกันมา

3. เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่ายิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์

4. เป็นข้อมูลพื้นฐานของการดำรงชีวิต และการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

5. เป็นแนวทางนำไปสู่การปรับตัวของชุมชน ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชน

6. ช่วยเพิ่มความสมดุลระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมกับประชาชน เพราะต่างพึ่งพาอาศัยกัน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการสืบสาน สืบทอดประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมาเป็นเวลานาน ถ้าถูกละเลย ขาดการยอมรับ และถูกทำลายลงก็จะสูญหายไป ไร้ซึ่งภูมิปัญญาของตนเอง ทำให้คนในท้องถิ่นไม่มีศักดิ์ศรี ขาดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น

ของตน ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยกฤษณภักดิ์ บุญยัษเฐียร (2548) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1. มีปัญญาท้องถิ่นทำให้ชุมชนและชาติผ่านพ้นวิกฤตและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนไว้ได้
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า และความดีงามที่ดำรงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่ผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมเพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาร่วมสมัยที่ใช้ประโยชน์ได้กว้างขึ้น

4. ลักษณะของภูมิปัญญา

เสรี พงศ์พิศ (2529: 145-146) กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาไทยมี 2 ลักษณะ ประกอบด้วย

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี และอื่น ๆ

ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะ ที่สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือ ชีวิตของชาวบ้าน สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างเอกภาพ เหมือนมุมของสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534: 25) ได้กล่าวถึงลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญา เป็นความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดๆหรือหน่วยสังคมใดๆ เป็นข้อมูล เป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เกี่ยวกับผู้หญิง ผู้ชาย ประเภทครอบครัวของสังคมนั้น
2. ภูมิปัญญา เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดๆ ของสังคมนั้น มีความเชื่อแต่ยังไม่มีการพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้อง เช่น เรื่องนรก สวรรค์ ตายแล้วไปไหน
3. ภูมิปัญญา คือ ความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหา หรือป้องกันปัญหาเกี่ยวกับหน่วยสังคมหนึ่งสังคมใด ตัวอย่างครอบครัว เช่น ความสามารถในการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว

4. ภูมิปัญญาทางวัตถุ ในหน่วยสังคมใดๆ ตัวอย่าง เช่น เรือชนบ้านช่อง เครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ ในครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความสะอาด สะดวกสบายตามสภาพ

5. ภูมิปัญญาด้านพฤติกรรมในหน่วยสังคมใดๆ ตัวอย่างครอบครัว เช่น การกระทำ ความประพฤติ การปฏิบัติตัวของคนต่างๆ ในครอบครัว จนทำให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้ก็นับเป็น ภูมิปัญญาเช่นเดียวกัน

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2536) ได้กล่าวถึงลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น มิได้มีนัยเป็นแต่เพียงนามธรรม หากแต่มีความหมายครอบคลุมไปถึงรูปธรรมของการดำรงชีวิต เช่น แบบแผนของการใช้ทรัพยากร ซึ่งแบบแผนดังกล่าวจะต้องกำกับด้วยกฎเกณฑ์คุณธรรม หรืออาจ เรียกว่า สติ คือ การรู้จักยั้งคิดว่า การใช้ทรัพยากรในระดับใดจึงจะเป็นการสมควร พร้อมกันนั้นก็ใช้ปัญญาที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแบบแผน หรือวิธีการใช้ทรัพยากรหรือธรรมชาติ อย่างรอบคอบ เหมาะสมกับเงื่อนไขทางธรรมชาติและสังคม เพื่อความมั่นคงและยืนยาวในอนาคต จึงอาจแยกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 2 ระดับ หรือ 2 ประเภทกล่าวคือ ระดับหนึ่ง คือ สิ่งที่จับต้อง ได้ สัมผัสได้ไม่ยากนัก เช่น การเกษตรพื้นเมือง ส่วนอีกระดับหนึ่ง คือ ด้านที่ดูเหมือนกับเป็นนามธรรม นั้นคืออุดมการณ์หรือหลักยึดในการดำรงชีวิตนั่นเอง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 1) ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา ท้องถิ่นไว้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐาน ด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการองค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้น และภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่างๆ เป็นต้น
3. เป็นองค์รวม หรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
4. เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
5. เป็นแกนหลัก หรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิต เป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ
6. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา
7. มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2550: 18-19) กล่าวว่า คุณลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญา มี 2 ประการ คือ ลักษณะของภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม ได้แก่ กระบวนการคิด โลกทัศน์ ชีวทัศน์ ค่านิยม ความเชื่อ คุณค่า และความหมายที่คนให้แก่สรรพสิ่งต่างๆ รอบตัว ตลอดจนปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของบุคคล เช่น การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นต้น และลักษณะของภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ผลผลิตขององค์ความรู้ของคนในสังคมนั้นๆ เช่น ศิลปะหัตถกรรม รูปแบบการทำเกษตรกรรม ดนตรี อุปกรณ์เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ซึ่งถึงแม้ว่าภูมิปัญญาจะมีความแตกต่างกันในเรื่องของคุณลักษณะ แต่พบว่า ภูมิปัญญามีคุณสมบัติสำคัญที่มีความสอดคล้องต่อกัน ดังนี้

1. เป็นองค์รวม (holistic) คือ มีการบูรณาการกับองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ บุคคล สังคม และธรรมชาติ
2. ให้ความสำคัญกับดุลยภาพ และเอกภาพขององค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. มีความเชื่อมโยงกับระบบต่างๆ ของสังคมทั้งระบบ
4. มีความหลากหลาย (diversity)
5. มีพลวัต (dynamic) คือ มีการเปลี่ยนแปลงและมีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคมวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา
6. ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

เทิดชาย ช่วยบำรุง (2554: 36-37) กล่าวว่า ลักษณะของภูมิปัญญาไทย มีดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเป็นทั้งความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม
2. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคน
4. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว และการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม
5. ภูมิปัญญาไทยเป็นพื้นฐานสำคัญในการมองชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่างๆ
6. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะ หรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
7. ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคม
8. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์
9. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
10. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม
11. มีความหลากหลาย (diversity)

12. มีพลวัต (dynamic)

13. มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

5. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2540) ได้แบ่งประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพ มีขึ้นเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด อยู่อย่างมีความสุข สบายตามอัตภาพ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเสาะหาปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพของสังคมปฐมฐาน ยุคที่มนุษย์เสาะหาปัจจัยด้วยวิธีเก็บเกี่ยวและการใช้แรงงาน ได้แก่ วิธีการเสาะหาและจัดการเกี่ยวกับปัจจัย 4 คือ ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้ค่อยๆ เพิ่มพูนงอกงามขึ้น จนดูเหมือนเป็นสิ่งสามัญ เช่น

1) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำมาหากิน เริ่มตั้งแต่ภูมิปัญญาการเก็บเกี่ยว เช่น ภูมิปัญญาการหาของป่า ล่าสัตว์ การทำและใช้เครื่องจับสัตว์บก สัตว์น้ำ เช่น นก ปลา เสือ ช้าง เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้ค่อยๆ พัฒนาขึ้นเป็นอาชีพ มีรูปแบบของเครื่องมือเครื่องใช้เฉพาะตัวเฉพาะถิ่นขึ้น เช่น หน้ำไม้ ภูมิปัญญาในการเลือกพันธุ์ข้าวทำนา การไถ คราด หวาน ดำ เป็นต้น

2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เช่น การสร้างบ้านเรือนแบบเครื่องผูก ภูมิปัญญาการเลือกใช้วัสดุ วิธีเย็บ ผูกมัด ถักทอ ผูกเรือน

3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมโภชนาการ ได้แก่ ภูมิปัญญาในการเลือกสรรอาหาร วิธีปรุง และวิธีถนอมอาหาร

4) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ภูมิปัญญาในการนำสิ่งต่าง ๆ มาปกปิดร่างกายให้อบอุ่น เช่น ภูมิปัญญาในการทำหัตถกรรมเครื่องนุ่งห่มเปลี่ยนไม้ทำเป็นผ้า การทำและใช้ดินเผาเพื่อปั้นฝ้าย การคิดทำฟืมและกี่สำหรับงานทอ

5) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับยารักษาโรค ได้แก่ การนำสมุนไพร สัตว์ แร่บางชนิดมาใช้เป็นตัวยา การผสมยา วิธีปรุงยา การใช้ยา

ประเภทที่ 2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน ผู้คนทุกหมู่เหล่าต่าง พยายามจะให้ตนมีชีวิตที่มั่นคง จึงทุ่มเทใช้สติปัญญาและสิ่งเอื้ออำนวยต่างๆ เพื่อให้บรรลุความต้องการ

ประเภทที่ 3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้าง พิทักษ์ฐานะและอำนาจผู้คนทุกหมู่เหล่า ย่อมอาศัยฐานะและอำนาจเพื่อช่วยในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามโครงสร้างของสังคม ชีตจำกัดของการศึกษา ชีตความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและยุคสมัย โดยภูมิปัญญา กลุ่มนี้มีทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม

6. สาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาการกำหนดสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีขอบข่ายที่กว้างขวางครอบคลุมวิถีชีวิตของประชาชนในทุกๆ ด้าน ดังที่มีนักวิชาการได้แบ่งสาขาของภูมิปัญญาไว้หลายด้าน ดังนี้

นันทสาร สีสลับ ได้กล่าวไว้ในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 23 (2542) ว่า มีการกำหนดสาขาภูมิปัญญาไทยไว้อย่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่หน่วยงานองค์กร และนักวิชาการแต่ละท่านนำมากำหนด ในภาพรวมภูมิปัญญาไทย สามารถแบ่งได้เป็น 10 สาขา ซึ่งสอดคล้องกับที่เทิดชาย ช่วยบำรุง (2554: 43-44) ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถจำแนกเป็นรายสาขาได้ 10 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำ การเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรธรรมชาติ ไร่นาสวนผสม และสวนผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร ด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขปัญหาโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผล เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิต และการจำหน่าย ผลิตผลทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน และรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง ทางด้านสุขภาพ และอนามัยได้ เช่น การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน การดูแลและรักษาสุขภาพแผนโบราณไทย เป็นต้น

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์ จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุล และยั่งยืน เช่น การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำ และป่าชุมชน เป็นต้น

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสม และบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตรา และโภคทรัพย์ เพื่อส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน เช่น การจัดการเรื่องกองทุนของชุมชน ในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ และธนาคารหมู่บ้าน เป็นต้น

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน การจัดระบบสวัสดิการบริการในชุมชน การจัดระบบสิ่งแวดล้อมในชุมชน เป็นต้น

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ ศิลปะมวยไทย เป็นต้น

8. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กร ชุมชนต่างๆ ให้สามารถพัฒนา และบริหารองค์กรของตนเองได้ ตามบทบาท และหน้าที่ขององค์การ เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็นต้น

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท เช่น การจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรต หนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนรู้การสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ เป็นต้น

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ ให้บังเกิดผลดีต่อบุคคล และสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณี บุญประเพณีข้าว เป็นต้น

7. ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นันทสาร สีสลัก ได้กล่าวไว้ในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 23 (2542) ว่า ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทย สามารถสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ

เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ ซึ่งประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตลอดทั้งการประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้น เช่น การทำผ้าฝ้าย ผ้าไหม ซึ่งมีลวดลายที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความคิดของชาวบ้าน และในอดีต คนสมัยก่อนจะมีการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติแทบทุกด้าน โดยเฉพาะด้านปัจจัยสี่ ทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค โดยจะมีหลักเกณฑ์ในการใช้สิ่งของจากธรรมชาติ เช่น ไม่ตัดต้นไม้ขนาดเล็ก ไม่รู้จักการใช้สารเคมีแต่จะนิยมใช้ของในธรรมชาติในลักษณะการเกี่ยวกล เช่น นำใบไม้มาทับถมเพื่อให้เกิดการหมักกลายเป็นปุ๋ย บำรุงดินเพื่อให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์

2. ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน

เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดทั้งการสื่อสารต่างๆ เป็นต้น เป็นความสัมพันธ์ทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน ซึ่งมีการอยู่อาศัยร่วมกัน

ด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน มีหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติต่อกันมา เช่น ลูกควรมีหน้าที่ ควรจะต้องปฏิบัติตัวอย่างไรต่อพ่อแม่ ญาติ รวมถึงผู้สูงอายุ และพ่อแม่ ควรเลี้ยงดูบุตรหลานอย่างไร

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติจะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่างๆ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหนือธรรมชาติจะมีพลังอำนาจที่ไม่สามารถอธิบายได้ มีการให้ความเคารพธรรมชาติ ในทุกสถานที่ที่มีความเชื่อว่ามีเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตย์อยู่ หากจะทำกิจกรรมใด ก็จะต้องมีการขออนุญาต การให้ความเคารพ มีการประกอบพิธีกรรม การสวดวิญญู มีการจัดงานบุญเกี่ยวกับน้ำ ข้าว ป่าเขา สัตว์ บ้านเรือน เครื่องใช้ต่างๆ รวมถึงผู้ที่ล่องลပ်ไปแล้วก็ยังคงมีความสัมพันธ์ ยังคงมีการทำบุญส่งไปให้ถึงบุคคลผู้ล่องลပ်

ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน หมายถึง ชีวิตชุมชน สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย

8. ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอ่าอังกค์ และ วิศนี ตรีกุล (2533: 229-230) ให้ความหมายประโยชน์ของภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น 6 ประการ ดังนี้

1. ช่วยให้ความในท้องถิ่นนั้นดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสงบสุขกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ความเชื่อ และข้อห้ามต่าง ๆ สามารถใช้เพื่อป้องกัน ทำลายสิ่งแวดล้อม และช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติได้อย่างดี

2. สามารถนำมาใช้เพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเดียวกัน บารมีของบรรพบุรุษที่ล่องลပ်ไปแล้วและเป็นเคารพนับถือกันมา สามารถนำสวรรค์ กรรมและวาสนา ส่งผลต่อพฤติกรรมของชาวบ้าน ความซาบซึ้งในนิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก ส่งผลให้คนอ่านอนซอนง่าย รักสงบ มีความพากเพียรต่อสู้กับความทุกข์ยากและลดการกดขี่ได้สูง

3. ให้ประโยชน์ด้านการรักษาสุขภาพอนามัย และการรักษาพยาบาลเป็นกระบวนการรักษาที่ช่วยเยียวยา และยกระดับจิตใจของผู้ป่วยให้มีพลังใจต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ

4. ช่วยส่งเสริมและดำรงได้ซึ่งเอกลักษณ์ของสังคมนั้น จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียมตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เป็นเรื่องปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ การปรับเปลี่ยนการประยุกต์และการสืบทอด ล้วนแล้วแต่ต้องอาศัยภูมิปัญญาของคนในสังคม เพื่อให้เกิดความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการณ์ และเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องภาคภูมิใจ เพราะเป็นคุณลักษณะเฉพาะท้องถิ่น

5. มีประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ประยุกต์แล้ว นำมาใช้ประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เรื่องของการเกษตรกรรม ธรรมชาติ การแก้ปัญหาเรื่องการใช้น้ำเพื่อเกษตร การป้องกันกำจัดแมลงโดยไม่ใช้สารเคมี

6. ช่วยให้เข้าใจชุมชนและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการกำหนดท่าทีและเนื้อหาการทำงานกับชุมชน ให้การทำงานด้านการพัฒนาการจัดการศึกษามีความเหมาะสม กับชีวิตความต้องการและสภาพท้องถิ่น ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นประโยชน์ก็จะเกิดกับกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง

9. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538) ได้อธิบายถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามีวิธีการถ่ายทอด 2 วิธี คือ

1. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่เด็กหรือเยาวชน โดยทั่วไปเด็กมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นๆ ในสิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดความสนใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำ (ตามตัวอย่าง) การเล่นเกมปริศนาคำทาย เป็นต้น วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งควรทำและไม่ควรทำ

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่เยาวชนอีกรูปแบบหนึ่งเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อให้เกิดการสืบทอดอดมการณ์ให้ลูกหลานได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ช่วยให้เยาวชนรู้จักคิด รู้จักสังเกต รู้จักเปรียบเทียบ อันเป็นการเรียนรู้จากรากเหง้าของตนเอง เกิดความซาบซึ้งและภูมิใจที่ได้เกิดมาในชุมชนท้องถิ่น เช่น การจัดทำโครงการเยาวชนรักถิ่น เป็นต้น

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มาพอสมควรและเป็นวัยทำงาน จึงมีวิธีการถ่ายทอดได้หลายรูปแบบ เช่น การบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้น

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2550: 19-24) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่สามารถกระทำได้หลายวิธี โดยปราชญ์หรือผู้ถ่ายทอดจะคำนึงถึงคุณสมบัติของผู้รับการถ่ายทอดและองค์ความรู้ที่จะถ่ายทอดเป็นหลัก โดยวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่สำคัญมีอยู่ 2 วิธี คือ

1. การถ่ายทอดโดยตรง ได้แก่ การถ่ายทอดโดยการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งอาจทำได้ทั้งการบอกเล่าโดยใช้ภาษาพูดและการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้เด็ก วิธีการที่เหมาะสมและใช้กันมากที่สุด ได้แก่ การเล่านิทานและการอบรมสั่งสอน ในขณะที่การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ผู้ใหญ่ มักอาศัยวิธีการที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น เช่น สังคมไทยใช้พิธีแต่งงานเพื่อขัดเกลาทางสังคมแก่คู่บ่าวสาวใหม่ เพื่อให้ทราบถึงการใช้ชีวิตคู่ โดยผ่านการถ่ายทอดโดยตรง คือ การบอกเล่าสั่งสอน โดยผู้อาวุโสที่ประสบความสำเร็จในชีวิตสมรส ผ่านวิธีการให้ศีลให้พร

และพิธีกรรมต่างๆ มากมาย เช่น การหลั่งน้ำพระพุทธรูป การแห่ขันหมาก และการบูชื่อนอน โดยให้ผู้อาวุโสหรือบิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ เป็นผู้บูชื่อนอน ซึ่งการกระทำเหล่านี้ เป็นวิธีการทำที่สังคมให้การยอมรับ ทำให้คู่บ่าวสาวมีความเข้าใจกฎ ระเบียบทางสังคม และเข้าใจวิธีปฏิบัติด้านการครองเรือน

กรณีของการจัดงานศพ เป็นการใช้พิธีกรรม เป็นช่องทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทางศาสนา เกี่ยวกับหลักการกระทำ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติเพื่อถ่ายทอดระบบความเชื่อ ควบคุมพฤติกรรมของบุคคล โดยการใช้บทสวด หนังสืองานศพ คำกล่าวสดุดีต่อผู้ที่ล่วงลับ เพื่อกระตุ้นเตือนให้ญาติ/คนที่มาร่วม ได้ตระหนักถึงความไม่แน่นอนของชีวิต

2. การถ่ายทอดโดยทางอ้อม ในการถ่ายทอดโดยทางอ้อมสามารถได้หลายวิธี เช่น การสอดแทรก ภูมิปัญญาไว้ในรูปของความบันเทิง เช่น ภาพวาด สถาปัตยกรรม คำร้องลิเกหรือลำตัดในภาคกลาง หรือคำร้องสะล้อซอซึงของภาคเหนือ โดยผู้ถ่ายทอดมักกล่าวอ้างถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี คติธรรมคำสอนทางศาสนา หรือจารีตประเพณีต่างๆ และยังมีถ่ายทอดในรูปแบบของจิตรกรรม เช่น ภาพวาดตามผนังโบสถ์ที่มุ่งแสดงหลักธรรมความเชื่อทางศาสนาพร้อมกับการสะท้อนความจริง แห่งชีวิตในเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยอาจใช้เครื่องมือในการถ่ายทอดทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ตำรายาพื้นบ้าน การจารหรือเขียนใส่ใบลานหรือสมุดข่อย ศิลจารึก พงศาวดาร และสื่อสิ่งพิมพ์ ต่างๆ รวมทั้งการถ่ายทอดในรูปแบบงานวิจัยและตำราทางวิชาการ และการถ่ายทอดแบบไม่เป็น ลายลักษณ์อักษร เช่น คติชาวบ้าน นิทาน ภาษิต เพลง คำกล่าว

ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น บุคคลที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการถ่ายทอด ประกอบด้วย คนในครอบครัวหรือญาติโดยสายเลือดที่เป็นกลุ่มบุคคลหลักในการรับการถ่ายทอด แต่เนื่องด้วยข้อจำกัด ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบัน เช่น การกลัวการแก่งแย่งการทำมาหากิน โดยเฉพาะความรู้ ที่จะต้องทำผลผลิตเพื่อค้าขาย การกลัวชื่อเสียง เกียรติภูมิและกลัวคนอื่นขโมยภูมิปัญญาถ้าถ่ายทอด ความรู้ให้กับคนอื่นแล้วเขาทำดีกว่า เจ้าตำรับก็จะมีชื่อเสียง การมีความเชื่อและถือสัจจะจากปู่ ย่า ตา ทวด ที่ต้องการปกปิดเคล็ดลับหรือกลวิธีการผลิต และการที่สื่อและเทคโนโลยียังไม่พัฒนาเท่าที่ควร จึงอาจเป็นปัญหาต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

นันทิ พงษ์ดนตรี (2544) กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1. การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้าน ที่แทบทุกครัวเรือนทำ กัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลี คุ่นเคยมาตั้งแต่เด็ก ภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน
2. การสืบทอดภายในครัวเรือน ในการถ่ายนั้นจะเริ่มจากการถ่ายทอดผู้ที่ใกล้ชิดก่อน เช่น ลูก ภรรยา เครือญาติ โดยวิธีขยายความคิด และค่อย ๆ ให้สัมผัสกับความจริงด้วยการค่อยๆ ทำ ที่ละเล็กละน้อย เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญ ที่มีลักษณะเฉพาะกล่าวคือ เป็นความสามารถ

เฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัวเช่น ความสามารถในการครอบครัว บางอย่างมีการวางแผน และเป็นความลับในตระกูล

3. การฝึกฝนจากผู้รู้ผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการดัดแปลงและพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเองแล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหินทำช่อง เป็นต้น

4. ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้บางอย่างเกิดขึ้นโดยตนเอง ไม่ได้สนใจหรือไม่ได้คาดคิดมาก่อนเป็นต้นว่ามีวิญญาณหรืออำนาจลึกลับเข้าสิงมาบอก ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรค หรือความสามารถในการทำนายทายทักได้ ซึ่งยังไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้

5. การจัดเวทีชุมชน เพื่อทำการประชุม เสาวนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งการระดมสมองในการวางแผนแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งเป็นการเติมพลังทางกาย ทางใจ และทางปัญญาซึ่งกันและกัน

ธีรยุทธ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา (http://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main1_12.html) กล่าวถึงวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยทั่วไปที่นิยมใช้กันในทุกภูมิภาค ได้แก่ สาธิตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่าหรือการสอนด้วยวาจา ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ ในรูปของตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ ฯลฯ หรือผูกเป็นวรรณกรรมคำสอน คำตักเตือน ภาษิต คู่มือ แผนที่ และตำนาน นิทาน ฯลฯ

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ยังใช้วิธีฝึกปฏิบัติ วิธีบรรยายประกอบการสาธิต วิธีบอกเล่า/บรรยาย วิธีเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อต่างๆ วิธีจัดเป็นรูปแหล่งเรียนรู้และวิธีถ่ายทอดโดยใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่ออีกด้วย

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่นิยมใช้กันอยู่ทุกภูมิภาคมีดังต่อไปนี้

1. การบอกเล่า บรรยายด้วยวาจา เป็นวิธีการที่ผู้ถ่ายทอดเป็นฝ่ายบอกเล่า อธิบายหรือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สั่งสมของตนให้แก่ผู้รับการถ่ายทอด ในรูปของคำพูด โดยผู้ถ่ายทอดจะต้องเป็นฝ่ายเตรียมเนื้อหาที่จะพูด วิธีนี้ผู้ถ่ายทอดจะมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ให้ความรู้ ส่วนผู้รับการถ่ายทอดจะเป็นผู้รับฟัง และจดจำความรู้หรือบันทึกสาระสำคัญต่างๆ ที่ได้รับฟังตามไปด้วย

2. การสาธิต เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรืออธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งจะทำให้เข้าใจวิธีการขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้ การสาธิตที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือการสาธิตวิธีการและการสาธิตประกอบการบรรยาย

3. การปฏิบัติจริง อาจหมายถึงการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอนและได้ผลงาน

ตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปที่ละเล็กละน้อยจนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง นับเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เน้นทักษะกระบวนการและผลงานที่เกิดจากการปฏิบัติ

4. วิธีถ่ายทอดโดยให้เรียนรู้จากสื่อด้วยตนเอง เป็นวิธีที่จัดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ภูมิปัญญาในรูปของสื่อประสมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจด้วยตนเองมากที่สุด เช่น บทเรียนแบบโปรแกรม ศูนย์การเรียนรู้ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น

5. วิธีถ่ายทอดโดยจัดในรูปของแหล่งเรียนรู้ เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ตลาดนัดภูมิปัญญา เป็นต้น โดยจัดเป็นแหล่งสำหรับการเรียนรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เปิดกว้างสำหรับทุกคนเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา การถ่ายทอดโดยวิธีนี้อาจรวมหมายถึงการใช้วิถีหลายลักษณะในรูปของตำราต่างๆ ที่บันทึกไว้ด้วย

6. วิธีถ่ายทอดโดยใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อ เป็นวิธีที่ใช้การแสดงที่ชาวบ้านนิยมชมชอบเป็นสื่อในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางภูมิปัญญา โดยที่ผู้รับการถ่ายทอดจะได้รับความเพลิดเพลินไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้

7. วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เช่น ตำราต่างๆ และในรูปของสื่ออื่นๆ เช่น วิทยุทัศน์ในรูปของวีซีดี/ดีวีดี เทปเสียง หรือแผ่นซีดีเสียง รวมถึงเว็บไซต์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และสืบสานภูมิปัญญาต่อไป ไม่ให้สูญหาย

อย่างไรก็ตามวิธีการถ่ายทอดที่กล่าวมานี้ แม้ว่าจะเป็นที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา แต่ไม่ได้หมายความว่าวิธีใด จะดีกว่าวิธีใด คงไม่มีวิธีการถ่ายทอดใดเป็นวิธีที่ดีที่สุด หากอยู่ที่การเลือกใช้วิธีการถ่ายทอดให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการถ่ายทอด องค์ความรู้ที่จะถ่ายทอด กลุ่มเป้าหมายที่จะรับการถ่ายทอด และรวมถึงความพร้อมของผู้ถ่ายทอดเอง ซึ่งอาจต้องใช้หลายวิธีผสมผสานกันไป จึงจะช่วยให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

10. แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เทิดชาย ช่วยบำรุง (๒๕๕๔: ๔๗-๔๘) กล่าวว่า แนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบด้วย

๑) การค้นคว้าวิจัย ครอบคลุมและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาคและของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีตและสภาพการณ์ในปัจจุบัน

๒) การอนุรักษ์ กระทำโดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่า แก่นสาระ และความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนในท้องถิ่นที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญา

ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพวิถีชีวิตและความเป็นมาของชุมชนอันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

๓) การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังจะสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

๔) การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพ ควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดเพื่อใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๕) การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้านแล้วไปถ่ายทอดให้แก่คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ

๖) ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๗) การเสริมสร้างอัตลักษณ์ ควรส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานและปราชญ์ท้องถิ่น ให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาและพัฒนาความรู้ความสามารถได้อย่างเต็มที่ จัดให้มีการยกย่องและประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีโอกาสได้รับการยกย่องและประกาศเกียรติคุณในระดับที่สูงขึ้นไป

๘) การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมให้เกิดการเผยแพร่แลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ ส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มชนและท้องถิ่นต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งประเทศอื่นๆ ทั่วโลก

ศิริพร ดาบเพชร กล่าวว่า วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเป็นสิ่งที่ดึงดูดดึงดูดสังคมไทย ซึ่งคนไทยควรภาคภูมิใจและช่วยกันอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่ต่อไป แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยทำได้หลายวิธี ดังนี้

1. การตั้งสถาบันในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ที่ดำเนินงานส่งเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เช่น สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นต้น เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมผ่านหน่วยงานองค์กรต่างๆ เพื่อส่งเสริมอนุรักษ์ให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้น

2.สถาบันที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ต้องมีผลงานที่เป็นรูปธรรม และเข้าถึงวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนเพื่อให้ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน

3.คุ้มครองลิขสิทธิ์ภูมิปัญญาไทยเพื่อรักษาภูมิปัญญาไทย เช่น ชื่อมวยไทย ชื่อข้าวหอมมะลิไทย เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรเข้ามาดูแลเรื่องการจดลิขสิทธิ์ภูมิปัญญาไทย โดยควรจัดตั้งองค์กรดูแล พัฒนา จัดระบบการรักษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย มิให้ถูกลอกเลียนแบบโดยการ จดสิทธิบัตรหรือลิขสิทธิ์

4.ประกาศยกย่องผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยทั้งในระดับชาติและ ระดับนานาชาติ และประกาศยกย่องผู้ทรงภูมิปัญญาไทย เช่น ศิลปินแห่งชาติ ครูภูมิปัญญาไทย เป็นต้น

5.พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านคิดค้นขึ้นมาเองให้ดียิ่งขึ้น โดยการประยุกต์กับภูมิปัญญา ต่างชาติอย่างระมัดระวัง และส่งเสริมคนไทยในการคิดค้น พัฒนาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในด้านต่างๆ อย่างจริงจัง

6.สร้างค่านิยมให้คนไทยเห็นคุณค่า หวงแหน และรักษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย

7.เสริมสร้างการเรียนรู้ทางด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในทุกระดับและทุกสถาบันทางสังคม

8.ปฏิบัติตนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม

จะเห็นได้ว่าแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ความสำคัญกับการนำเอาความรู้ ความคิดประสบการณ์ ที่ผ่านการถ่ายทอด การแก้ปัญหา การปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคม วัฒนธรรม เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม และให้มีความสมดุลในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ในการดำรงอยู่ของมนุษย์ การจรรโลงสังคม คณะผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ ในการศึกษาเพื่อรวบรวมองค์ความรู้ ความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้ประโยชน์ จากเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า อันนำมาสู่การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ชีวิต การปรับตัวให้เข้ากับ ทรัพยากรธรรมชาติ และในการรวบรวมองค์ความรู้และเพื่อให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับ เครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ป่า เพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของคน ในอดีตที่มีการพึ่งพาอาศัยระหว่างบุคคลต่อบุคคล บุคคลกับทรัพยากรธรรมชาติและบุคคลกับสิ่งเหนือ ธรรมชาติ และมีการถ่ายทอดมายังลูกหลานในปัจจุบัน

แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology)

การศึกษาในแนวนิเวศวิทยาวัฒนธรรม มีความพยายามที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ในฐานะที่มนุษย์เป็นเจ้าของ “วัฒนธรรม” มากกว่าเป็นเพียงอินทรีย์ภาพของระบบนิเวศ โดยให้ความสนใจศึกษา “วัฒนธรรม” ในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญในการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม โดยการศึกษาในแนวนนี้ได้แตกแขนงออกไปมากมาย เช่น ความสนใจในเรื่องอิทธิพลของลักษณะทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อลักษณะของวัฒนธรรม ประเด็นบทบาทของวัฒนธรรมในการสร้างความสมดุลระหว่างประชากรและทรัพยากร (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539: 24)

Julian Steward นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (adaptation) ของสังคม โดยแนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (ยศ สันตสมบัติ, 2544: 34)

แนวคิดของ Steward นั้นคือการอธิบายถึงกำเนิดของลักษณะวัฒนธรรมด้านใดด้านหนึ่ง และสืบเสาะถึงแบบแผนทั้งหลายที่ทำให้วัฒนธรรมในที่ต่างๆ ผิดแผกแตกต่างกันออกไป ซึ่งวิธีการในการศึกษาของ Steward เน้นการศึกษาหารายละเอียดของกลุ่มท้องถิ่นในสภาพแวดล้อมนั้น ก่อนที่จะนำเรื่องราวที่ศึกษาไปวิเคราะห์หาข้อสรุปทางนิเวศวิทยา (วายดาและรัฟฟาพอร์ท, 1968, อ้างถึงใน ชาญ วงศ์วิภาค, มปป: 7)

Steward มอง “วัฒนธรรม” ว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อม แต่ Steward เสนอว่า เราไม่ควรแยกสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญอีกส่วนหนึ่งในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ในสังคมดั้งเดิม มนุษย์มีวิธีการผลิตแบบล่าสัตว์และเก็บหาอาหาร โดยปกติแล้วผู้หญิงเป็นผู้เก็บหาอาหาร และผู้ชายจะเป็นผู้ที่ออกล่าสัตว์ การแบ่งงานในลักษณะเช่นนี้มิใช่เป็นเพราะผู้ชายมีร่างกายแข็งแรงกว่าผู้หญิง แต่เป็นเพราะผู้หญิงต้องใช้เวลาดูแลลูก ในขณะที่ผู้ชายสามารถเดินทางไกลและจากบ้านไปได้เป็นระยะเวลาสั้น (ยศ สันตสมบัติ, 2544: 34)

กรอบแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมมองว่า วัฒนธรรมเป็นการปรับตัวต่อปัญหาเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพอยู่และการผลิต และแนวคิดนี้ได้ให้เหตุผลสำหรับการตอบคำถามที่ว่าสังคมมนุษย์พัฒนาแบบแผนพฤติกรรมที่เฉพาะอย่างไร ซึ่งก็คือการมองวัฒนธรรมว่าเป็นระบบหนึ่งของพฤติกรรมที่ถ่ายทอดทางสังคมและมีหน้าที่เชื่อมโยงคนในชุมชนต่างๆ กับสิ่งแวดล้อมที่เฉพาะ เป็นการเน้น

วัฒนธรรมว่าเป็นระบบพฤติกรรมที่รวมเอาเทคโนโลยี การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและการเมือง การตั้งถิ่นฐาน กลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ศาสนา ความเชื่อ การปฏิบัติและค่านิยมต่างๆ ไว้ด้วยกัน นับว่าเป็นการเน้นการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เฉพาะในชุมชนหรือสังคมนั้นๆ

นักมานุษยวิทยาที่ใช้ทฤษฎีนี้สามารถแสดงให้เห็นว่า ความเชื่อและการปฏิบัติต่างๆ ที่ดูเหมือนไร้สาระ ไม่มีเหตุผล อาจมีผลในด้านการใช้ทรัพยากรอย่างมีเหตุผลได้ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงระดับของเทคโนโลยีที่เฉพาะด้วย เช่น การที่เนื้อวัวเป็นอาหารต้องห้ามของชาวฮินดู ทั้งๆ ที่ความอดอยากและความยากจนมีอยู่ทั่วไปในอินเดีย ซึ่งสิ่งนี้นับว่าเป็นสิ่งขบขันมากสำหรับชาวตะวันตก แต่มาร์วิน แฮร์ริส บอกว่าการห้ามกินเนื้อวัวมีความหมาย เพราะเป็นการปรับตัวอย่างหนึ่ง เนื่องจากวัวมีความสำคัญในอินเดีย ไม่ใช่เพราะเป็นสิ่งที่สามารถกินได้ แต่เพราะวัวสามารถลากคันไถซึ่งมีความสำคัญต่อการทำเกษตรกรรม ถ้าครอบครัวต่างๆ กินเนื้อวัวในยามยาก จะทำให้ไม่มีวัวไถนา จึงไม่อาจทำการเกษตรกรรมได้ต่อไป ดังนั้น ข้อห้ามทางศาสนาที่ห้ามกินเนื้อวัว ได้เพิ่มความสามารถของสังคมไว้ได้ในระยะยาว (Marvin Harris, อ้างถึงใน มนตรี กรรพุมมาลย์, 2545: 36 - 37)

ตามทัศนะของ Steward มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล และวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมวางอยู่บนรากฐานของเหตุผล แต่เป็นเพราะว่าสภาพการณ์และสภาวะแวดล้อมมีความแตกต่างกัน วัฒนธรรมสองวัฒนธรรมจึงมีพื้นฐานของการปรับตัว การแก้ปัญหาและมีวิวัฒนาการแตกต่างกันไป เช่น วัฒนธรรมของกลุ่มที่ตั้งรกรากอยู่ใกล้ทะเล ย่อมมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมืออย่างซีฟประเภท เบ็ด แห อวน ฉมวก เรือ และมีการพัฒนาสิ่งสมความรู้เกี่ยวกับการเดินทะเลและการจับปลา ในขณะที่กลุ่มอื่นซึ่งตั้งรกรากอยู่ในเขตป่าดงดิบ อาจมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมืออย่างซีฟที่แตกต่างกันออกไป เช่น หอก ธนู เพื่อใช้ในการล่าสัตว์และหาอาหาร กลุ่มชนทั้งสองกลุ่มนี้ย่อมต้องมีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (ยศ สันตสมบัติ, 2544: 34)

แนวความคิดของ Steward มีอิทธิพลอย่างมากต่อการวางรากฐานในการศึกษาเชิง“นิเวศวัฒนธรรม” ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมว่า เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นใกล้ชิด และมีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคที่เทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และเมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าขึ้น ก็ทำให้มนุษย์มีความสามารถในการเปลี่ยนหรือตัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น และอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมก็จะลดน้อยลง แต่ลักษณะทางวัฒนธรรม ประสพการณ์และความเคยชินในอดีต ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะยังคงอยู่ และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง (ยศ สันตสมบัติ, 2530: 205)

องค์ประกอบสำคัญที่สุดในแนวคิดของ Steward คือ การที่มนุษย์ในสังคมดำรงความอยู่รอด โดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว เนื่องจากทุกสังคมวัฒนธรรมต้องเผชิญกับปัญหาพื้นฐานนี้ ดังนั้น Steward จึงสนใจวิธีการผลิตเป็นพิเศษ ซึ่งสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาตินั้นมีส่วนกำหนดและจำกัดแบบแผนการใช้ การผลิตและเทคโนโลยี Steward ได้ใช้แนวคิดนิเวศวัฒนธรรมในการศึกษาเปรียบเทียบ (comparative studies) และวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งแบบแผนพฤติกรรมกรรมการเก็บหาอาหารและการผลิตของสังคมชนเผ่าเล็กๆ (band society) หลายกลุ่ม และพบว่ามีความคล้ายคลึงกันหลายประการ เช่น แต่ละเผ่ามีประชากรจำนวนน้อย มีการอพยพโยกย้ายบ่อยครั้ง มีความแตกต่างของช่วงชั้นทางสังคมน้อย ซึ่งความคล้ายคลึงกันนี้เกิดขึ้นทั้งที่แต่ละเผ่าอยู่ห่างไกลกันและไม่เคยมีการติดต่อสื่อสารหรือรู้จักกันมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นเผ่า Shoshoni ซึ่งเป็นเผ่าพื้นเมืองอเมริกัน หรือเผ่า Aborigines ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองในออสเตรเลีย

Steward สรุปว่า ลักษณะที่คล้ายคลึงกันมีเหตุปัจจัยมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมนั่นเอง ดังตัวอย่างที่ Steward ยกขึ้นมาเพื่อสะท้อนแนวคิดนี้ให้เด่นชัด คือ ในกรณีของชนเผ่าอเมริกันพื้นเมือง Shoshone ที่อาศัยแถบ Great Basin ในทวีปอเมริกาเหนือ ชนเผ่านี้อาศัยและเดินทางโยกย้ายไปมาระหว่างที่ราบที่แห้งแล้งและป่าสนบนที่สูง ซึ่งแบบแผนพฤติกรรมกรรมการเก็บหาอาหารและการล่าสัตว์และเทคโนโลยีนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ โดย Steward ได้ยกตัวอย่างพฤติกรรมและเทคโนโลยีการเก็บหาของ Shoshoni เช่น การเก็บหาเมล็ดพืช รากพืชและผลไม้ที่ทุกคนในกลุ่มจะแยกย้ายกันไปเก็บหาได้เอง แต่สำหรับการล่าสัตว์ เช่น กระต่ายและกวางแอนทิลอป จะต้องเป็นไปตามฤดูกาลและต้องอาศัยความร่วมมือกัน โดยอาศัยกลุ่มนายพรานในการล่าสัตว์ จึงเห็นได้ชัดเจนว่า สิ่งที่กำหนดพฤติกรรมกรรมการหาอาหาร คือ สภาพธรรมชาติ เช่น ฤดูกาล รวมทั้งวงจรชีวิตและพฤติกรรมของสัตว์ที่เป็นอาหารด้วย (Steward, อ้างถึงใน พลาเดช ณ ป้อมเพชร, 2546: 11 - 12)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามทัศนะของ Steward ในงานเขียน “วิธีการของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม” เป็นความพยายามที่จะศึกษาและวิเคราะห์ถึง

1. ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หรือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและเทคนิค ที่จะใช้หาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม
2. ความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนพฤติกรรมและเทคนิคที่มนุษย์ใช้หาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม
3. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีต่อวัฒนธรรม โดยศึกษาถึงผลกระทบที่แบบแผนพฤติกรรมหนึ่งส่งไปถึงส่วนอื่นๆ ของวัฒนธรรม

แนวคิดนิเวศวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเน้น การที่มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมอย่างสัมพันธ์กัน เนื่องจากการที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมใดใดนั้น ย่อมต้องมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถ ดำรงชีวิตได้ผ่านการพิจารณาถึงความเหมาะสมในการอยู่อาศัยอย่างรอบคอบและมีการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นตามกาลเวลาและสิ่งเอื้ออำนวย สิ่งนี้ย่อมถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภายใต้สังคมวัฒนธรรมหนึ่งๆ ที่แต่ละกลุ่ม แต่ละชุมชน ต่างมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองซึ่งได้ผ่านการปรับตัวมาอย่างยาวนาน

เมื่อนำลักษณะและจุดเน้นของแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมมาพิจารณาการดำรงชีวิตของผู้คนที่อาศัย อยู่บริเวณพื้นที่ที่มีบริบทเป็นพื้นที่ป่าและเขา ในเขตอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีการ ดำรงชีวิตโดยการอิงอาศัย อยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นการอยู่ ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยในด้านปัจจัย 4 ซึ่งพบว่า การพึ่งพิงกันนั้น ปรากฏให้เห็นทั้งในด้านการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ การดูแลรักษา และการก่อเกิดของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จนมีการสืบทอดวิชาความรู้มาสู่ลูกหลาน โดยเฉพาะภูมิปัญญาเกี่ยวกับการคิดค้น การประยุกต์ใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ป่า เพื่อการนำมาบริโภคกันภายในครอบครัว ซึ่งเมื่อพิจารณา จำนวนของทรัพยากรธรรมชาติในอดีตที่มีจำนวนมาก ชาวบ้านมีการคิดค้นเครื่องมือหรือวิธีการเพื่อให้ ได้มาซึ่งอาหารสำหรับรับประทาน และเป็นการคิดค้น ประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องไม้ต่างๆ โดยใช้วัสดุ จากธรรมชาติแทบทั้งสิ้น และมีการประยุกต์เครื่องมือในการจับสัตว์ได้อย่างหลากหลาย

จะเห็นได้ว่า การดำรงชีวิตของผู้คนในบริบทพื้นที่ดังกล่าว มีความสอดคล้องกับจุดเน้น ของแนวคิดนิเวศวัฒนธรรม โดยชาวบ้านมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติได้เป็นอย่างดี และเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในฐานะของผู้ที่อาศัยอยู่ร่วมกับป่าและมีความสัมพันธ์ในฐานะของ ผู้ใช้ประโยชน์จากป่า ในลักษณะของผู้เก็บหาที่ไม่มุ่งการเก็บหาแบบทำลาย ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดแนวคิด นิเวศวัฒนธรรมมาเป็นฐานในการศึกษา เพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมกับการแสดงออกซึ่งแบบแผนพฤติกรรมในการดำรงชีวิต ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ที่มีบริบทเขาและป่า ที่มีระบบความรู้ ความคิด ประสบการณ์หรือภูมิปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ และการปรับตัวเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดและมีการสืบทอดมายังลูกหลาน เพื่อการใช้ประโยชน์และอยู่ร่วมกับ ทรัพยากรธรรมชาติ

แนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ (Ethnoecology)

แนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ คือ การศึกษา “นิเวศวิทยา” ในฐานะที่เป็น “ความรู้” ของคนในท้องถิ่นหรือเจ้าของวัฒนธรรมโดยตรง ซึ่งเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ทางชาติพันธุ์นิเวศ (ethnoecology) ซึ่งให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ระบบความเชื่อและการให้คุณค่าในการนิยามธรรมชาติด้วยความคิดของมนุษย์ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539: 25)

Ethnoecology หรือนิเวศชาติพันธุ์ เป็นส่วนหนึ่งของสำนักคิดทางมานุษยวิทยาที่เรียกว่า Ethnoscience หรือวิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นสำนักคิดที่มุ่งศึกษาระบบความรู้ของสังคมใดสังคมหนึ่ง โดยส่วนใหญ่จะเป็นสังคมเล็กๆ เช่น กลุ่มชนเผ่า ในระยะเริ่มต้นการศึกษานี้จะเน้นไปที่ระบบการจำแนกแยกแยะสัตว์ พันธุ์พืช กิจกรรมหรือปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคม โดยได้รับอิทธิพลแนวคิดและระเบียบวิธีจากสาขาวิชาภาษาศาสตร์สังคม (Sociolinguistics) ซึ่งสาขาวิชานี้ได้มุ่งไปที่การวิเคราะห์สังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันและการที่สังคมวัฒนธรรมนั้นมีวิธีการมองสิ่งรอบตัวที่แตกต่างกัน แต่ละสังคมวัฒนธรรมมีการจัดจำแนกประเภท แบ่งหมวดหมู่ แบ่งลำดับชั้น เพื่อจัดระเบียบความรู้ ความเข้าใจที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมเหล่านี้ นักมานุษยวิทยาสำนัคนิเวศชาติพันธุ์จึงอาศัยการวิเคราะห์ทางด้านภาษา โดยลงรายละเอียดถึงระดับย่อยของชื่อและคำต่างๆ ที่พบในภาษานั้นๆ เพื่อหาบรรทัดฐานหรือกฎระเบียบที่เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจสิ่งรอบตัวมนุษย์ (พลาเดช ณ ป้อมเพชร, 2546: 13)

นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ (ethnoecology) เป็นมุมมองทางมานุษยวิทยาที่ให้ความสนใจกับสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเน้นการทำความเข้าใจกับวิถีคิด จักรวาลวิทยา และการจัดระบบการจำแนกแยกแยะธรรมชาติแวดล้อมของมนุษย์แต่ละกลุ่มแต่ละเผ่าพันธุ์ มุมมองดังกล่าวให้ความสำคัญกับมิติทางวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากร ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการผลิตและการดำรงชีวิตของมนุษย์ภายใต้ระบบนิเวศที่แตกต่างกันออกไป และภายใต้บริบทและเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

นับตั้งแต่ปี ค.ศ.1954 เมื่อ Harold Conklin ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “The Relation of the Hanunoo Culture to the Plant World” ก็เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาในแนวนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ในชื่อที่แตกต่างกันออกไป เช่น วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์ (ethnoscience) พฤกษศาสตร์ชาติพันธุ์ (ethnobotany) นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) ระบบความรู้พื้นบ้าน (traditional ecological knowledge) เป็นต้น แม้ว่าการศึกษาภายใต้ชื่อเหล่านี้จะมีมุมมองและแนวคิดทฤษฎีที่แตกต่างกันออกไปบ้าง หากแต่ประเด็นที่เชื่อมโยงการศึกษาเหล่านี้เข้าด้วยกันและเป็นจุดเริ่มต้นของนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ในเวลาต่อมา คือ ความประทับใจของนักวิชาการต่อความลุ่มลึกและกว้างขวาง

ขององค์ความรู้พื้นบ้านของกลุ่มชนต่างๆ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบการจำแนกแยกแยะพืชและสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ รวมทั้งความเข้าใจในสัมพันธ์ภาพของสิ่งมีชีวิตภายในระบบนิเวศชุดเดียวกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของระบบการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น (ยศ สันตสมบัติและคณะ, 2547: 2) นิเวศวิทยาชาติพันธุ์เป็นแนวการศึกษาที่สนใจการคิด การรับรู้และโลกทัศน์ที่กลุ่มชนต่างๆ มีต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศที่พวกเขาอาศัยอยู่ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539: 25)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในเรื่องความรู้ในท้องถิ่นที่ผ่านมาได้ถูกวิจารณ์ว่า มีลักษณะที่มุ่งศึกษาในตัว “ความรู้” ในฐานะที่เป็น “ความรู้” มากกว่าที่จะสนใจศึกษาในเชิงเปรียบเทียบระหว่างสังคมต่างๆ หรือศึกษาในแง่บทบาทและหน้าที่ของความรู้ที่มีต่อสังคม งานศึกษาจึงมักไม่ไปไกลเกินกว่าการรวบรวมข้อมูลชุดความรู้ในการจำแนกแยกแยะประเภทของสิ่งแวดล้อมไปจนถึงการพยายามหากฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมที่กลุ่มชนใช้อธิบายแบบแผนทางพฤติกรรมที่มีต่อปรากฏการณ์ของสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ความรู้ในท้องถิ่นจึงเปรียบเสมือน “คลังแห่งความรู้” ที่มีลักษณะหยุดนิ่ง มากกว่าการเป็น “กระบวนการอันเป็นพลวัตที่มีการเคลื่อนไหวและปะทะสังสรรค์กันระหว่างเจ้าของความรู้และความรู้” (Utong, 1986, อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539:26)

การศึกษาความรู้ในท้องถิ่นในยุคหลังมีความพยายามที่จะยกระดับการศึกษา โดยศึกษาในเชิง “คุณค่า” มากขึ้น ด้วยการชี้ให้เห็นบทบาทของความรู้เหล่านี้ในการรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ทำให้การศึกษาจะเกิดขึ้นพร้อมกับการวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดและความรู้สมัยใหม่ของโลกตะวันตก ซึ่งเป็นความรู้กระแสหลักที่ครอบงำความรู้ของสังคมโลกตลอดมา พร้อมทั้งได้บดบังความรู้ท้องถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ เอาไว้ งานในแนวนี้ได้รับความสนใจมากขึ้นเรื่อยๆ ในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องมาจากผลพวงของวิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกขณะ

การศึกษา “ความรู้ในนิเวศวิทยาท้องถิ่น” มีรากฐานมาจากกลุ่มวัฒนธรรมผู้เป็นเจ้าของความรู้เปรียบเสมือนทางเลือกใหม่ทางด้านแนวคิดในการนิยามโลกและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ เพื่อให้พ้นจากความเสื่อมทรามในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในปัจจุบัน การหันกลับไปศึกษาความรู้ของชนพื้นเมืองจึงมิใช่เป็นไปเพื่อศึกษา “ความรู้” ในฐานะของ “ความรู้” อีกต่อไป หากเป็นการศึกษาที่มีเป้าหมายทางสังคมด้วยแนวคิดที่ว่า ชนพื้นเมือง ผู้ซึ่งดำรงชีพในธรรมชาติมายาวนานมีชุดความคิดในการนิยามโลกและสิ่งแวดล้อมตลอดจนแนวปฏิบัติที่แตกต่างไปจากแนวคิดตะวันตก และเป็นความรู้ที่ทำให้พวกเขาสามารถอยู่กับธรรมชาติได้อย่างสอดคล้องและกลมกลืน สามารถรักษาคุณภาพระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมไว้ได้ ดังที่ Colin Turnbull ได้สะท้อนแนวคิดของชาว Bambuti ชนเผ่าปิ๊กมีที่มีต่อป่าไว้ในงาน “Forest People” ว่า ป่านั้นเป็นทั้งมารดาและบิดร เป็นทั้งคนรักและสหายของพวกเขา พวกเขาดำรงชีพอยู่ด้วยรักและแบ่งปันในโลกที่ยังคงไว้ด้วยเมตตาและความดีงาม

และปราศจากสิ่งชั่วร้าย (อ้างจาก Jameison และ Lovelace) (Turnbull, 1962, อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539: 28)

นอกจากนี้ การถกเถียงและต่อสู้ระหว่างแนวคิดสองกระแสดังกล่าว ยังเป็นผลโดยตรงมาจากความขัดแย้งในเชิงอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองในการจัดการและควบคุมทรัพยากรธรรมชาติ ระหว่างรัฐ กลุ่มธุรกิจและคนในท้องถิ่นของประเทศโลกที่สาม ซึ่งถือเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์และอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากปัญหาการผูกขาดอำนาจในการจัดการทรัพยากรโดยรัฐและกลุ่มอำนาจทางเศรษฐกิจ โดยใช้อำนาจและความรู้สมัยใหม่เข้าแทรกแซงการจัดการทรัพยากรของชนพื้นเมือง (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539: 28)

การศึกษาความรู้เฉพาะของชนพื้นเมืองในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและกลุ่มคนภายนอกในช่วงทศวรรษหลัง จึงมีลักษณะที่เป็นไปในทิศทางของการวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะต่อนโยบายของประเทศส่วนใหญ่ต่อการโยกย้ายชนพื้นเมืองต่างๆ ออกจากถิ่นที่อยู่ในป่า ด้วยทฤษฎีทางนิเวศวิทยา อันมีสาระสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก ในบริเวณของป่าธรรมชาตินั้นเป็นพื้นที่ที่มนุษย์ไม่ควรจะตั้งถิ่นฐานอยู่ และประการที่สอง การทำลายป่าอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน เกิดจากแบบแผนการผลิตของชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในป่า ซึ่งการศึกษาหลายชิ้นได้โต้แย้งทฤษฎีนี้ และชี้ให้เห็นว่าเป็นมายาภาพทางนิเวศวิทยาที่ผิดพลาด และเป็นฐานความรู้สมัยใหม่ที่เกิดขึ้นภายใต้การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งสนับสนุนการเติบโตของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการค้า เช่น ธุรกิจทำไม้ ธุรกิจเหมืองแร่ เป็นต้น และการขยายตัวของระบบดังกล่าวเป็นสาเหตุที่แท้จริงของการทำลายป่า

การไม่ยอมรับฐานะทางความรู้ของชนพื้นเมืองนั้น สืบเนื่องมาจากความรู้ของชนเผ่าเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับผลประโยชน์ทางการค้าและการควบคุมการใช้ทรัพยากรโดยรัฐ นอกจากนี้ ยังพบว่าได้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชนพื้นเมืองภายใต้ความสัมพันธ์กับรัฐและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ตลอดจนการถูกอพยพโยกย้าย เป็นสิ่งที่ทำให้ชนพื้นเมืองสูญเสียอิสรภาพในการใช้ความรู้ที่มีอยู่ สูญเสียอำนาจในการใช้ทรัพยากร และได้เปลี่ยนจากกลุ่มชนที่สามารถผลิตเพื่อเลี้ยงชีพอย่างอิสระ กลายเป็นแรงงานรับจ้างในที่สุด (Morris, 1986, อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539: 28 - 29)

การศึกษาความรู้เฉพาะท้องถิ่นท่ามกลางกระแสความขัดแย้งของการแย่งชิงทรัพยากรในปัจจุบัน จึงมีความสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรกเป็นการศึกษาความรู้ทางนิเวศวิทยาของกลุ่มชนเหล่านั้น เพื่อสนับสนุนให้เกิดทางเลือกใหม่ในการพัฒนาสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของการยอมรับวิถีชีวิตความรู้ของกลุ่มวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายในสังคม และเพื่อความเป็นอิสระจากการครอบงำของรัฐและกลุ่มผลประโยชน์นอกชุมชนและสำหรับชนพื้นเมืองนั้น ความรู้เหล่านี้มีความสำคัญ เพราะว่าเป็น

พื้นฐานที่ช่วยรักษาความสัมพันธ์อันเสมอภาคระหว่างระบบทุนนิยมกับกลุ่มชนเหล่านี้ไว้ในภาวะที่ถูกคุกคามจากนโยบายรัฐและระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ (Posey, 1986, อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539: 29) และประการที่สอง คือ การศึกษาความรู้ดังกล่าวมีเป้าหมาย เพื่อสนับสนุนให้เกิดทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากแนวทางบนพื้นฐานความรู้สมัยใหม่ โดยการกลับไปศึกษาจากประสบการณ์ของชนพื้นเมือง และยอมรับคุณค่าของความรู้ทางนิเวศวิทยาเหล่านี้เข้าไปในกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของสังคม (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539: 28)

โดยสรุป การศึกษานิเวศชาติพันธุ์ (ethnoecology) เป็นการพยายามเข้าถึงมุมมองหรือโลกทัศน์ของชุมชนที่มีต่อระบบนิเวศของท้องถิ่น เป็นความผูกพันที่แนบแน่นระหว่างภูมิปัญญากับท้องถิ่น ความรู้กับระบบนิเวศ (ยศ สันตสมบัติ, 2542:48) ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจต่อภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นในด้านต่างๆ ในฐานะที่เป็นระบบความคิด ระบบคุณค่า ความเชื่อและองค์ความรู้ต่อนิเวศ ซึ่งการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาและการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพจำเป็นต้องอาศัยมุมมองหรือความรู้จากภายใน (Emic) ของชุมชนเป็นสำคัญ (กฤษฎา บุญชัย, 2540: 30, อ้างถึงใน พลาเดช ณ ป้อมเพชร, 2546: 13)

แนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์มีเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยง และความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสิ่งเหนือธรรมชาติต่างๆ ที่ล้วนมีความเกี่ยวข้อง อาศัยซึ่งกันและกันและมีความเกี่ยวพันกับระบบความความรู้ ความคิด ความสามารถในการกำหนดกิจกรรมหรือแบบแผนของพฤติกรรม ในรูปแบบที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในสังคมต่างๆ ซึ่งการศึกษาแนวทางนี้ นอกจากจะให้ความสำคัญกับสัมพันธ์ภาพของสิ่งต่างๆ ที่มีความเกี่ยวพันกันแล้วนั้น การศึกษาในลักษณะนี้ยังให้ความสำคัญกับการยึดถือความรู้ ความคิดของเจ้าของพื้นที่หรือการให้ความสำคัญกับมุมมองของคนในเป็นสำคัญ เนื่องจากถือว่า คนในหรือเจ้าของความรู้ที่มีการอยู่อาศัย มีความผูกพันกับสิ่งต่างๆ รอบตัวมาอย่างยาวนาน ย่อมมีวิธีการคิด ระบบความรู้ แนวความคิด และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตนสามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต ตลอดจนการปรากฏออกมาซึ่งแบบแผนพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์และการเกี่ยวเนื่องระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความเหมาะสมและมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในเวลาต่อมา เพื่อเป็นแบบแผนพฤติกรรมเฉพาะกลุ่ม เฉพาะพื้นที่และบริบททางสังคม วัฒนธรรม ซึ่งบุคคลภายนอกที่จะเข้าไปศึกษาหรือทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้นั้น จะต้องใช้วิธีการศึกษาและการปฏิบัติตัวที่ปราศจากอคติใดใด เนื่องจาก การให้ความสำคัญกับมุมมองของคนในถือเป็นประเด็นสำคัญที่ทุกคนควรตระหนักและนำมาใช้อย่างจริงจัง เพื่อส่งผลต่อความเข้าใจในบริบททางสังคม วัฒนธรรมนั้นได้อย่างชัดเจนแท้จริง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แนวคิดนิเวศวัฒนธรรมกับแนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่มีจุดเน้นและหลักการที่ต่างกัน คือ แนวคิดนิเวศวัฒนธรรมจะศึกษาถึงกระบวนการปรับตัวของมนุษย์และสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ซึ่งในการปรับตัวนั้น วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่มนุษย์นำมาใช้ในการปรับตัวเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด ส่วนแนวคิดนิเวศชาติพันธุ์นั้น เป็นการศึกษาที่เน้นถึงความรู้และมุมมองคนใน (emic) รวมทั้งการตีความ การให้ความหมาย การกำหนดคุณค่าต่างๆ ดังนั้นกรอบแนวคิดนิเวศชาติพันธุ์จะเข้ามาเสริมในส่วนที่ต้องมีการวิเคราะห์มุมมองของ "คนใน" การจัดระบบคิด การจำแนกสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ (พลาเดช ฌ บ่อมเพชร, 2546: 13)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์มาใช้เป็นฐานในการศึกษา เนื่องจาก การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่า กรณีศึกษา ภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือจับสัตว์ในพื้นที่ป่า อำเภอรพทศคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น จะต้องศึกษาจากชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ มีการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ หรือผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ เป็นเจ้าของภูมิปัญญาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในการอาศัยอยู่ร่วมกับพื้นที่ ที่มีการใช้ประโยชน์ การเรียนรู้ธรรมชาติ การปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ ซึ่งจะต้องศึกษาข้อมูลที่เป็นความจริงจากเจ้าของความรู้อย่างแท้จริง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

ภาชิต ชนะบุญ (2553) ศึกษาการบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องมือจับสัตว์น้ำในเขตพื้นที่เทศบาล ตำบลรางกระทุ่ม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษา พบว่า การบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องมือจับสัตว์น้ำในแต่ละด้าน ได้แก่ 1) ด้านการค้นหาความรู้ ตามบริบทของชุมชนที่เป็นท้องถิ่นนิยมมีการใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำ โดยมีแหล่งความรู้สำคัญอยู่ที่คนที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ และมีองค์ความรู้ที่สำคัญ คือ การทำเครื่องมือจับสัตว์น้ำ สำหรับทรัพยากรที่ใช้ในการค้นหาความรู้ ได้แก่ การใช้สิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น บุคคลและงบประมาณจากประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) ด้านการสร้างความรู้ มีวิธีการสร้างความรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การเล่าเรื่องแบบไม่เป็นทางการ การจัดเวทีชาวบ้าน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ซึ่งจะได้เป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาเก็บไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา 3) ด้านการจัดเก็บความรู้ มีวิธีการได้แก่ การบันทึกเล่าเรื่อง จัดเก็บเป็นสารบัญชหมวดหมู่ เรียงลำดับตามความสำคัญ จำแนกตามการใช้งานและตามแบบที่ชาวบ้านนิยมใช้ 4) ด้านการถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ การถ่ายทอดด้วยวิธีการเล่าเรื่อง เล่าปากต่อปากตัวต่อตัว การนั่งคุยแบบไม่เป็นทางการระหว่างปราชญ์ชาวบ้านและมีผู้ฟังเป็นผู้ที่สนใจรับฟังความรู้ไปพร้อมๆ กับการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญ และ 5) ด้านการใช้ประโยชน์ความรู้ ใช้เพื่อการ

ส่งเสริมอาชีพและประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตของประชาชน และจัดให้มีแผนการใช้ประโยชน์ความรู้เพื่อให้เกิดการต่อยอดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการบริหารจัดการความรู้

นิคม พุทธาและคณะ (2551) ได้ศึกษาสถานการณ์สัตว์ป่าไทย การค้าขายสัตว์ป่า สวนสัตว์และเขตอนุรักษ์ จากบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน ภายในและต่างประเทศ ในหัวข้อที่เกี่ยวกับ 1) การค้าสัตว์ป่า 2) การใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่าในกิจการสวนสัตว์ 3) การปรับแก้ไขกฎระเบียบ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ป่า 4) ปัญหาการคุกคามสัตว์ป่าในถิ่นกำเนิดในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งผลการศึกษา พบว่า สัตว์ป่าในประเทศไทยยังคงถูกคุกคามอย่างต่อเนื่อง พื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่าลดลงจากโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่างๆ และการขยายตัวของเมือง สัตว์ป่ายังคงถูกล่าในถิ่นกำเนิด แม้เป็นเขตอนุรักษ์และถูกจัดลำดับเข้าสู่ภาวะสูญพันธุ์มากขึ้น ประเทศไทยยังคงถูกนานาประเทศมองว่าเป็นศูนย์กลางของการค้าสัตว์ป่าสำคัญแห่งหนึ่งของโลก ในการนำสัตว์ป่าทั้งจากป่าภายในประเทศและประเทศใกล้เคียงไปสู่ผู้ซื้อภายในและต่างประเทศ มีการขยายตัวของการใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่ามากขึ้นในรูปแบบของสวนสัตว์และการครอบครองรายย่อย มีข้อสังเกตว่าด้วยข้อจำกัดของการเพาะขยายพันธุ์สัตว์ป่า การแข่งขันและความอยู่รอดของธุรกิจ ตลอดจนข้อจำกัดของประสิทธิภาพการควบคุมและพิสูจน์ที่มาของสัตว์ป่า ทำให้การใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่าดังกล่าวอาจไม่สามารถอ้างเหตุผลเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์สัตว์ป่าในธรรมชาติให้อยู่รอดได้ แต่ในทางตรงข้ามกระตุ้นการนำสัตว์ป่าจากธรรมชาติออกมาใช้ประโยชน์อย่างหนักส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่าในธรรมชาติมากขึ้น

ในขณะเดียวกันก็มีข้อสังเกตที่น่าเป็นห่วงด้วยว่า ขณะที่การบังคับใช้กฎหมายและโครงสร้างการบริหารจัดการที่มีอยู่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบในปัจจุบัน ยังไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะคุ้มครองถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า แก้ไขช่องโหว่และป้องกันการลักลอบล่าและค้าสัตว์ป่าได้ แต่การขาดความตระหนักถึงคุณค่าของสัตว์ป่าต่อระบบนิเวศตลอดจนค่านิยมที่มุ่งเน้นใช้ทรัพยากรธรรมชาติตอบสนองแต่ทางด้านเศรษฐกิจของคนทั่วไปและผู้กำหนดนโยบาย กำลังมีส่วนผลักดันส่งเสริมให้เกิดนโยบาย โครงการและการเปลี่ยนแปลงกฎหมายเพื่อใช้ประโยชน์พื้นที่อาศัยของสัตว์ป่าและใช้ประโยชน์สัตว์ป่าในลักษณะที่แฝงอยู่ในรูปแบบของการอนุรักษ์สัตว์ป่า ปรากฏการณ์และข้อสังเกตดังกล่าวนำมาสู่ข้อเสนอให้เร่งศึกษาสถานะ การปราศจากสัตว์ป่าที่สำคัญในพื้นที่ธรรมชาติของไทยเพื่อหาทางป้องกันและฟื้นฟู ศึกษาปัญหาและผลกระทบของการค้าสัตว์ป่าเพื่อหามาตรการแก้ไขที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น กำหนดรายละเอียดมาตรฐานและมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์สัตว์ป่า และในทิศทางที่เกิดประโยชน์ต่อสัตว์ป่าในถิ่นกำเนิดอย่างแท้จริง ให้ความรู้และกระตุ้นจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง ตลอดจนขยายการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการป้องกันการค้าสัตว์ป่าที่ส่งผลกระทบต่อ การคุกคามสัตว์ป่า และถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า การติดตามควบคุมการดำเนินงานตามมาตรฐานของสวนสัตว์และผู้ครอบครองรายย่อย และการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์สัตว์ป่าและถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าให้เกิดความยั่งยืน

ฝ่ายวัฒนธรรมและชุมชน วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย (2554) ได้ศึกษาโครงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องมือดักจับสัตว์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้วิถีชีวิตยังคงอยู่กับชุมชน และบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนในรายวิชาภูมิลักษณะชุมชน วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตรูปแบบเครื่องมือดักจับสัตว์ การใช้งาน พบว่า เกิดกระบวนการเรียนรู้ถึงภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือในการเลือกจับสัตว์ตามฤดูกาล เพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์น้ำสูญพันธุ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่แหล่งน้ำ

การศึกษาและรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานวิจัยโดยส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์น้ำ เป็นการศึกษารวบรวมไว้ซึ่งเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจับสัตว์น้ำ คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญในการศึกษา การรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้เครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่าตามบริบทของพื้นที่ภาคใต้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่า กรณีศึกษา ภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือจับสัตว์ในพื้นที่ป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย ได้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม จำนวน 25 ราย ดังนี้

1. ปรากฏชาวบ้านผู้คิดค้น มีองค์ความรู้และสืบทอดภูมิปัญญาด้านการทำเครื่องมือจับสัตว์ป่า ในพื้นที่ป่า บ้านปลายอวนล่าง หมู่ที่ 5 ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 10 คน โดยคณะผู้วิจัยอาศัยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive selection)
2. กลุ่มชาวบ้านที่ยังใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า ในพื้นที่ป่า บ้านปลายอวนล่าง หมู่ที่ 5 ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน จำนวน 10 คน โดยคณะผู้วิจัยอาศัยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive selection)
3. ตัวแทนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง หรือ บุคคลผู้อนุรักษ์ภูมิปัญญา ในอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 5 คน โดยคณะผู้วิจัยอาศัยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive selection)

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัย โดยมีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่าจากหนังสือ ตำรา บทความ งานวิจัย สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ภาพถ่าย

2. การจัดทำเวทีชาวบ้าน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อเป็นการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับบริบทประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่า

3. วิเคราะห์และจำแนกชนิดและจำนวนของภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่า เพื่อเตรียมพร้อมเก็บข้อมูลทุกด้านเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

4. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่าครอบคลุมทุกด้าน ประกอบด้วย ประเภทของเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ป่าแต่ละประเภท วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประดิษฐ์เครื่องมือ ขั้นตอนในการประดิษฐ์ ขั้นตอน/วิธีการในการใช้เครื่องมือแต่ละประเภท เทคนิคในการประดิษฐ์เครื่องมือ เทคนิคในการใช้เครื่องมือ ลักษณะของภูมิปัญญา กระบวนการผลิตภูมิปัญญา การประยุกต์ใช้ประโยชน์ การสืบทอด ข้อสังเกต และข้อพึงระวังหรือข้อห้ามในการใช้เครื่องมือ และการจับสัตว์ป่าแต่ละประเภทโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และจากการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้เครื่องมือโดยการสังเกต การลงมือทำเองของนักวิจัยบางส่วน บันทึกภาพ เป็นต้น จากปราชญ์ชาวบ้านผู้คิดค้น ประยุกต์ใช้ และสืบทอดภูมิปัญญาเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 10 คน จากกลุ่มชาวบ้านที่ยังใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชปัจจุบัน จำนวน 10 คน จากตัวแทนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง หรือ หน่วยงานส่งเสริมด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเครื่องมือจับสัตว์ป่าในพื้นที่เขาและป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 5 คน รวมประชากรที่ศึกษาทั้งสิ้น 25 ราย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูล นำมาวิเคราะห์จัดข้อมูลให้เป็นระบบนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล พร้อมทั้งการนำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ อภิปรายผล สรุปผลการดำเนินการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะ และจัดทำเป็นรูปเล่มเสนอต่อแหล่งทุน ผู้สนใจ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักการเมืองท้องถิ่น และหน่วยงานอนุรักษ์ นักศึกษา ฯลฯ และการจัดทำบทเรียนท้องถิ่นเพื่อเป็นการถ่ายทอดผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมายและต่อสาธารณชน และการสืบทอดภูมิปัญญาด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่าและการจัดการทรัพยากรบริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้มีความยั่งยืน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัย เรื่อง การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่า กรณีศึกษา ภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือจับสัตว์ในพื้นที่ป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ประกอบด้วย

1.ศึกษารวบรวมองค์ความรู้ ความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.ศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.การจัดทำบทเรียนท้องถิ่นเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า และการจัดการทรัพยากรบริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชให้มีความยั่งยืน

ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษา โดยมีรายละเอียดตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อ ดังนี้

องค์ความรู้ ความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ ความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต และการสัมภาษณ์จากปราชญ์ชาวบ้านและลูกหลานผู้ที่มีการใช้ประโยชน์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ป่าในอดีต สามารถแบ่งออกตามชนิดของสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าและเป็น ที่นิยมจับมาเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน หรือการสังสรรค์ในช่วงเทศกาลต่างๆ แต่ไม่นิยมล่าเพื่อการ ทำธุรกิจหรือนำมาค้าขาย ซึ่งในพื้นที่ป่าและเขาบริเวณอำเภอพรหมคีรีในอดีต ประกอบด้วยสัตว์ป่า หลากหลายชนิด เช่น เม่น (อีแก่) หมูป่า (หมูเถื่อน) กระเจง กั่ง (ควาน) เลียงผา (กูร่า) นก (บางชนิด) ค่าง ลิงเสน (ไอ้เสน) ผึ้ง กระรอก ไก่ป่า (ไก่เถื่อน) มุสั้ง (มุสั้งหอม, มุสั้งเล็ก, มุสั้งปล้อง, มุสั้งแย้ว, มุสั้งหน้าหมา) และมีนกหว้า หมิวขอ สมเสร็จ เลียงผา ชะนี และเสือ แต่สัตว์เหล่านี้จะไม่เป็นที่นิยม ในการล่า และโดยเฉพาะในปัจจุบัน ก็ไม่มีการล่าสัตว์เหล่านี้ โดยเฉพาะสัตว์ที่ถูกจัดให้อยู่ในประเภท ของสัตว์ป่าคุ้มครองหรือสัตว์ป่าที่ต้องสงวนอนุรักษ์ ซึ่งการเข้าป่าเพื่อไปล่าสัตว์ มีเพียงการจับผึ้ง

ในช่วงฤดูกาลของการจับผึ้งเท่านั้น แต่ด้านการสืบทอดภูมิปัญญาด้านเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า ก็ยังมีบุคคลที่มีความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ รวมทั้งการที่ในอดีต การที่ได้ติดตาม ผู้ที่มีความรู้เข้าไปในป่า ในฐานะของผู้ช่วย ที่ได้สังเกตและได้ฝึกฝนความชำนาญในระยะต่อมา ในลักษณะ ของครูพักลักจำ จนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนี้ที่สามารถนำมาบอกต่อ หรือถ่ายทอดให้ความรู้คงอยู่ ในฐานะของผู้ที่มีวิถีชีวิต มีการพึ่งพาอาศัยอยู่กับป่า

สัตว์แต่ละชนิดที่มีความหลากหลายที่อาศัยอยู่ในป่า จะนำมาซึ่ง การมีภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการใช้เครื่องมือจับสัตว์ป่าที่หลากหลาย ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดของสัตว์ โดยปราชญ์ชาวบ้านล้วนแล้วแต่ มีภูมิปัญญาที่นำมาใช้ในการจับสัตว์ ประกอบด้วย

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับนก ในการจับหรือที่เรียกว่า การดักนก มีวิธีการ ประกอบด้วย

1.1 การดักนกแบบใช้กรงต่อแบบไม่ใช้เรียว เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดักนก โดยการใช้ กรงนกในการต่อนก หรือเรียกว่า การยับ ซึ่งเป็นวิธีการดักนกที่สามารถใช้ในการดักนกได้ทุกประเภท เช่น นกบินหลา นกเขี้ยว นกกรงหัวจุก เป็นต้น และมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการดักนก ประกอบด้วย กรงนกต่อ หรือกรงยับที่มีนกอยู่ในกรง และมีวิธีการในการดักนก คือ ผู้จะทำการต่อนกจะต้องมีความเชี่ยวชาญ ในการฟังเสียงของนก โดยนกที่อยู่ในกรงต่อจะต้องเป็นนกชนิดเดียวกันกับนกที่ต้องการจะต่อ และเมื่อมี การสังเกต ได้ยินเสียง ของนกที่ต้องการในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง มีความมั่นใจว่ามีนกชนิดดังกล่าว อาศัยหรือบินอยู่ในบริเวณนั้นก็ทำการเลือกหรือหาทำเล ซึ่งเป็นต้นไม้ที่มีขนาดพอดี เหมาะสมสำหรับ แขนงกรงนกต่อ และทำการเปิดปากกรงนกต่อ เพื่อให้นกที่ต้องการจะต่อบินลงมายังบริเวณกรงยับ และผู้ที่ต่อนกจะต้องนั่งรออยู่ใกล้บริเวณที่ดักนก จนกว่าจะมีนกบินลงมาบริเวณกรงต่อ หลังจากที่ได้ยิน เสียงร้องของนกชนิดเดียวกันที่อยู่ในกรงต่อ ซึ่งนกจะบินมาอยู่บริเวณด้านบนของกรงต่อ เพื่อเข้าใกล้นก ที่อยู่ในกรงต่อมากที่สุด และทำให้เมื่อขาของนก เหยียบลงบนกรงต่อ บริเวณส่วนที่มีการออกแบบ เพื่อให้มีการยับหรือปิดลงมาทับตัวนก กรงต่อก็จะทำการยับหรือปิดลงมาทับตัวนก ทำให้นกไม่สามารถ บินหนีออกไปจากกรงต่อ และผู้ที่ทำการดักนกก็ต้องรีบเข้ามานำนกออกมาจากกรงยับ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรงยับ

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

1.2 การดักนกแบบใช้กรงต่อแบบใช้เรียว เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดักนก โดยการใช้กรงนกในการต้อนนกเช่นเดียวกันกับวิธีการดักนกวิธีที่ 1 และมักจะใช้ดักนกที่ชอบมากินผลไม้ โดยในการดักนกในลักษณะที่ 2 มีการใช้อุปกรณ์เสริมเพิ่มเข้ามา คือ การใช้เรียว หรือเรียกว่า เรียวดักนก ได้แก่ เรียวตอกและเรียวขอ โดยเรียวดักนกมีลักษณะเป็นเส้นเล็กๆ ใช้ไม้ไผ่มาเหลาให้มีขนาดเรียวเล็กบริเวณปลาย และใช้ยางพาราผสมกาว หรือใช้ยางอ้อ (ยางของต้นอ้อหรือยางชื้ออ้อ ซึ่งเป็นยางของเถาวัลย์ชนิดหนึ่ง) มาทาไว้ที่เรียว เพื่อให้เรียวมีความเหนียว ซึ่งการดักนกโดยการใช้เรียว ถือว่า เป็นการใช้อุปกรณ์เสริมที่ทำให้ผู้ดักนกมีความมั่นใจในการดักนกมากกว่าวิธีที่ 1 และเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยให้การดักนกประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 เรียวดักนก
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

วิธีการดักนกโดยการใช้เรียวมีขั้นตอนเดียวกันกับการดักนกโดยใช้กรงต่อ แต่มีการนำเรียวมาปักไว้กับกิ่งไม้ บริเวณเหนือกรงนกต่อหรือกรงยับ และเมื่อนกได้ยินเสียงร้องของนกที่อยู่ในกรงต่อ นกจะบินลงมาร้องหรือเรียกว่า นกจะลงมาทะเลาะกันบริเวณกรงนกต่อ และจะมานั่งพักบนเรียวที่มีการปักไว้โดยรอบ จนทำให้เท้าและปีกของนกติดกับเรียวจนแน่น ไม่สามารถบินหนีออกไปได้ ซึ่งยังมีการปักเรียวไว้จำนวนมาก นกก็จะติดเรียวมากยิ่งขึ้น และเมื่อนกติดเรียว ผู้ที่ต้อนนกที่นั่งสังเกตอยู่ในบริเวณนั้นก็เข้ามาจับนก หรือบางครั้ง นกที่ติดเรียว ก็พยายามดิ้นเพื่อให้หลุดจากเรียว และตกลงบนพื้น ผู้ที่ต้อนนก ก็ต้องรีบจับนก ก่อนที่นกจะมีแรงบินหนีออกไป ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 กรงยับและการนำเรียวมาปักโดยรอบกรงยับ
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

1.3 การดักนกแบบดักคลัก เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดักนกที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น นกที่มีการหากินบนดิน กินหนอน กินไส้เดือนหรือกินแมลง เช่น นกบินหลา นกเด้าหรือนกกระเต็น โดยอุปกรณ์ที่ใช้ในการดักนกวิธีการนี้ ประกอบด้วย เรียว เหยื่อล่อ เช่น หนอน หนอนนก ไส้เดือน ซึ่งต้องนำเหยื่อมาเสียบไว้กับไม้ และมีวิธีในการดัก คือ ผู้ที่จะดักนก จะต้องเลือกทำเลที่เหมาะสม ซึ่งจะเป็นวิธีการดักนกที่ทำบนพื้นดินที่มีหญ้าปกคลุม โดยผู้ที่ดักนกจะทำการเปิดหญ้าและหน้าดินให้เป็นพื้นที่โล่งเตียน และนำเหยื่อล่อที่เสียบไว้กับไม้มาปักไว้บนดินบริเวณนั้น และนำเรียวมาปักลงบนดินในลักษณะของการปักล้อมรอบเหยื่อล่อ หลังจากนั้น ผู้ที่ดักนกจะต้องนั่งแอบอยู่ในบริเวณใกล้เคียงเพื่อส่งเสียงล่อเพื่อให้นกลงมาบริเวณที่เตรียมไว้ เพื่อลงมากินเหยื่อและติดเรียวที่ปักไว้โดยรอบ และเมื่อนกลงมาติดเรียว ผู้ที่ดักนก ก็จะต้องรีบเข้ามาจับนกเพื่อไม่ให้นกบินหนีออกไป ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 การดักคลิก
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

1.4 การดักกวน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดักนกอีกวิธีหนึ่ง โดยส่วนใหญ่จะใช้ในการดักนกที่กินลูกไทร หรือนกที่กินผลไม้ ที่จะต้องประกอบด้วย คนดักนก จำนวน 2 คน เพื่อจับอวนคนละข้าง โดยอวน เป็นลักษณะตาข่ายสีดำ เพื่อให้คนมองไม่เห็น ไม่โดดเด่น ให้มีลักษณะเข้ากับธรรมชาติ มีความยาวประมาณ 8 เมตร และอวนจะมีหูข้างละ 4 หู เพื่อให้สะดวกในการผูกเข้ากับไม้ไผ่ทั้งสองด้าน โดยในการผูกอวนเข้ากับไม้ไผ่ จะต้องมีการผูกให้มีลักษณะเป็นเปลตรงกลางหรือเป็นร่องในแต่ละชั้น หรือ เรียกว่า ผูกให้มีสะดือไว้ด้านล่าง และต้องผูกให้มีจำนวน 3 ชั้น เพื่อให้คนที่บินผ่านอวน ตกลงไปอยู่ในเปลหรือร่อง และไม่สามารถบินออกมาจากอวน และวิธีการในการดักนก ผู้ที่ดักนกทั้งสองคน อาจจะจับไม้ไผ่ที่ผูกอวนไว้คนละด้าน หรือสามารถปักไม้ไผ่ลงบนดิน ในบริเวณที่มีความมั่นใจว่าจะมีนกบินผ่าน และคอยสังเกต เมื่อมีนกบินผ่านและตกลงไปในอวน จึงค่อยมาจับนก

ในการดักนก โดยวิธีการดักคลิกและวิธีการดักกวน สามารถใช้ร่วมกัน ซึ่งหากผู้ดักนก มีการเปิดหญ้าหรือเปิดหน้าดินไว้แล้ว แต่หากไม่มีเรียว ก็สามารถดักนก โดยใช้วิธีการดักกวน ได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากนกจะบินมากินเหยื่อที่ปักไว้บนดิน และจะบินผ่านอวนที่ปักไว้ ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 การดักกอน
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการดักบริเวณขาของสัตว์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับหรือดักหนูป่าและสัตว์อื่นๆ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่าที่สามารถจับสัตว์ป่าได้ทั้งหนูป่า หรือ หนูเถื่อน ชะมด (มูสัง) เม่น นิ่ม กระจิง เก้ง เสียงผา หมီးขอ และเสื่อ โดยการจับสัตว์ในสมัยอดีตจะใช้ในการดักหรือจับบริเวณขาของสัตว์ หรือเรียกว่า การดักตีน และใช้เครื่องมือในการดักที่เรียกว่า “แร้วดักขา หรือแร้วดักตีน” ซึ่งมีอุปกรณ์ประกอบด้วย

1. ไม้ขอหรือไม้ตะขอ ในการทำไม้ขอ มีจำนวน 2 อัน เรียกว่า ไม้ขอด้านซ้าย และ ไม้ขอด้านขวา โดยไม้ขอจะมีลักษณะเท่านิ้วชี้ ความยาวประมาณ 12 นิ้ว สำหรับไม้ขอที่นำมาใช้ จะเป็นไม้ชนิดใดก็ได้

แต่ต้องนำมาเหลาให้เป็นตะขอ โดยให้มีลักษณะเป็นปากขอ ใช้สำหรับปักบริเวณหลุมพราง ในการหาไม้ขอ จะต้องมีความพอดีกับคันแร้ว ซึ่งหากถ้าคันแร้วมีขนาดใหญ่ ก็ต้องหาไม้ขอขนาดใหญ่ เพื่อให้สามารถรับความแข็งแรงของไม้คันแร้วและยึดไม้คานได้ ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 ไม้ขอ (มีลักษณะเป็นตะขอ)

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

2. ไม้ขวางหรือไม้คาน จำนวน 1 อัน ขนาดประมาณ 1 ฟุต สำหรับยึดสายเชือกจากคันแร้ว ให้นั่งมไว้ และสำหรับตอกกับไม้ขอเพื่อรับลูกหลัก ดังภาพที่ 7

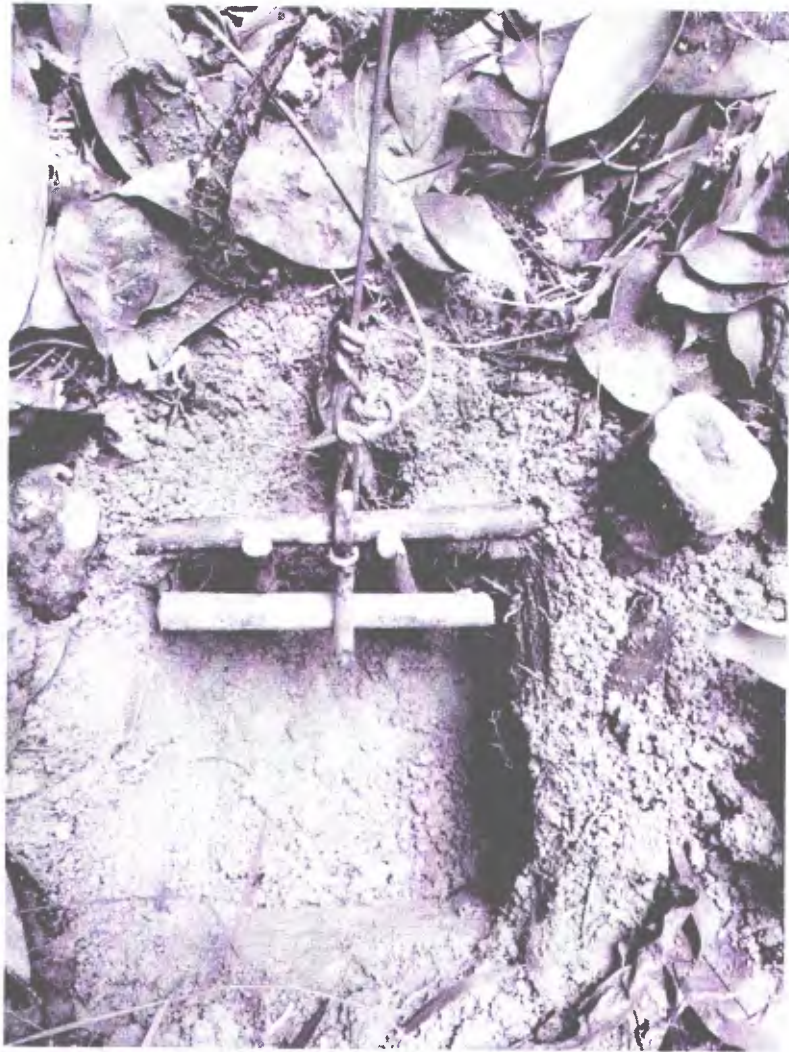
ภาพที่ 7 ไม้คาน
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

3. ไม้รับลูกฟาก หรือไม้รองลูกฟาก จำนวน 1อัน ใช้สำหรับรองลูกฟาก ซึ่งต้องมีขนาดเล็กกว่าหลุมเล็กน้อย ขนาดความกว้างเท่านิ้วหัวแม่มือ ดังภาพที่ 8

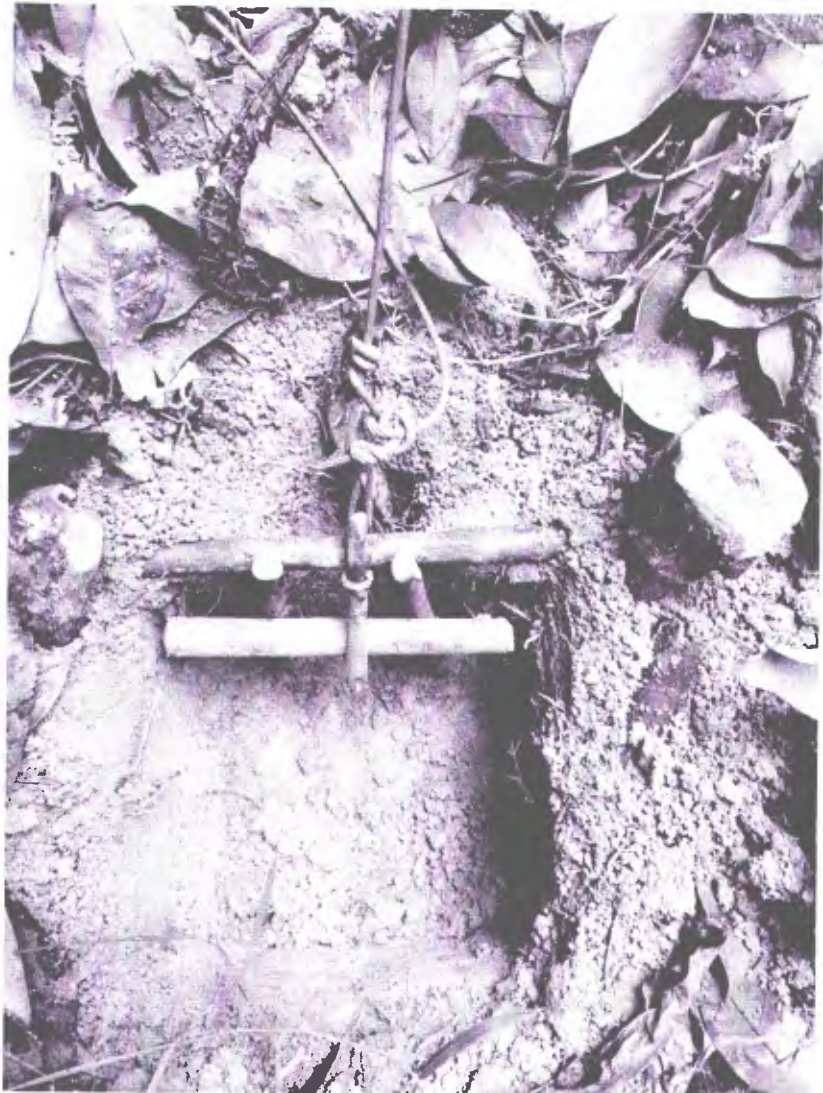
ภาพที่ 8 ไม้รองลูกฟาก
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

4. ไม้รองปากหลุม ใช้ไม้ขนาดเล็ก ให้มีความยาวพอดีกับความลึกของหลุม จำนวน 2 อัน ไว้ใช้สำหรับดักไม้รองลูกฟาก ดังภาพที่ 9

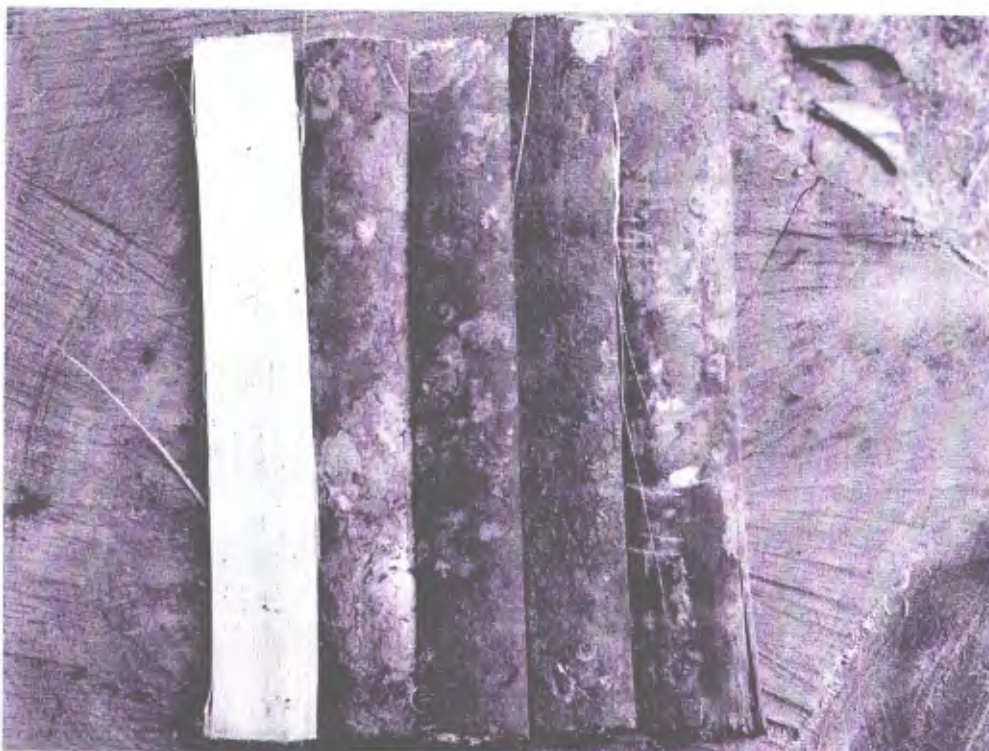
ภาพที่ 9 ไม้รองปากหลุม
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

5. ลูกหลัก ใช้สำหรับขัดกับสายเลื่อย (เชือกเส้นเล็กสีแดง) กับไม้ขวาง มีขนาดยาวประมาณ 2.5 นิ้ว ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 10 ลูกหลักและสายเลื่อย
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

6. ลูกฟาก มีลักษณะเป็นไม้กระดาน ใช้สำหรับทำเป็นหลุมพรางปิดปากหลุมเพื่อให้สัตว์หลงติด คิดว่าเป็นทางเดิน โดยส่วนใหญ่จะใช้ไม้ไผ่ตง นำมาผ่าเป็นแผ่น เพื่อให้มีความสะดวกในการพกพาเข้าไปในป่า ซึ่งจะใช้ลูกฟากต่อหลุมละประมาณ 5 อัน มีความยาวอันละประมาณ 20 เซนติเมตร ดังภาพที่ 11

ภาพที่ 11 ลูกฟาก
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

7. คันแรว ต้องเป็นไม้เนื้อแข็ง ขนาดพอดี ไม่เล็กไม่ใหญ่ สามารถงอได้ คันแรวใช้สำหรับเป็นสปริง โดยสามารถเลือกได้ 2 แบบ คือ ไม่ต้องตัดคันแรวออกจากต้นไม้ ถ้าหากบริเวณทางเดินของสัตว์มีต้นไม้นขนาดพอดีที่สามารถนำมาทำเป็นคันแรวได้ แต่หากต้นไม้มีขนาดความยาวไม่พอดีกับทางเดินของสัตว์ หรือ การทำคันแรวแบบปัก ก็ต้องตัดคันแรวออกจากต้นไม้ แล้วนำมาปักลงบนดิน โดยในการตัด จะต้องตัดให้คันแรว มีความยาวพอดีกับระยะทางเดินของสัตว์

8. หวาย สำหรับทำบ่วง สายเลี้ยวและสายแรว

ทั้งนี้ การทำแรวจับสัตว์ป่าในปัจจุบัน มีวิธีการในการดักสัตว์เหมือนกับในอดีต แต่สามารถใช้เชือกหรืออุปกรณ์ต่างๆ แทนการใช้หวาย ดังนี้

1. สายสลิง มีความยาว 1 เมตร ใช้สำหรับทำบ่วงแรว
2. ลวดเหล็ก ใช้สำหรับทำสาย
3. เชือกไนลอน (เชือกผูกวัว) ใช้สำหรับทำสาย
4. เชือกเส้นเล็ก 1 เส้น ใช้สำหรับผูก ด้านหัวและด้านปลาย แล้วนำมาผูกกับปลายลวดเหล็ก ซึ่งต้องผูกให้เป็นวง สำหรับทำเป็นบ่วงสายเลี้ยวเพื่อเกี่ยวกับลูกหลัก

วิธีการในการดักสัตว์โดยใช้แร้ว มีขั้นตอน ดังนี้

1. การเริ่มการจับสัตว์ป่าโดยใช้แร้วนั้น จะต้องทำการสำรวจทางเดินของสัตว์ก่อน โดยเมื่อพบว่า สัตว์มีการเดินเป็นประจำในบริเวณนี้ จึงเตรียมอุปกรณ์ในการจับ ซึ่งลักษณะทางเดินของสัตว์ที่ใช้แร้วในการจับนั้น จะมีลักษณะทางเดินเป็นร่อง และในการจะจับสัตว์ใดโดยใช้แร้วนั้น จะขึ้นอยู่กับขนาดของแร้วและขนาดของสัตว์ที่จับ โดยจะต้องให้มีขนาดที่เหมาะสมกับขนาดน้ำหนักของสัตว์
2. ก่อนทำการจับสัตว์ป่าต้องการ มีการบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางก่อนว่า “ขอดักแร้ว เพื่อนำไปรับประทานในครัวเรือน ไม่ได้นำไปขาย”
3. เริ่มต้นอุปกรณ์การดักสัตว์ด้วยการตอกไม้ขอทั้ง 2 อันลงไปเพื่อยึดไม้ขวาง และตอกลงไปจนไม้ขวางมีความแน่น
4. ขุดหลุมเป็นลักษณะสี่เหลี่ยมให้มีขนาดเท่ากับไม้ลูกฟากที่เตรียมมาเรียงกัน สำหรับดินที่ขุดออกมาต้องนำไปทิ้งให้ไกลจากปากหลุม เพื่อป้องกันกลิ่นของดิน ซึ่งหากสัตว์ได้กลิ่นดินที่ขุดขึ้นมา จะทำให้สัตว์รู้ แล้วเดินเลี่ยงไปทางอื่น ในการขุดหลุม จะต้องขุดหลุมให้มีความลึกประมาณ 4 นิ้ว หรือแล้วแต่ความต้องการของคนี่ดัก ซึ่งหากหลุมมีขนาดลึกมาก จะทำให้สัตว์ติดกับดักได้ง่ายขึ้น
5. แชะดินให้เป็นร่องบริเวณตรงกลางปากหลุม (ด้านล่างของไม้ขวาง) และตอกไม้รองปากหลุมทั้งสองด้านให้ติดกับไม้ขวาง แล้วนำไม้ลูกฟากมาพาด (ขัด) ระหว่างไม้รองลูกฟากกับไม้คาน
6. ปักคันแร้ว ในการปักคันแร้ว ต้องปักให้อยู่ด้านล่างทางเดินของสัตว์เพื่อไม่ให้สัตว์ดึงคันแร้วออกได้
7. ผูกสายแร้วกับด้านบนปลายคันแร้ว และทำการทดสอบความยืดหยุ่นของคันแร้ว ว่ามีความยืดหยุ่นดีหรือไม่โดยการลองดึงคันแร้ว
8. ดึงสายเลี้ยง (เชือกเส้นเล็กสีแดง) สอดเข้าไปทางด้านหน้าของไม้ขวางแล้วใช้ลูกหลัก สอดเข้าไปในเชือกสายเลี้ยง หลังจากนั้นจึงนำมาพาดไว้บนไม้ขวาง
9. นำไม้รองลูกฟากมาเสียบเข้าไปด้านใต้ของลูกหลัก
10. นำลูกฟากวางบนไม้รับลูกฟาก หลังจากนั้น นำหวายหรือเชือกสายสลิง มาล้อมหลุม แล้วใช้ใบไม้แห้งปิดปากหลุม ให้พอประมาณอย่าให้หนาเกินไป เนื่องจากสัตว์จะสังเกตถึงความผิดปกติ นอกจากนี้ยังต้องหาใบไม้มาปิดสายลวดเหล็ก เพื่อไม่ให้สัตว์รู้ว่ามียกับดัก หลังจากนั้น คนดักสัตว์ จะต้องนั่งรอจนกว่าสัตว์จะติดกับดัก หรือปล่อยทิ้งไว้แล้วค่อยกลับมาดูภายหลัง โดยเมื่อสัตว์ติดกับดักที่วางไว้ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า การยัก คือการที่สัตว์ติดในบ่วงหรือกับดัก

รายละเอียดในการดักสัตว์โดยการดักบริเวณขาของสัตว์ มีรายละเอียด ดังภาพที่ 12-14

ภาพที่ 12 การเตรียมหลุมพรางดักสัตว์
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

ภาพที่ 13 ลักษณะการวางลูกฟาก
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

ภาพที่ 14 การนำใบไม้มาปิดบริเวณหลุมพรางดักสัตว์ (สภาพพร้อมใช้งาน)
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการดักบริเวณคอของสัตว์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการจับสัตว์ โดยวิธีการดักหรือจับบริเวณคอของสัตว์ หรือที่ชาวบ้าน เรียกว่า การดักคอ เป็นการใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “แร้วคอ” ใช้ในการดักสัตว์ที่มากินผลไม้ หรือจับหมูป่า (หมูเถื่อน) ชะมด (มูสัง) นิ่ม กระจง เก้ง เลียงผา หมิซอ เสือ และเม่นโพรง (อีแก่) ในการดักเม่นโพรง หรือเม่นใหญ่ ที่มีขนาดน้ำหนักตัวตั้งแต่ 4 กิโลกรัม – 20 กิโลกรัม โดยในอดีต

เม่นโพรง จะอาศัยอยู่ในถ้ำหรือโพรงที่มีลักษณะมืดทึบ เนื่องจาก เม่นโพรงจะออกหากินในช่วงเวลากลางคืน จึงไม่ชอบแสงสว่าง ในการดักคอก มีรูปแบบในการทำ 3 รูปแบบ คือ

1) แบบใช้หวายในการทำทั้งหมด (ในอดีต) 2) แบบที่ใช้ผสมหวายกับสายเอ็น และ 3) แบบที่ใช้สายเอ็นทั้งสิ้น

ในการทำแร้วดักคอก ในรูปแบบที่ 1 คือ การใช้หวายทั้งสิ้น มีวิธีการทำแบบเดียวกันกับแบบที่ 2 มีความแตกต่างกันเพียงการใช้อุปกรณ์ แต่ในปัจจุบัน นิยมทำแร้วดักคอกในรูปแบบที่ 2 คือ การใช้หวายผสมกับสายเอ็น และแบบที่ 3 คือ ใช้สายเอ็นทั้งสิ้น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การใช้หวายผสมกับสายเอ็น มีอุปกรณ์ ดังนี้

1. ไม้ขอ จำนวน 1 อัน มีความยาวขนาด 1 ฟุต ซึ่งจะต้องใช้ไม้เนื้อแข็งทำเป็นรูปตะขอ
2. หวาย นำมาผูกเป็นบ่วงทั้งสองด้าน
3. สายเอ็นตกลาขนาดใหญ่ ทำเป็นบ่วงรูต
4. คันแร้ว

มีวิธีการในการทำแร้ว ดังนี้

1. ในการทำสายแร้ว จะต้องนำหวายที่ได้ผูกเป็นบ่วงทั้ง 2 ด้าน นำ 1 ด้านมาผูกกับเอ็นส่วนอีก 1 ด้าน นำมาผูกกับคันแร้ว
2. ในการดัก จะต้องเริ่มต้นจากการเลือกทางเดินของสัตว์ที่เหมาะสม แล้วปักไม้ตะขอลงไปให้สนิทกับพื้นดิน ให้เหลือเพียงปลายตะขอ และปักคันแร้วให้พอดีกับตะขอในขณะที่โน้ม
3. โน้มคันแร้วลงมา และนำบ่วงของหวายด้านที่เหลือมาเกี่ยวกับตะขอ
4. นำสายเอ็นที่เป็นบ่วงมาทำเป็นวง และวางขวางทางเดินของสัตว์

การใช้สายเอ็นทั้งสิ้น มีอุปกรณ์ ดังนี้

1. ไม้ขอ จำนวน 2 อัน โดยอันที่ 1 มีขนาด 2 นิ้ว อันที่ 2 ขนาด 1 ฟุต ซึ่งจะต้องใช้ไม้เนื้อแข็งทำเป็นรูปตะขอ
2. สายเอ็นตกลาขนาดใหญ่ ทำเป็นบ่วงรูต
3. คันแร้ว

มีวิธีการในการทำแร้ว ดังนี้

1. ในทำสายแร้ว จะต้องทำเป็นบ่วงรูตไว้ที่ปลายสายเอ็น โดยความยาวของสายเอ็น ประมาณ 1 ฟุต แล้วนำตะขอตัว อันที่ 1 มาผูกกับสายเอ็นด้วยเงื่อนตะกรุดเบ็ดที่ตะขอด้านที่ 1 และดึงสายเชือกไปผูกเงื่อนตะกรุดเบ็ดที่ด้านที่ 2 ของตะขอ โดยเหลือสายเอ็นไว้ประมาณ 1 ฟุต โดยทำเป็นบ่วงรูต

เพื่อจะนำไปผูกกับคันทันแล้ว ในการผูก จะต้องผูกแบบบ่วงรูดทั้งเส้น โดยตะขอตัวบนจะต้องทำจากไม้ที่หาได้ในป่าที่ไปดักสัตว์ ที่มีลักษณะเป็นตะขอ และใช้เงื่อนตะกรุดเบ็ด

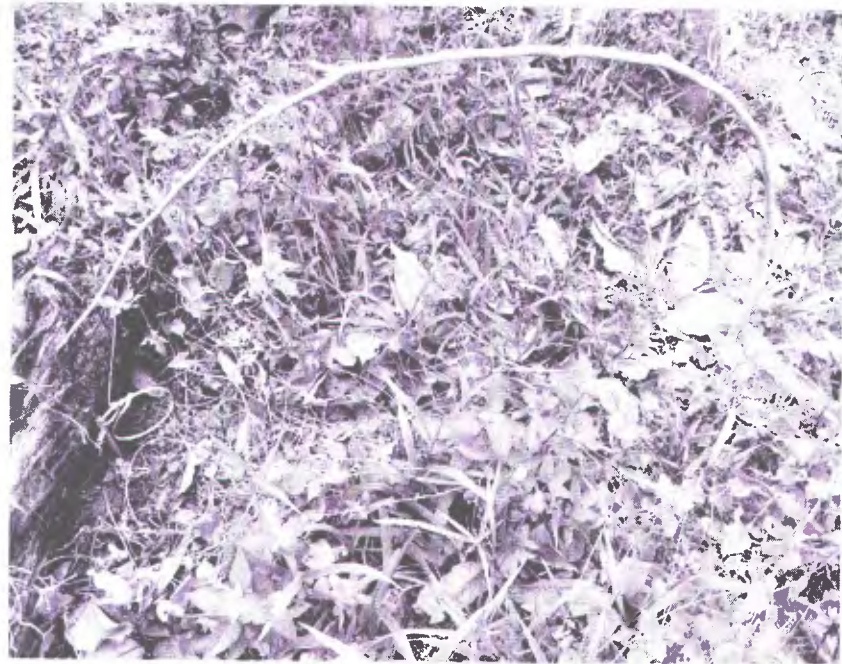
2. ในการดัก เริ่มด้วยการนำตะขอ อันที่ 2 มาปักลงบริเวณทางเดินของสัตว์ โดยจะต้องปักคันทันไว้ให้พอดีกับตะขอในขณะที่โน้ม

3. ผูกสายแร้วให้ติดกับปลายคันทันแล้ว และโน้มคันทันแล้ว โดยนำตะขออันที่ 1 มาเกี่ยวกับตะขออันที่ 2 ที่ปักไว้บนดิน

4. ทำบ่วงที่สายแร้วให้เป็นวง และนำมาวางทางเดินของสัตว์ โดยลักษณะของสัตว์ที่ติดแร้วคอจะติดอยู่ในบ่วง และแร้วดักคอส่วนใหญ่จะทำให้สัตว์ตาย เนื่องจากสัตว์จะขาดอากาศหายใจ

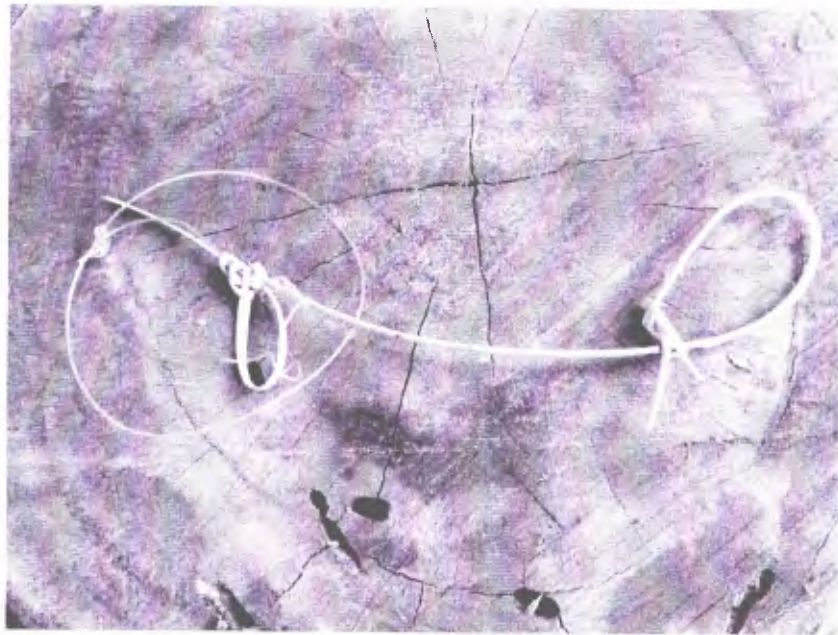
แต่ทั้งนี้ ในการดักแร้วหมูป่า จะต้องปิดจุดกับดักโดยใช้ใบไม้ แต่ห้ามปิดให้หนาเกินไป เนื่องจาก หมูจะรู้ว่าทางเดินนั้นไม่เป็นธรรมชาติ และจะเลี่ยงทางเดินนั้น

การดักสัตว์บริเวณคอของสัตว์ (แบบใช้หวายทั้งเส้น) มีรายละเอียด ดังภาพที่ 15

ภาพที่ 15 การดักสัตว์บริเวณคอของสัตว์ (แบบใช้หวายทั้งเส้น)
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

การดักสัตว์บริเวณคอของสัตว์ (แบบใช้หวายผสมเอ็น) มีรายละเอียด ดังภาพที่ 16

ภาพที่ 16 การดักสัตว์บริเวณคอของสัตว์ (แบบใช้หวายผสมเอ็น)
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการดักชุด

ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการดักชุด มักจะใช้ในการดักอีแก่หรือเม่นโพรง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดักสัตว์อีกประเภท โดยมีรายละเอียด คือ

อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำเครื่องมือสำหรับดักชุด ประกอบด้วย

1. ไม้ไผ่ตงที่นำมาเหลาให้เป็นซี่เล็ก มีจำนวนแล้วแต่ความต้องการของผู้ที่จะดัก แต่ต้องมีขนาดความกว้าง 1 นิ้ว และความยาว 1.5 เมตร

2. หวายเล็กหรือหวายหิน เพื่อนำมาถักกับไม้ไผ่

วิธีการทำเครื่องมือการดักชุด คือ การนำหวายมาถักให้เป็นวงกลม ผูกเป็นข้อๆ แล้วนำไม้ไผ่มาวาง บนกระดาน หลังจากนั้นใช้หวายถักสลับไปมา โดยเริ่มถักจากด้านปลายถักจนปิดด้านหัวของเครื่องมือ ในการถักต้องถักให้เป็นลักษณะวงกลม และการถักจะถักกี่อันก็ได้ให้รูปทรงออกมาเป็นลักษณะกรวยเรียวยาวปิดด้านหัว และวิธีการในการวางเครื่องมือดักชุด คือ ในการวางจะต้อง

วางเครื่องมือให้รูของชุดดักตรงทางเดินของสัตว์ คือ อีแก่ (เม่นโพรง) โดยเมื่อตัวเม่นติดเข้าไปในเครื่องมือดักชุด แล้วก็จะเดินไปข้างหน้าไปเรื่อยๆ จนถึงปลายของเครื่องมือดักชุด ที่มีหวายถักจนปิดปลาย ทำให้เม่นเดินกลับ แต่เมื่อเดินกลับจนจะชี้ทำให้ตัวติดอยู่ในเครื่องมือจนไม่สามารถออกมาได้

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการใช้ไ้แก้ว

ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการใช้ไ้แก้ว เป็นวิธีการที่ใช้ในการดักสัตว์ เช่น กระจอก กระแต หนู ไ้จ้อ้น (กระจอกดินหรือกระจอกใหญ่) ซึ่งประกอบด้วยอุปกรณ์ ดังนี้

1. ไม้ไผ่ผาก สำหรับทำคานหรือกระบอ
2. ไม้สำหรับทำคั้นไ้แก้ว โดยจะต้องใช้ไม้เนื้อแข็งที่สามารถงอได้
3. สายลวด สำหรับทำสายกับดัก หรือสายรัดคอ
4. เชือกไนลอน สำหรับผูกกับคั้นกับดัก
5. ที่เสียบเหยื่อ (ทำจากไม้ไผ่ที่เหลาปลายให้แหลม)
6. ลิ่นกับดัก (ทำจากไม้ไผ่) หรือลูกเหล็ก
7. เหยื่อ อาจจะใช้กล้วย ผลไม้ มะพร้าวเผาไฟ (มะพร้าวหมก)

มีวิธีการในการทำ ดังนี้

1. นำไม้ไผ่ผาก ด้านปลายมาเจาะรูให้เป็นสี่เหลี่ยม ขนาด 2x2 เซนติเมตร เพื่อเสียบคั้นไ้แก้ว ส่วนอีกด้าน นำมาเจาะหรือผ่าเป็นร่อง เพื่อให้เสียบลิ่นกับดักลงมาบริเวณด้านล่าง
2. เจาะรูบนร่องที่เจาะไว้ เพื่อยึดแกนของลิ่นกับดัก
3. เจาะรู 2 รู บนกระบอไม้ไผ่ ให้ทะลุลงมาด้านล่าง เพื่อเสียบลวด โดยในการเสียบลวด จะเริ่มเสียบลวดจากด้านล่างของกระบอไม้ไผ่ แล้วทำเป็นบ่วง ด้านบนของกระบอไม้ไผ่ แล้วยึดไว้บนกระบอไม้ไผ่ ส่วนปลายลวดอีกด้านที่อยู่ด้านล่างกระบอไม้ไผ่ จะต้องนำมาพันกับคั้นไ้แก้วที่เตรียมไว้
4. เสียบลิ่นกับดักไว้ด้านบนกระบอไม้ไผ่ และนำเหยื่อมาเสียบไว้บนลิ่นกับดัก และนำเชือกไนลอนมาผูกกับคั้นและลิ่นกับดัก

ในการดักโดยใช้ไ้แก้ว จะต้องวางให้ไ้แก้ว โผล่ออกมาเลยกิ่งไม้ เนื่องจากสัตว์ เช่น กระจอก จะได้ไ้แก้วมากินเหยื่อบนกระบอไม้ไผ่ ดังภาพที่ 17

ภาพที่ 17 ไอแก้ว
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการใช้พรหม 4 หน้า

ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการใช้พรหม 4 หน้า เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการดักไก่ป่าหรือไก่เถื่อน ซึ่งประกอบด้วยอุปกรณ์ ดังนี้

1. กะลามะพร้าวตัวผู้ จำนวน 1 อัน
2. เชือกเอ็น (ในอดีต จะใช้หวาย) นำมาลวกน้ำร้อน เพื่อให้เชือกเอ็นกลม และไม่หัก งอ
3. ไม้ตะขอ (สำหรับยึดกะลามะพร้าวไว้กับดิน)
4. เขี้ยว

วิธีในการทำพรหม 4 หน้า คือ การนำกะลามะพร้าวมาเจาะรูที่ขอบทั้ง 4 ด้าน (ใช้สว่านในการเจาะ แต่ในอดีต จะใช้เหล็กเผาไฟ และใช้มือปั่นให้เหล็กแหลม) หลังจากนั้น นำเชือกเอ็นหรือสายเอ็น มาผูก ทั้ง 4 ด้าน ให้มีความยาวขนาดด้านละ 30 เซนติเมตร และสายเอ็นจะต้อง ทำให้มีลักษณะเป็นบ่วง รูด และนำเขี้ยวมาใส่ไว้ในกะลา หากไก่ป่าเดินผ่านมา มาจิกอาหารหรือเขี้ยว คอของไก่ก็จะติดบ่วง ที่ดักไว้ และในการวางกะลาหรือพรหม 4 หน้า นั้น ซึ่งจะต้องยึดให้กะลาติดไว้กับดิน เพื่อไม่ให้ไก่สามารถลากกะลาออกไปได้ ในขณะที่ไก่ติดบ่วง ดังภาพที่ 18

ภาพที่ 18 พรหม 4 หน้า
(ที่มา: เมธिरา ไกรนที, 2559)

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับผีเสื้อ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับผีเสื้อหรือดีผีเสื้อ มีวิธีการในการจับ จำนวน 2 รูปแบบ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการจับผีเสื้อในช่วงเวลากลางวัน และเครื่องมือที่ใช้ในการจับผีเสื้อในช่วงเวลากลางคืน โดยก า ร จับ ผี เ ลื อ ก ในช่วงเวลากลางวันและช่วงเวลากลางคืน จะมีการใช้อุปกรณ์และมีขั้นตอนโดยส่วนใหญ่ที่เหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันในด้านการใช้เครื่องมือที่เรียกว่า คบไฟหรือมวง ที่มีลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกัน คือ การจับผีเสื้อในช่วงเวลากลางวัน จะใช้มวงที่ใช้ควันไฟที่เกิดจากการจุดไฟที่มวง นำมาไล่ผีเสื้อให้ออกจากรัง และมักจะใช้ในการจับผีเสื้อที่อาศัยบนต้นไม้ที่ไม่สูงมากนัก มีจำนวนรังเพียง 1 รัง และในช่วงเวลากลางคืน จะใช้มวงที่ใช้ประกายไฟจากมวง แล้วนำมาเคาะใส่รังผีเสื้อ เพื่อให้ผีเสื้อมองเห็นแสงไฟและบินตามแสงไฟออกมาจากรังผีเสื้อ และหากในช่วงเวลากลางคืน มีลมพัดแรง ลมก็จะพัดให้ประกายไฟลอยไปไกล ซึ่งทำให้ผีเสื้อบินออกไปไกลมากขึ้นตามประกายไฟ

แต่ทั้งนี้ในการจับผีเสื้อ เป็นวิธีการหนึ่งในการจับสัตว์ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายประการ ตั้งแต่ อุปกรณ์ เครื่องมือ ที่ใช้ในการจับผีเสื้อ ขั้นตอนการจับผีเสื้อ รวมถึงความเชื่อหรือข้อห้ามต่างๆ โดยในการจับผีเสื้อ นอกจากจะมีความแตกต่างด้านช่วงเวลาในการจับแล้วนั้น ยังมีความแตกต่างของจำนวนรังผีเสื้อ โดยการจับผีเสื้อในพื้นที่ป่าในบริเวณอำเภอพรหมคีรี มักจะมีการจับผีเสื้อที่เรียกว่า ผีเสื้อยวน

ซึ่งหมายถึง รังผึ้งที่มีจำนวนรังตั้งแต่ 2 รัง ขึ้นไป บนต้นไม้ 1 ต้น โดยช่วงเวลาในการจับผึ้งจะจับหรือตีผึ้ง จะสังเกตจากการเข้ามาจับไม้หรือการเข้าไม้ ซึ่งหมายถึง การที่ผึ้งมาเกาะที่ต้นไม้เพื่อทำรัง ประมาณ 15-20 วัน (นับจากวันที่ผู้ตี/จับ เห็นครั้งแรกว่ามีผึ้งมาอาศัยอยู่บนต้นไม้) แต่หากเข้าไปในป่า แล้วพบว่า มีรังผึ้งเกาะอยู่บนต้นไม้ ให้พิจารณาจากรูปร่างของรังผึ้ง ซึ่งหากรังผึ้งมีลักษณะเป็นแผ่นบาง และหย่อนลงมา แสดงว่า สามารถจับผึ้งได้

ในการจับจรวงผึ้ง ผู้ที่จับผึ้งจะใช้วิธีการ ถางโคนต้นไม้ที่มีผึ้งอาศัยอยู่หรือใช้การปักไม้ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า การปักกำ ซึ่งเป็นการทำสัญลักษณ์เอาไว้โดยการนำไม้มาปักไว้บริเวณใต้ต้นไม้ที่มี รังผึ้ง และลักษณะไม้ปักกำจะทำปลายไม้ให้เป็นแงแล้วใช้กิ่งไม้เสียบเอาไว้ โดยก่อนที่จะมีการขึ้นผึ้ง จะต้องมีการทำบันไดเพื่อใช้ในการปีนขึ้นไปบนรังผึ้ง เรียกว่า การทอยผึ้ง ซึ่งเป็นขั้นตอนในการทำขึ้น หรือทำเสมือนเป็นบันไดเหยียบหรือปีนขึ้นไปบนต้นไม้เพื่อขึ้นไปจับผึ้ง และจะทำก่อนที่จะมีการจับผึ้ง เพื่อเป็นการเตรียมการให้พร้อมในการขึ้นไปจับผึ้ง ซึ่งระยะห่างของการทอยขึ้นอยู่กับเทคนิคการทอย ของคนทอย

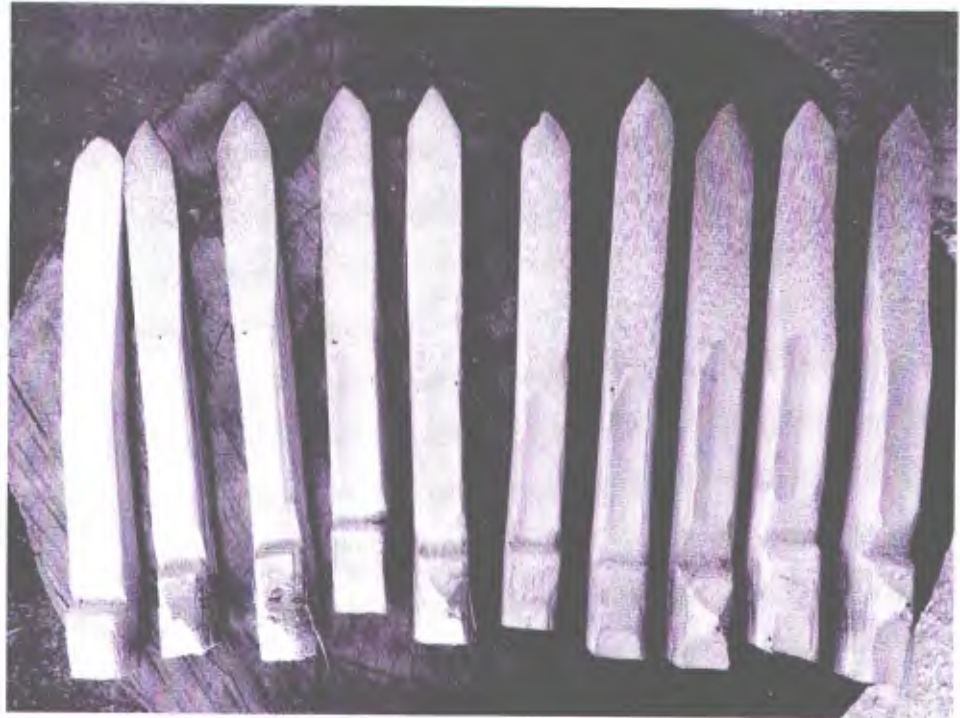
ในการทอย มักจะใช้สำหรับการจับผึ้งที่อยู่ในบริเวณที่ไกล อาศัยอยู่บนต้นไม้ที่สูง แต่หากผึ้งยวน อาศัยอยู่ไม่ไกลหรือต้นไม้ไม่สูงมากนัก จะมีวิธีการ คือ การยิงเชือก โดยการใช้นูยง สำหรับยิงเชือก เส้นเล็กขึ้นไปบนต้นไม้ โดยการนำน็อตที่มีขนาดหนัก นำมาผูกกับเชือกเส้นเล็ก ยิงกับนูยง ขึ้นไปพาด บนกิ่งไม้ที่มีผึ้งอาศัยอยู่ โดยให้ปลายเชือกที่มีน็อตผูกติดอยู่ ห้อยลงมา เพื่อนำมาผูกกับเชือกเส้นใหญ่ เพื่อดึงขึ้นไปพาดบนกิ่งไม้ แล้วผูกข้างล่างให้ตั้ง ทั้งสองด้าน แล้วปีนขึ้นไปบนต้นไม้ไปกับเชือกนั้น โดยการจับ รวบเชือกทั้ง 2 ข้าง และต้องเป็นกิ่งไม้ที่มีขนาดใหญ่ สามารถรับน้ำหนักคนที่ขึ้นไปบนต้นไม้ได้

การทอย เป็นเทคนิควิธีการหรือภูมิปัญญาที่มีความสำคัญประการหนึ่ง เกี่ยวกับภูมิปัญญาในการ จับผึ้ง เนื่องจาก เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญที่ทำให้ผู้ที่ขึ้นไปจับผึ้งมีความปลอดภัย สามารถปีนขึ้นไป บนต้นไม้เพื่อจับผึ้ง นำน้ำผึ้งลงมา โดยอุปกรณ์ในการทอย ประกอบด้วย

1. ไม้แม่ร่อง คือ ไม้หรือไม้ไผ่ที่นำมาทำเป็นลักษณะบันไดเพื่อให้คนที่ตีผึ้งปีนขึ้นไปบนต้นไม้ ถ้าหากรังผึ้งที่พบอยู่บริเวณป่าใกล้หมู่บ้านนิยมใช้ไม้ไผ่ที่ชื่อว่า “ไม้ไผ่ผาก” หรือจะมีการหาลำต้น ของต้นไม้ที่มีลำต้นเท่าลำแขน เป็นไม้เนื้อแข็ง มีความยาวประมาณ 4-5 เมตร มาใช้เป็นไม้แม่ร่อง แต่ถ้าหากรังผึ้งที่พบอยู่ในป่าลึกนิยมใช้ไม้เนื้อแข็งที่มีลำต้นขนาดเล็ก

2. ลูกทอย คือ ไม้ไผ่ตงที่ค่อนข้างแก่ นำมาตัดให้มีความยาวประมาณ 7 นิ้ว หรือ 1 คืบ หลังจากนั้นนำมาผ่าออกให้เป็นแผงไม้ไผ่หรือแผ่นที่มีความกว้างประมาณ 2 นิ้ว เหลาปลายให้บาง และแหลม เพื่อสามารถจะตีสกลงไปในต้นไม้ได้ และอีกด้านของไม้ไผ่ทำเป็นร่องไว้สำหรับผูกเชือกยึด กับไม้แม่ร่องและผูกกับเชือกอวด โดยในการปีนต้นไม้เพื่อทอยนั้น จะมีการมัดลูกทอยไว้ร่วมกัน

จำนวน 10-13 ลูก และผูกติดไว้บริเวณสะเอวของผู้ที่ขึ้นไปทอย และจะนำขวานซ้อนผูกไว้บริเวณบ่า ดังภาพที่ 19

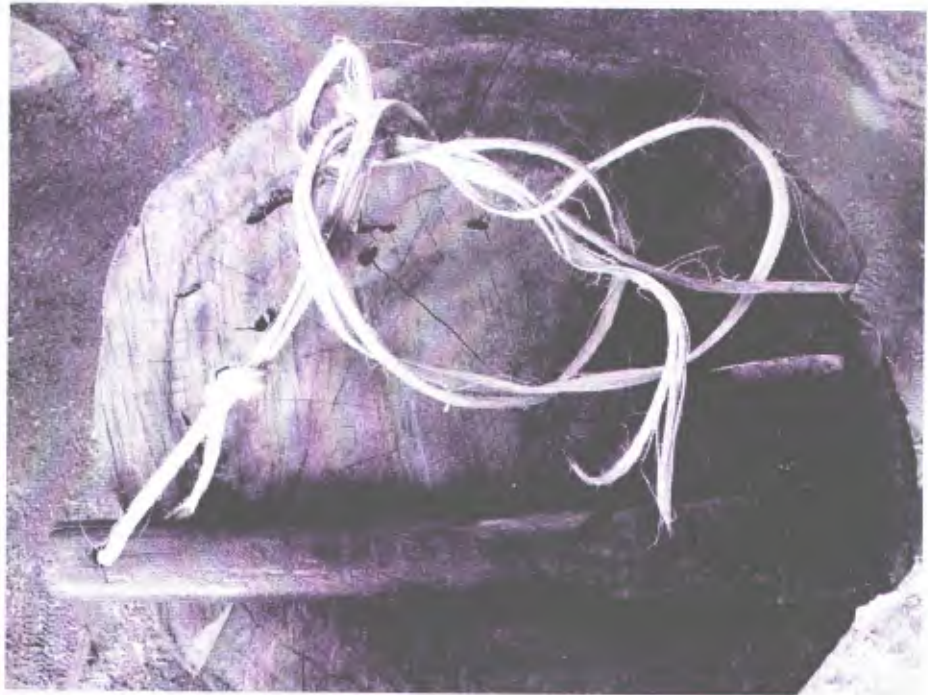
ภาพที่ 19 ลูกทอย
(ที่มา: เมธิตา ไกรนที, 2559)

3. เชือกอวด คือ ย่านเถาว์วัลย์ที่มีความเหนียวและคงทน ใช้สำหรับมัดหรือผูกกับอุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ โดยตัดมาให้มีความยาวประมาณ 1 วาหรือ 1.5 เมตร นำมาฉีกให้เป็นเส้นเล็กๆ และนำมาใช้มัดระหว่างลูกทอยกับแม่ร่อน ดังภาพที่ 20

ภาพที่ 20 เชือกอวด
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

4. ขวานทอยหรือขวานซ้อน ใช้สำหรับตอกลูกทอยให้เข้ากับต้นไม้ ซึ่งมีรูปร่างเหมือนขวาน แต่มีการเจาะรูไว้ที่ปลายด้ามจับ สำหรับผูกเชือก และมีการสพายไว้ที่บ่า เพื่อความสะดวกในขณะที่ปีนขึ้นไปบนต้นไม้ เพื่อทอยไปยังรังผึ้งที่ต้องทอยไปเรื่อยๆ เป็นชั้นๆ และมีการผูกปลายด้วยเงื่อนตะกรุดเบ็ด แต่สำหรับผู้ที่ไม่ต้องมีการทอยเพิ่ม แต่ใช้วิธีการปีน (ปรับ) ต้นไม้แทน ก็ไม่ต้องนำขวานซ้อนขึ้นไปบนต้นไม้ ดังภาพที่ 21

ภาพที่ 21 ขวานค้อน
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

5. ลูกคุม (แบบเดียวกับลูกทอย แต่แตกต่างกันในการตอกลงบนต้นไม้)

6. ลูกครุ (แบบเดียวกับลูกทอย แต่แตกต่างกันในการตอกลงบนต้นไม้)

ขั้นตอนในการทอย มีรายละเอียด ดังนี้

การนำไม้แฉ่อง มาปักลงบนดิน โดยจะต้องปักให้ติดกับโคนต้นไม้หรือฟิงไม้แฉ่องไปบนต้นไม้ที่มีฝิ่งอาศัยอยู่ แล้วใช้ลูกทอยลูกแรก จำนวน 1 ลูก ที่ผูกกับเชือกอวดไว้แล้ว นำมาตียึดกับต้นไม้ให้แน่น แล้วนำไม้แฉ่องมาผูกติดกับลูกทอย แล้วนำเชือกอวดที่ผูกอยู่กับปลายลูกทอย ผูกให้เข้ากับไม้แฉ่อง ในการตีลูกทอย จะตีตามระยะของผู้ทอยแต่ละคน ซึ่งในการตีลูกทอย จะตีในลักษณะสลับด้าน (ซ้าย-ขวา) ไปมากับแฉ่อง ซึ่งระยะห่างในการตีลูกทอย ก็ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ทอยแต่ละคน และจะตีลูกทอยไปเรื่อยๆ จนกว่าจะถึงปลายของไม้แฉ่อง ดังภาพที่ 22

ภาพที่ 22 ตัวอย่างการตีลูกทอย
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

แต่ทั้งนี้ ก่อนที่จะมีการทอย จะมีการทอยลูกทอยลูกแรกไว้บริเวณลำต้นตรงไหนก็ได้ของต้นไม้ที่มีฝิ่งอาศัยอยู่ เรียกว่า “การทอยลูกครู” การทอยลูกครูจะต้องใช้ใบไม้รองไว้ก่อนทอย และก่อนทอยจะต้องมีการทอคาถาตามความเชื่อของแต่ละคน และจะต้องทอยลูกครูก่อนวันที่จะเก็บฝิ่ง โดยการทอยหรือตกลงไปบนต้นไม้ จำนวน 3 ครั้ง (ห้ามตอกเล่น) และเมื่อเก็บฝิ่งเสร็จแล้วต้องเอาลูกครูออกจากต้นไม้ เนื่องจาก มีความเชื่อว่า ถ้าไม่นำลูกครูที่ทอยไว้ ออกจากต้นไม้ ในปีต่อไป ฝิ่งจะไม่มาอาศัย และบางคนมีความเชื่อว่า หากไม่นำลูกครูออกจากต้นไม้ ต้นไม้ต้นนั้นจะตาย และสำหรับปลายสุดของไม้แม่ร่องอันที่ 1 จะทอยลูกทอย อีกจำนวน 2 ลูก เรียกว่า “ลูกคุมแม่ร่อง” ซึ่งใช้สำหรับคุมไม้แม่ร่องที่จะต้องทอยขึ้นไปอีกชั้น ดังภาพที่ 23

ภาพที่ 23 ตัวอย่างการตีลูกคุม
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

วิธีการตีลูกคุม คือ การตีให้ขนาดทั้งสองข้างกับไม้แม่ร่อง และในการทยอยลูกทยอย ลูกที่ 1 ขึ้นอยู่กับระยะที่คนทยอยสามารถปีนขึ้นไปได้ และหากหมดไม้แม่ร่อง อันที่ 1 แล้ว ผู้ที่ทยอยหรือผู้ที่ขึ้นไปจับฝั้งยังมีความต้องการในการทยอยในชั้นต่อไป จะมีการนำไม้แม่ร่องอันที่ 2 มาต่อกับไม้แม่ร่อง อันที่ 1 เรียกว่า การต่อไม้แม่ร่อง โดยไม้แม่ร่องแต่ละอันที่มีการต่อ จะมีการเรียกว่า ชั่ว ซึ่งเป็นการต่อแม่ร่องจากชั้นที่ 1 เพื่อยึดติดกับไม้แม่ร่องชั้นที่ 2 โดยมีวิธีการ คือ การทำโคนของไม้แม่ร่องอันที่ 2 ให้มีลักษณะเป็นง่าม คือ การผ่าตรงกลางของปลายของไม้แม่ร่องอันที่ 2 แล้วใช้ไม้เสียบเอาไว้ตรงกลางง่ามที่ผ่าออก หลังจากนั้น ใช้เชือกผูกโดยวิธีการถักไปมาไม่ให้ไม้แตก และต่อไม้แม่ร่อง โดยวิธีการสอดจากข้างล่าง โดยการนำปากไม้แม่ร่องปักไว้กับลูกทยอยลูกล่างลูกคุม ซึ่งการตีลูกคุม เป็นการตีเพื่อคุมไม้แม่ร่องอันต่อไป เพื่อป้องกันไม่ให้ไม้แม่ร่องเคลื่อนไหว และให้ไม้แม่ร่องชั่วที่ 2 อยู่ติดกับไม้แม่ร่องชั่วต่อไป ตามความต้องการของผู้ที่ทยอยหรือผู้ที่ขึ้นไปจับฝั้ง หรือต้องการให้ไม้แม่ร่องชั่วที่ 2 ติดกับต้นไม้ และทยอยขึ้นไปเรื่อยๆ และพอสุดไม้แม่ร่องชั่วที่ 2 ก็จะทำเหมือนเดิมในชั่วต่อไป จนกว่าผู้ที่ขึ้นฝั้งจะมีความมั่นใจ

ในการขึ้นไปจับผึ้ง โดยไม้แม่ร่องจะมีการส่งขึ้นไปจากด้านล่าง ซึ่งจะมีผู้ที่อยู่บริเวณด้านล่างที่มีหน้าที่ในการส่งไม้แม่ร่อง ดังภาพที่ 24

ภาพที่ 24 ตัวอย่างการต่อไม้แม่ร่อง
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

ระยะห่างในการทอย จะขึ้นอยู่กับเทคนิคของผู้ที่ทำการทอย ซึ่งบางคนใช้ลูกทอยจำนวนไม่มาก ซึ่งขึ้นอยู่กับช่วงลำตัวหรือความสูงของผู้ทอยแต่ละคน เนื่องจากแต่ละคนจะมีขนาดลำตัวไม่เท่ากัน โดยบางคนจะปีนขึ้นไปก่อนที่จะมีการทอยในช่วงใหม่ต่อไป และในการทอย จะมีการเปลี่ยนไม้ทุกปี และหากเชือกที่มัดลูกทอยไว้ มีสภาพที่ไม่มั่นคง แข็งแรง ก็จะเปลี่ยนใหม่

ช่วงเวลาในการทอย โดยส่วนใหญ่จะนิยมทอยในช่วงเวลากลางคืน เนื่องจาก จะต้องทอยให้สูงที่สุด ให้ใกล้กับรังของผึ้งมากที่สุด จึงทำให้โอกาสในการโดนผึ้งต่อยจะมีน้อยกว่าการทอยในช่วงเวลากลางวัน

นอกจากนี้ ยังมีวิธีการที่คล้ายกับการทอย แต่เรียกว่า เป็นการแค ซึ่งเป็นวิธีการในการขึ้นไปจับผึ้งที่อยู่บนต้นไม้ที่มีขนาดไม่สูงและไม่ใหญ่มาก โดยมีอุปกรณ์ ประกอบด้วย

1. ไม้แม่ร่อง จะใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ซ้อย ไม้มะไฟดิน เป็นต้น

2. เชือกอวด เนื่องจากมีความเหนียว คงทน ไม่ขาดง่าย

วิธีการแค มีรายละเอียด ดังนี้

1. เตรียมไม้สำหรับใช้ในการทำไม้แม่ร่อง แล้วนำเชือกอวดมาฉีกเป็นเส้นให้มีความหนาประมาณ

2 เซนติเมตร ความยาวให้สามารถพันรอบต้นไม้ที่มีผึ้งอาศัยอยู่ได้ จำนวน 2 รอบ

2. ยกไม้แม่ร่องที่จะทำการแคให้ติดกับต้นไม้ที่มีผึ้ง แล้วพันเชือกอวดจำนวนสองรอบรอบต้นไม้ แล้วมัดเป็นเงื่อนตาย

3. ผูกชั้นที่ 1 เสร็จ เริ่มปีนแล้วก็ผูกชั้นต่อไปเรื่อยๆ จนถึงรังผึ้ง

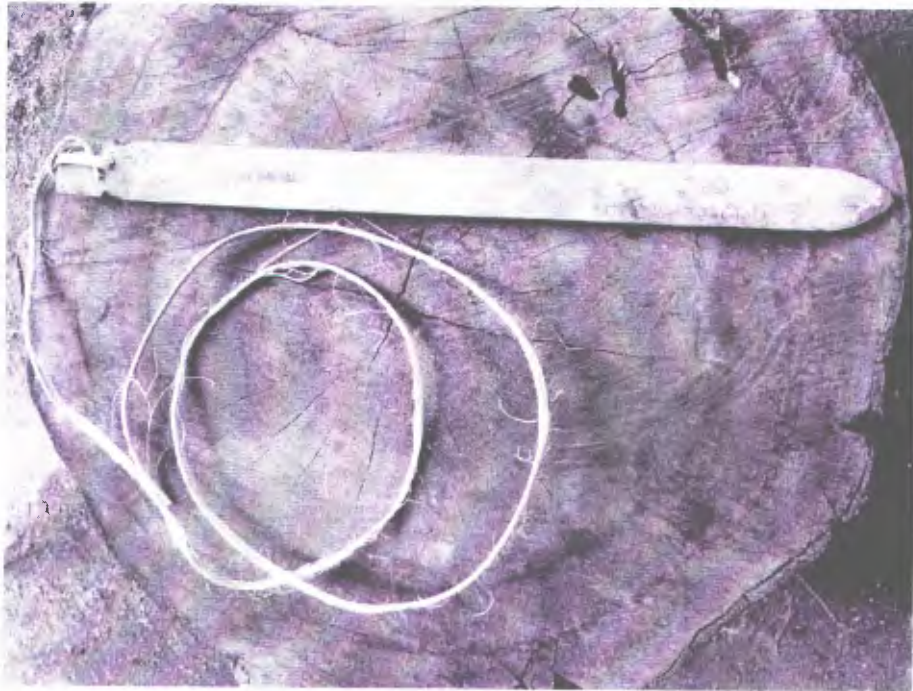
ลักษณะการแคจะเหนียวกว่าการทอยและจะใช้เวลามากกว่า เนื่องจากในแต่ละชั้นจะใช้เชือกอวดพันกับต้นไม้ จำนวนสองรอบทุกครั้ง และการแคนั้นนอกเหนือจากการเก็บผึ้งแล้ว ยังสามารถใช้ในการเก็บผลไม้ได้ด้วย เช่น ต้นสะตอ ต้นลูกเนียง แต่ถ้าต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่ที่ไม่สามารถทำการแคได้ จึงจะเปลี่ยนเป็นการทอย ดังภาพที่ 25

ภาพที่ 25 ตัวอย่างการแค
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

หลังจากการทอยต้นไม้ที่มีฝิ่งอาศัยอยู่ และผู้ที่ขึ้นฝิ่งมีความพร้อมในการขึ้นไปจับฝิ่ง ก็จะต้องเตรียมอุปกรณ์ที่ต้องใช้นำขึ้นไปในขณะจับฝิ่ง ประกอบด้วย

1. ไม้กรี เป็นไม้ใผ่ที่นำมาเหลาให้บางๆ ให้มีปลายแหลม นำด้านปลายผูกกับเชือกอวด ให้ไม้กรีมีความยาวประมาณ 1 ฟุต ความกว้างขนาด 2 นิ้ว และนำมาใช้ในการตัดรังฝิ่ง โดยการนำขึ้นไปบนต้นไม้ ใช้วิธีการเสียบไม้กรีไว้กับสาแหรกที่ใส่ถ้ำน้ำฝิ่ง ดังภาพที่ 26

ภาพที่ 26 ไม้กรี

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

2. โคระ หรือถังใส่น้ำฝิ่ง เป็นถังสำหรับใส่น้ำฝิ่ง ที่จะต้องนำขึ้นไปบนต้นไม้ โดยโคระจะต้องใช้สาแหรกหุ้มยึดไว้อีกชั้น ก่อนนำขึ้นไปบนต้นไม้ ซึ่งโคระมักจะนิยมใช้بيبหรือถังพลาสติกที่มีความหนาขนาดพอประมาณ นำมาตัดด้านบนฝาถังออก ล้างให้สะอาดและแห้ง สำหรับใส่น้ำฝิ่งที่จับลงมาจกต้นไม้ (หากไม่มีสาแหรกมาใส่ จะเรียกว่า ถัง แต่หากใส่สาแหรกเข้าไป จะเรียกว่า โคระ) ดังภาพที่ 27

ภาพที่ 27 โคระ
(ที่มา: เมธิตรา ไกรนที, 2559)

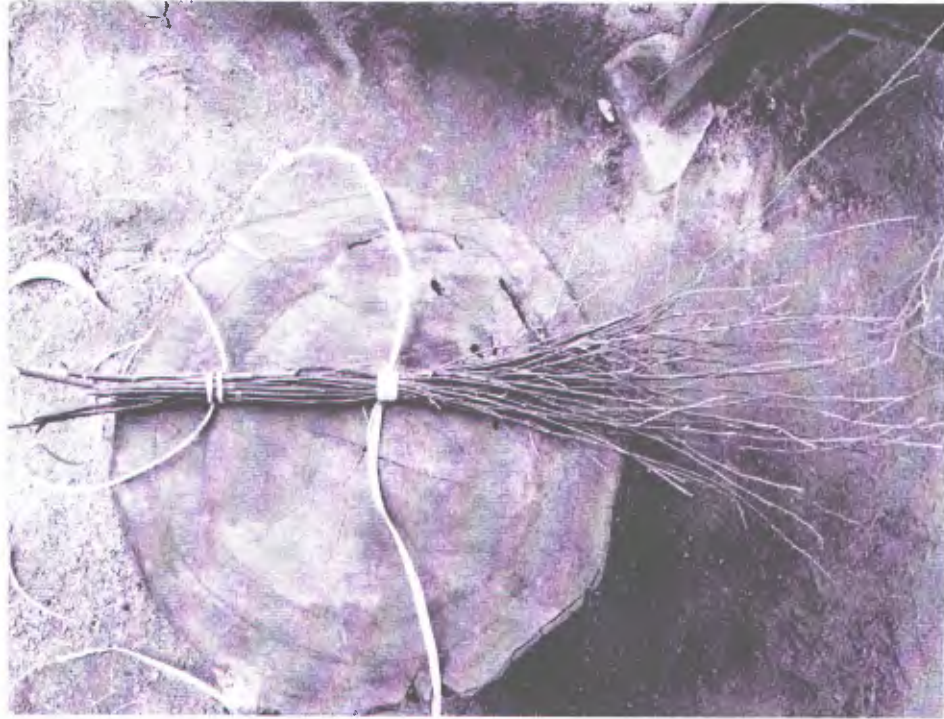
3. สาแทรกสำหรับใส่โคระ หรือที่เรียกว่า แสก เป็นอุปกรณ์ใช้หุ้มหรือรองโคระ เพื่อให้สะดวกในการสะพายโคระขึ้นไปบนต้นไม้ ซึ่งมีวิธีในการทำแสก หรือ เรียกว่า การแทงแสก สำหรับใช้ในการใส่โคระ มีอุปกรณ์ในการทำแสก โดยการใช้หวายหिन เนื่องจาก เป็นหวายที่มีความเหนียว มีความทนทาน จำนวน 2 เส้น ขนาดความยาว ประมาณข้างละ 2 เมตร (รวม 4 เมตร) และมีวิธีการในการทำหวาย เพื่อให้อ่อนตัว คือ การนำหวายทั้งสองเส้นมาพับให้ตรงกึ่งกลางของหวายทั้งสองเส้นที่เตรียมไว้ และนำหวายที่พับกึ่งกลางทั้งสองเส้นมาประกบกัน จับปลายเส้นหวายทั้งสองเส้นไว้ จะทำให้บ่วงด้านล่าง กลายเป็นด้ามจับ มีลักษณะโค้งอ่อนตัว และมีวิธีการผูกแสก คือ 1. การนำหวายที่พับกึ่งกลางทั้งสองเส้น มาจับเส้นด้านปลายข้างหนึ่งพับไว้ แล้วนำมาพับกับอีกด้านหนึ่ง จำนวน 1 รอบ แล้วส่วนที่เหลือของเส้นที่ 1 ให้พับไว้ก่อน หลังจากนั้นนำปลายของเส้นที่ 2 มาพันกับเส้นที่ 3 แล้วนำมาพันกับเส้นที่ 2 ผูกโดยการพัน 1 รอบแล้วนำมาพันต่อกับเส้นที่ 4 2. นำปลายเส้นที่ 1 ที่พับไว้ทำเป็นห่วงล๊อค โดยเอาเส้นที่ 4 มาใส่ในห่วงล๊อค 3. นำปลายเส้นใดก็ได้จับมา 1 เส้น นำมาพัน

กับฐานคอไว้ 1 รอบ สอดเข้าไปในรูวงเพื่อเป็นการล็อกให้แน่น แล้วหลังจากนั้น เส้นที่ 1,2 และเส้นที่ 3 ที่เหลือก็ทำเหมือนเดิมจนครบทั้ง 4 เส้น ดังภาพที่ 28

ภาพที่ 28 สาแหรก
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

4. ไม้กวาด ใช้สำหรับกวาดตัวผึ้ง เป็นการนำเรียวไม้ที่ทำเป็นไม้กวาด ผูกติดกับคอปไฟ ใช้ในการกวาดตัวผึ้งให้ออกมาจากรัง โดยหลังจากที่ผึ้งบินออกมา ก็ใช้มุ้งตีให้เป็นประกายไฟ โดยวิธีการในการทำไม้กวาด จะต้องเลือกปลายไม้ที่มีก้านนี้ๆ เช่น ไม้ฝอยทอง ไม้ขนอน ขนาดครึ่งกำมือ นำมามัดด้วยเชือกอวด โดยตัดมาเฉพาะส่วนที่เรียวหรือส่วนปลายของก้านหรือปลายของยอด นำมาตั้งใบออกให้หมด และใช้เชือกขนาดยาวมาผูกด้วยเงื่อนตะกรุดเบ็ด จะทำให้ไม้กวาดมีความแน่น ซึ่งในการผูกจะต้องใช้เชือกยาวพอประมาณ เพื่อให้เหลือเชือกส่วนหนึ่งไว้สำหรับผูกติดกับคอปไฟ (มง) แต่ในการตีผึ้งหากผึ้งมีขนาดรังเล็ก ก็ไม่ต้องกวาดรังผึ้ง แต่สามารถตัดรังผึ้งหลังจากที่ตีด้วยมงให้เกิดประกายไฟ ดังภาพที่ 29 และภาพที่ 30

ภาพที่ 29 ไม้วาดผึ้ง
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

ภาพที่ 30 การนำไม้กวาดฝั้งมาผูกติดกับมงหรือคบไฟ (กลางคืน)
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

5. เชือกสำหรับใช้ดึงโคระขึ้นลงเพื่อรับน้ำผึ้ง ดังภาพที่ 31

ภาพที่ 31 เชือกสำหรับใช้ดึงโคระ
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

6. คบไฟ หรือ มง เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการไล่ผึ้งให้ผึ้งออกจากรัง โดยในการทำงาน จะมีความแตกต่างของอุปกรณ์ชนิดนี้ คือ มงที่ใช้ในการจับผึ้งในช่วงเวลากลางวัน จะมีการใช้มงที่ต้องจุดให้เกิดควัน เพื่อไล่ให้ผึ้งบินออกจากรัง และในการจับผึ้งในช่วงเวลากลางคืน จะใช้มงที่ต้องจุดให้เกิดประกายไฟ โดยผู้ที่ขึ้นผึ้งจะเคาะให้ประกายไฟหล่นลงมา และเมื่อผึ้งเห็นประกายไฟ ก็จะบินออกจากรัง และบินตามประกายไฟที่หล่นลงมายังพื้นดิน โดยมีรายละเอียดของมงทั้ง 2 ชนิด ดังนี้

6.1 การจับผึ้งในช่วงเวลากลางวัน มีอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำงาน ประกอบด้วย

1. ใบไม้สด (เลือกเพียงชนิดเดียว) โดยตัดมาทั้งลำต้นและใบ เช่น ต้นปุด ต้นผักกูด ต้นหวาย ต้นชก ต้นปาล์ม ใช้สำหรับห่อเพื่อไม่ให้ไฟลุกไหม้ แต่ให้ออกมาเป็นควันไฟ
2. กิ่งไม้แห้ง ที่มีลักษณะเป็นเรียวเล็ก ใช้สำหรับเป็นถ่านเชื้อเพลิงด้านในของคบไฟ
3. ใบไม้แห้ง (สำหรับจับผึ้งที่อยู่ในป่า ส่วนผึ้งที่อาศัยอยู่ใกล้ชุมชน จะนิยมใช้เปลือกมะพร้าวแห้ง ย่านพลู ฟางข้าว เป็นต้น เนื่องจากใบไม้แห้ง เหมาะสำหรับการทำให้เกิดควันไฟ

4. เชือกอวด ใช้สำหรับผูกมวง
ขั้นตอนและวิธีการทำมวง ประกอบด้วย
1. นำใบไม้สดปลูงบดิน เป็นขั้นแรกเพื่อห่อไม่ให้คอปไฟเกิดประกายไฟ
 2. นำใบไม้แห้ง พอประมาณแล้วแต่ขนาดของมวงที่ทำ วางลงบนใบไม้สด โดยลักษณะการวางให้วางรวมกัน
 3. นำกิ่งไม้แห้งมาวางทับบนใบไม้แห้ง เลือกเฉพาะส่วนที่เป็นเรียวยาวเล็กๆ พอประมาณ
 4. ปิดด้วยใบไม้แห้งอีกครั้งหนึ่ง
 5. ชั้นสุดท้าย ปิดด้วยใบไม้สด แล้วนำเชือกอวดมามัดรวบให้แน่น โดยการรวบมาจากปลายของมวงก่อน โดยใช้เงื่อนตะกรุดเบ็ด ซึ่งเชือกที่ใช้มัดมวงนั้น จะต้องต่อกันจนมัดเสร็จ เพื่อช่วยยึดเมื่อจุดมวงแล้วเชือกจะได้ไม่ขาดออกจากกัน และต้องมัดจนถึงด้ามจับ ดังภาพที่ 32

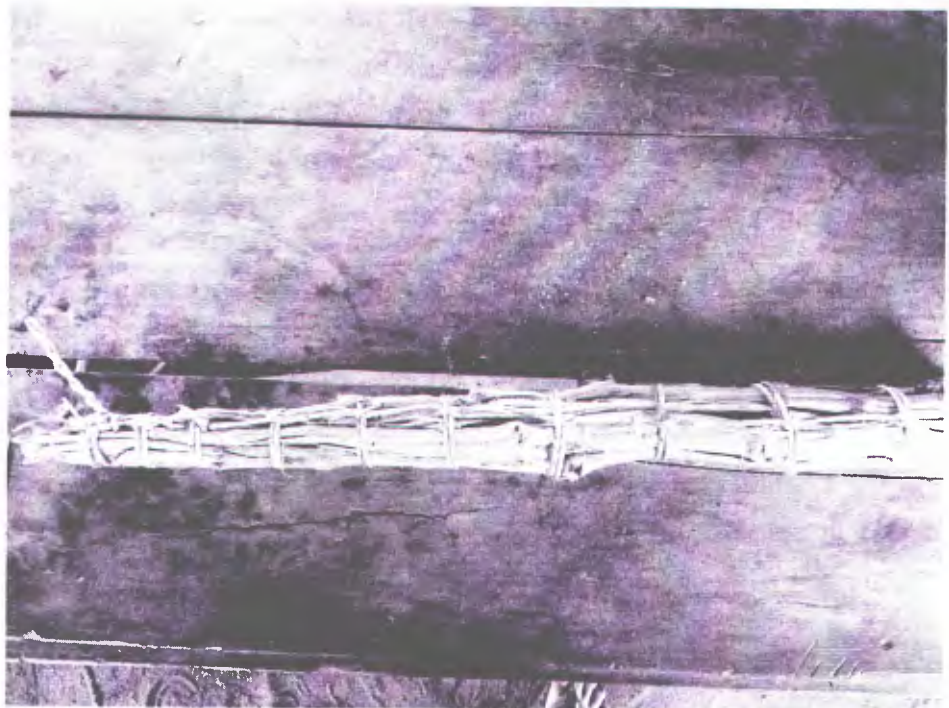

ภาพที่ 32 มวงสำหรับการจับไฟตั้งตอนกลางวัน
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

6.2 การจับผึ้งในช่วงเวลากลางคืน มีอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำมุง ประกอบด้วย

1. หวายเล็กหรือหวายหิน ซึ่งหากใช้หวายเล็ก ก็สามารถใช้ได้ทั้งเส้น โดยไม่ต้องผ่า แต่หากเป็นหวายหิน จะต้องนำมาผ่าแล้วเหลาให้บาง ให้หวายนิ่ม เพื่อให้ห้อยเส้นหวายได้ง่าย และมีความสะดวกในการสอดหรือผูก

2. ย่านพลูที่ตายหรือแห้ง นำมาตากแดดให้แห้ง และนำมาทุบให้เอาเปลือกออก (จะทุบก่อนหรือตากแดดก่อนก็ได้) แล้วนำมาฉีกออกให้เป็นเส้นเล็กๆ ให้ได้ประมาณ 2 กำมือ ความยาวประมาณ 1 เมตร แล้วทำเป็นกำและมัดด้วยเชือกอวต ที่นำมาทำเป็นเส้นๆ เพื่อทำเชือก และมัดด้วยหวายอีกครั้งให้แน่น ซึ่งหากมัดไม่แน่น ไฟจะลุกติดมุง จะไม่เป็นถ่านไว้สำหรับเคาะให้เป็นประกายไฟ และในขณะที่ปีนขึ้นไปบนต้นไม้สูง หากมีลมพัดแรง มุงจะติดเป็นไฟ อาจทำให้ผึ้งบินไปตามแสงไฟ และต่อผู้ที่จับผึ้งได้ และเมื่อมัดด้วยหวายจนแน่น ก็ทำหุงมุง โดยการนำหวายมาควั่นให้เป็นเกลียว ซึ่งต้องควั่นจนหวายมีความนิ่ม และสาเหตุที่ต้องควั่น เพื่อทำให้มีความกระชับ เหนียว คงทน และนำมาผูกกับสายแล่หรือสายสะพาย ดังภาพที่ 33

ภาพที่ 33 มุงสำหรับใช้ในการจับผึ้งตอนกลางคืน

(ที่มา: เมธิตา ไกรนที, 2559)

7. สายแล้ หรือสายสะพาย ทำจากเชือกอวด นำมาฉีกให้เป็นเส้น มีความกว้างขนาด 1 เซนติเมตร ความยาวให้มีขนาดพอดีกับผู้ที่สะพายหรือผู้ที่ขึ้นฝั่ง

นอกจากนี้ บางคนมีการทำมุงจากต้นสามแก้ว ซึ่งขึ้นอยู่ในป่า เป็นต้นไม้ที่ใบมีพิษ (หากสัมผัสที่ใบ จะมีอาการคัน) หรือบางคนใช้ต้นลูกฉิ่งที่เป็นต้นแก่ โดยการนำมาทุบให้แตกแล้วตากให้แห้ง และนำมามัดด้วยหวาย ซึ่งพืช ทั้ง 3 ชนิดมีคุณสมบัติเหมือนกัน คือ เป็นถ่าน สามารถใช้ในการจุดให้เกิดประกายไฟได้ดี ซึ่งแล้วแต่ความสะดวกในการใช้ และหากอยู่บนภูเขา หากไม่สามารถหาถ่านพลู ก็สามารถใช้ต้นสามแก้วแทนได้ และนำมาทุบและผูกมุงได้เลย และโดยส่วนใหญ่ นิยมทำมุงขนาดประมาณ 1 เมตร

วิธีการในการขึ้นฝั่งหรือจับฝั่ง มีรายละเอียด ดังนี้

1. การตรวจทิศทางลง เมื่อทีมขึ้นฝั่งเดินทางไปถึงบริเวณต้นไม้ใหญ่ที่มีรังผึ้ง ซึ่งถ้าหากมีรังผึ้งมาอาศัยอยู่ตั้งแต่ 2 รังขึ้นไปจะเรียกว่า “ยวน” แต่ถ้ามีผึ้งแค่รังเดียวจะเรียกว่า “รังผึ้ง” ซึ่งก่อนที่จะขึ้นฝั่งจะต้องมีการตรวจทิศทางของลม โดยจะใช้วิธีการจุดไม้ขีดไฟ เพื่อดูทิศทางของลม เนื่องจาก ผู้ที่ร่วมไปขึ้นฝั่งที่ไม่ได้ขึ้นต้นไม้ จะต้องนั่งรอด้านล่างและจะต้องนั่งในบริเวณที่อยู่เหนือลม เพื่อป้องกันไม่ให้ผึ้งตกลงบนศีรษะ เนื่องจากผึ้งจะบินไปตามลม

2. การผูกเชือกให้ติดกับโคระ ก่อนที่จะปีนขึ้นไปต้นไม้ หรือตามไม้แม่ร่องที่มีการทอยไว้ นั้น ผู้ที่ขึ้นฝั่งจะต้องผูกเชือกให้ติดโคระ ซึ่งจะต้องผูกให้มีความแตกต่างกันทั้งสองด้าน คือ จะต้องผูกให้ข้างใดข้างหนึ่งแน่น อีกข้างไม่แน่น เพื่อให้สะดวกต่อผู้ที่ขึ้นฝั่งในการแกะเชือกเพื่อนำเชือกมาพันกับกิ่งไม้ เพื่อที่จะตัดน้ำฝั่ง และรับน้ำฝั่ง และก่อนจะนำโคระลงมา ก็จะต้องผูกให้แน่นอีกครั้ง เพื่อส่งโคระลงมาให้กับผู้ที่รอรับ ที่อยู่บริเวณด้านล่าง ดังภาพที่ 34

ภาพที่ 34 การป็นต้นไม้เพื่อขึ้นไปจับผึ้ง
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

3. หลังจากนั้นเมื่อผู้ที่ขึ้นผึ้ง ขึ้นไปถึงบริเวณที่สามารถตีผึ้งได้ ก็ใช้ไม้กวาดที่ผูกติดอยู่กับมง เพื่อกวาดตัวผึ้ง แล้วเคาะมงให้เกิดประกายไฟ เพื่อไล่ตัวผึ้งให้ออกจากรัง เมื่อผึ้งเห็นประกายไฟก็จะบินตามแสงของประกายไฟออกจากรัง ในการกวาดและตีมง จะต้องทำสลับกันจนตัวผึ้งบินออกจากรังจนหมด เหลือเพียงรังผึ้งส่วนที่เป็นสีขาว แต่ในการจับผึ้งในช่วงเวลากลางวัน จะมีการจุดมง โดยการจุดให้เกิดควันไฟ แล้วนำขึ้นไปรม (รมควัน) ที่รังของผึ้ง โดยไม่ต้องกวาดรังผึ้ง แต่ผึ้งจะบินออกจากรังในทันที
4. เมื่อผึ้งเริ่มบินออกจากรังตามประกายไฟ คนตีผึ้งจะต้องตัดรังผึ้ง บริเวณที่เรียกว่า “หัวน้ำ” ก่อนเป็นลำดับแรก ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณด้านบนของรังผึ้ง ถ้าที่อยู่ด้านนอกเรียกว่า “หัวน้ำด้านนอก” ถ้าอยู่ด้านในเรียกว่า “หัวน้ำด้านใน” และนำโคระ เข้ามารับ

ในการตัดหัวน้ำจะใช้ไม้กรีที่เตรียมไว้ตัดบริเวณที่เป็นหัวน้ำโดยใช้โคระรับหัวน้ำฝิ่ง บางคนก็ตัดซี่สา หรือ มูลของฝิ่งทิ้ง ซึ่งซี่ส้ามักจะอยู่บริเวณตรงกลางระหว่างหัวน้ำกับรังฝิ่ง มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมมีความเหนียว ซึ่งหากซี่สาที่ติดมากับรังฝิ่งมีปริมาณมาก อาจจะทำให้หัวน้ำฝิ่งมีรสเปรี้ยว

5. คนขึ้นฝิ่งจะส่งสัญญาณกับคนที่อยู่ด้านล่าง โดยการบอกให้คนด้านล่างผ่อนหรือคลายเชือกให้สามารถหย่อนโคระลงมาจากต้นไม้ได้

นอกจากนี้ เชือกที่ใช้สำหรับลำเลียงโคระที่บรรจุน้ำฝิ่งลงมาจากต้นไม้ ในกรณีที่มีน้ำฝิ่งจำนวนมาก ผู้ที่จับฝิ่งที่อยู่บนต้นไม้ จะหย่อนเชือกลงจากต้นไม้ โดยเชือกจะต้องมีขนาดความยาวตามขนาดของต้นไม้ หรือให้มีความยาว 2 รอบของความสูงของต้นไม้ ซึ่งจะทำการหย่อนเชือก เสมือนการชักรอก โดยการใช้กิ่งไม้ในการชักรอก โดยผู้ที่อยู่ ด้านล่าง จะต้องเก็บน้ำฝิ่ง และนำไปใส่ภาชนะที่แห้ง และต้องมีการแยกลูกฝิ่งออกจากน้ำฝิ่ง เนื่องจาก หากไม่แยก น้ำฝิ่งจะมีรสเปรี้ยว

5. เมื่อได้น้ำฝิ่งลงมาแล้ว หลังจากผู้ที่ขึ้นฝิ่งลงมาจากต้นไม้ จะต้องดับมวง โดยใช้ใบไม้หรือดินบริเวณใต้ต้นไม้มาดับมวง

6. ก่อนที่จะเดินทางกลับเมื่อได้น้ำฝิ่งแล้ว ผู้ที่ขึ้นน้ำฝิ่งจะต้องนำน้ำฝิ่ง โดยเลือกหัวน้ำฝิ่ง นำไปตั้งเจ้าที่ โดยตั้งไว้บริเวณใต้ต้นไม้ที่มีฝิ่งอาศัยอยู่ เนื่องจาก มีความเชื่อว่า ฝิ่งจะมาอาศัยอยู่ในปีต่อไป ดังภาพที่ 35

ภาพที่ 35 การนำน้ำผึ้งหรือรังผึ้งไปตั้งเจ้าที่
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที, 2559)

7. เมื่อได้น้ำผึ้งมาแล้วนั้น ยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญเกี่ยวกับการปั้นหรือบีบเอาน้ำผึ้ง โดยในการการปั้นน้ำผึ้งเพื่อเอาน้ำผึ้ง ก่อนเริ่มการปั้นน้ำผึ้ง จะต้องเตรียมภาชนะที่นำมาใส่น้ำผึ้ง ต้องเป็นภาชนะที่แห้งสนิท เนื่องจาก หากภาชนะที่ใส่ไม่แห้งสนิท จะทำให้น้ำผึ้งมีรสเปรี้ยว โดยส่วนใหญ่ภาชนะที่นิยมนำมาใช้คือ ขวดแก้วใส โดยก่อนจะกรอกน้ำผึ้งใส่ขวดแก้วใส ต้องปั้นน้ำผึ้งออกจากหัวน้ำ โดยใช้ผ้าตาข่ายเป็นที่กรองไม่ให้มีสิ่งใดปะปนมากับน้ำผึ้ง และก่อนปั้นน้ำผึ้งจะต้องแยกขี้สา (อยู่ระหว่างรังผึ้งกับหัวน้ำผึ้ง สามารถใช้ดองเหล้าได้ และเป็นขี้ผึ้งแท้มีลักษณะเป็นสีส้มเหนียว) ซึ่งถ้าไม่เอาขี้สาออก จะทำให้น้ำผึ้งมีรสเปรี้ยว

นอกจากนี้ในขณะที่ปั้นน้ำผึ้งต้องระวังตัวผึ้งที่ติดมากับรังผึ้ง เนื่องจาก หากมีตัวผึ้งถ้าติดมาในขณะที่ปั้นน้ำผึ้ง จะทำให้น้ำผึ้งมีรสเปรี้ยวและอาจจะทำให้ผู้ที่ปั้นน้ำผึ้งเกิดอันตรายจากเหล็กในของผึ้งเช่นกัน และเมื่อกรอกน้ำผึ้งใส่ขวดแล้ว ไม่ควรปิดฝาขวดให้สนิทในทันที ควรให้มีการระบายอากาศออกจากขวดน้ำผึ้ง เนื่องจากน้ำผึ้งที่เพิ่งเก็บใหม่จะมีแรงดันและความร้อนสูง อาจจะทำให้ขวดน้ำผึ้ง

ระเปิดได้ และสำหรับตัวอ่อนของผึ้งที่ติดมากับรังผึ้ง สามารถนำมาทำเป็นอาหารได้หลายชนิด เช่น ทำอ้อผึ้ง ต้มยำ ยำผึ้ง เป็นต้น

นอกจากนี้ ในการจับผึ้ง ยังมีความเชื่อและข้อห้ามเกี่ยวกับการจับผึ้งอีกหลายประการที่มีความสำคัญ และผู้ที่ขึ้นผึ้ง รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับการขึ้นผึ้ง ได้นำมายึดถือเป็นหลักในการปฏิบัติ ประกอบด้วยข้อห้ามหรือความเชื่อต่างๆ ดังนี้ คือ

1. การห้ามทัก ห้ามถาม หมายความว่า ในขณะที่มีการจับผึ้งนั้น บางครั้งอาจจะได้ยินเสียงต่างๆ ที่เป็นเสียงของสัตว์ป่าที่เดินไปเดินมาบริเวณที่มีการจับผึ้ง จึงห้ามทักถามว่าเป็นเสียงอะไร หรือเป็นเสียงของใคร รวมทั้ง หากสังเกตเห็นสัตว์หรือสังเกตเห็นสิ่งผิดปกติ หรือบางคนเห็นแสงไฟ ก็ห้ามทัก ห้ามถาม และหากมีคนทักมา ก็ห้ามตอบกลับ ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตาม ผู้ที่กำลังขึ้นผึ้ง อาจจะโดนผึ้งต่อย หรือตกลงมาจากต้นไม้ โดยสรุป คือ ในขณะที่มีการจับผึ้งนั้น ถ้ามีหรือเห็นสิ่งใดที่ผิดปกติใดๆ ก็ห้ามทักเด็ดขาด รวมทั้ง ในขณะที่มีการจับผึ้ง หากได้ยินเสียงคนหรือเสียงสัตว์ในป่า ซึ่งอาจเป็นเสียงการพักทาย หรือเป็นเสียงพูดคุย ก็ห้ามตอบกลับ เนื่องจาก เป็นความเชื่อว่าจะทำให้ผึ้งต่อยทันทีเมื่อได้ยินเสียงตอบกลับ
2. ห้ามพูดคำว่า ไช (หมายถึง ต่อย) เนื่องจาก เป็นความเชื่อว่าเป็นเวลาที่จับผึ้ง ไม่ควรพูดคำนี้ เนื่องจากเป็นศัพท์ที่เกี่ยวกับผึ้งและอาจส่งผลให้ผู้ที่กำลังจับผึ้งและผู้ที่อยู่ด้านหลังอาจโดนผึ้งต่อย
3. ห้ามใช้ปากในการกัดหรือดึงอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่ใช้ในการจับผึ้ง ซึ่งเป็นเรื่องของความเชื่อที่ว่า อาจจะทำให้ผึ้งต่อยผู้ที่ขึ้นไปจับผึ้ง เช่น ห้ามใช้ปากในการผูกเชือกให้ตึง
4. ห้ามนำเสื้อผ้าหรือสิ่งของที่ผู้หญิงใช้ มาใช้ในการจับผึ้ง เช่น ห้ามนำเสื้อผ้าของผู้หญิง มาเช็ดไม้แม่ร่องหรือนำเสื้อผ้าของผู้หญิงมาเช็ดถังใส่น้ำผึ้ง เป็นต้น
5. ความเชื่อเรื่องการห้ามผู้หญิงที่กำลังมีประจำเดือน ห้ามไม่ให้มายืนใต้ต้นไม้หรือบริเวณที่มีการจับผึ้งหรือมาร่วมในการจับผึ้ง ซึ่งความเชื่อด้านนี้ ถือว่า เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดต่อผู้ที่จับผึ้ง
6. เชือกที่นำมาใช้ในการผูกถังเก็บน้ำผึ้งห้ามเดินหรือวิ่งข้าม
7. การนำถังหรือภาชนะที่ใส่น้ำผึ้งจะต้องแห้งสนิท เพราะถ้าไม่แห้งจะทำให้ น้ำผึ้งมีรสเปรี้ยว
8. ห้ามมีการขอกินลูกผึ้งหรือน้ำผึ้งก่อนที่จะมีการขึ้นผึ้ง
9. คนที่ทำหน้าที่ในการจับผึ้งห้ามดื่มเครื่องดื่มที่มีนมมาทุกชนิดก่อนจะจับผึ้ง
10. หลังจากจับผึ้งแล้วก่อนเดินทางกลับจะต้องมีการตั้งเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขา โดยการนำรังผึ้งมาตั้งไว้บริเวณที่มีผึ้งมาอาศัยอยู่ เป็นความเชื่อว่ามีเจ้าที่เจ้าทางที่จะต้องมีการตั้งทุกปี และเนื่องจากการตั้งเจ้าที่ จะทำให้ผึ้งมาอาศัยอยู่ที่ต้นไม้ทุกปีเช่นเดียวกัน

11. ช่วงเวลาของการจับฝิ่ง จะไม่ขึ้นฝิ่งในช่วงวันหรือเดือนที่มีพระจันทร์เต็มดวง เนื่องจากจะทำให้ฝิ่งเห็นรังตัวเอง แล้วบินกลับไปที่รังและจะเป็นอันตรายกับคนที่กำลังจับฝิ่ง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่าดังที่กล่าวมา เป็นองค์ความรู้ของผู้คนตั้งแต่ในสมัยอดีตที่มีการคิดค้น การประดิษฐ์ การทดลอง และการเรียนรู้ในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับป่า การพึ่งพาทรัพยากรจากป่า โดยเฉพาะการนำวัสดุจากป่า มาเป็นเครื่องมือเครื่องมือและการหาอาหารมาเพื่อประทังชีวิต ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ ผ่านการลองผิดลองถูก การมีประสบการณ์อย่างยาวนาน และมีการส่งผ่านหรือตกทอดมายังบุคคลในรุ่นต่อๆ มา โดยการปฏิบัติดูให้เห็นเป็นตัวอย่าง หรือการสืบทอดในลักษณะครูพักลักจำ และถือเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าต่อการอาศัยอยู่ของผู้คน โดยเฉพาะในอดีต ที่ไม่เพียงแต่มีองค์ความรู้ในการหาสัตว์มาบริโภค แต่ในการดำรงชีวิต ภายใต้การล่าสัตว์หรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินั้น พบว่า มีการยึดถือความเชื่อหรือหลักการปฏิบัติบางประการเพื่อนำมาซึ่งการรักษาความอุดมสมบูรณ์ หรือป้องกันการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ ดังจะกล่าวในวัตถุประสงค์ข้อต่อไป

กระบวนการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรมหคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ในพื้นที่ป่า ในเขตอำเภอพรมหคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นกระบวนการหนึ่งในการดำรงชีวิตและการปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ จนก่อให้เกิดเป็นทักษะและความชำนาญที่มีการถ่ายทอดในรูปแบบต่างๆ ทั้งการบอกกล่าว การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การติดตามเข้าไปในป่า หรือบางคนก็ใช้ทักษะการเรียนรู้แบบครูพักลักจำ ซึ่งกระบวนการในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า พบว่า มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นต่างๆ ทั้งในด้านของการดำรงชีวิตหรือการจับสัตว์มาเพื่อบริโภค การล่าสัตว์เพื่อหารายได้ในเชิงเศรษฐกิจ การดูแลและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และการคำนึงถึงการรักษาให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร โดยแต่ละประเด็น มีรายละเอียด ดังนี้

1. กระบวนการในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า เพื่อการดำรงชีวิต หรือการจับสัตว์มาเพื่อบริโภค

การคิดค้นเครื่องมือในการจับสัตว์ป่าในเขตอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชและการนำเครื่องมือมาประยุกต์ใช้นั้น พบว่า วัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์จากเครื่องมือโดยส่วนใหญ่ คือ การจับสัตว์เพื่อนำมาบริโภคภายในครัวเรือน เช่น การดักกระรอก เม่น หมูป่า ซึ่งมักจะจับสัตว์ในปริมาณที่ไม่มาก เพียงพอต่อการบริโภคของสมาชิกในครอบครัว และรวมทั้งการจับสัตว์ที่ไม่สามารถนำมาเป็นอาหาร เช่น นกชนิดต่างๆ ก็ทำการดักนกเพียงเพื่อนำมาเลี้ยงเพื่อให้เกิดความสวยงาม

2. กระบวนการในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า เพื่อหารายได้ในเชิงเศรษฐกิจ

การจับสัตว์ป่าเพื่อหารายได้ หรือเพื่อนำไปขายนั้น ในปัจจุบัน มักจะไม่พบ การจับสัตว์ในกรณีดังกล่าว ยกเว้น กรณีการจับผึ้งที่มีการจับเพื่อนำไปขาย เนื่องจาก สามารถจับผึ้งได้จำนวนปีละ 1 ครั้ง จึงทำให้น้ำผึ้ง โดยเฉพาะน้ำผึ้งป่า ได้รับความนิยมและเป็นที่ต้องการของผู้คน สามารถกำหนดราคาได้ค่อนข้างสูง จึงมีการจับผึ้งเพื่อนำมาขาย สร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว แต่ส่วนใหญ่มักจะมีการจับเฉพาะในช่วงฤดูกาลที่สามารถจับผึ้งได้เท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม ถือว่า อาชีพการจับผึ้งและการจำหน่ายน้ำผึ้ง นับเป็นการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือในการจับสัตว์ป่าที่มีคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจที่สำคัญของผู้คนในชุมชนและผู้ที่มีความสามารถและมีความเกี่ยวข้องกับการจับผึ้ง

3. กระบวนการในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า เพื่อการดูแล และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

การคิดค้นเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า แม้ว่า จะมีการจับสัตว์ป่ามาเพื่อบริโภคและการจำหน่ายเพื่อการสร้างรายได้แล้วนั้น แต่ประเด็นที่สำคัญอีกประการในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์ป่า คือ มีการใช้ประโยชน์เพื่อการดูแลและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการจับสัตว์ป่า โดยส่วนใหญ่ เป็นเครื่องมือที่มีการนำวัสดุจากธรรมชาติมาประดิษฐ์ เช่น ไม้ไผ่ ต้นไม้และใบไม้ที่ทำได้ในป่า เถาวัลย์ หวาย เป็นต้น โดยในการนำวัสดุจากธรรมชาติมาใช้ในการประดิษฐ์เครื่องมือในการจับสัตว์ป่า เป็นสิ่งที่ตกทอดมาตั้งแต่ในอดีต เนื่องจาก

ในอดีต ยังไม่มีวัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัย จึงมีการคิดค้น การประยุกต์เครื่องมือเครื่องมือจากธรรมชาติ และมีวัสดุประสงค์เพื่อให้เครื่องมือมีความกลมกลืนเข้ากับธรรมชาติ ไม่เป็นที่ผิดสังเกตหรือผิดปกติของสัตว์

ในการนำวัสดุหรือทรัพยากรจากธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือนั้น พบว่า มีการนำมาใช้ อย่างพอดี เช่น การพิจารณาการนำต้นไม้ที่มีลำต้นพอเหมาะในการทำคันแร้ว มาใช้ หรือการไม่ตัดคันแร้ว ออกจากต้นไม้ แต่การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำให้คันแร้วโน้มลงมาและผูกติดไว้กับกับดัก รวมทั้ง เครื่องมือที่มีการประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อใช้ในการจับสัตว์นั้น โดยส่วนใหญ่จะประดิษฐ์ออกมาให้มีขนาดพอดี กับสัตว์ที่ต้องการ เช่น ดักमें ดักหนูป่า ที่มักจะใช้เครื่องมือจับสัตว์ที่มีขนาดของสัตว์ที่มีขนาดลำตัว ตามความต้องการในการนำมาบริโภค หรือให้มีขนาดพอดีกับสัดส่วนของสัตว์ที่สามารถนำมาเป็นอาหาร ได้ ไม่นิยมจับสัตว์ที่มีขนาดเล็กจนเกินไป โดยการนำมาเลี้ยง หรือขังไว้ในกรงเพื่อรอการเจริญเติบโต เพื่อนำมาบริโภค และที่สำคัญ คือ ในการจับสัตว์บางประเภทที่หายากหรือสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ เช่น เก้ง เสี่ยงผา ที่เป็นสัตว์ที่มีจำนวนไม่มาก และให้กำเนิดลูกปีละ 1 ตัว ซึ่งหากสัตว์ประเภทนี้ ติดกับดัก หากสัตว์ยังไม่เสียชีวิต ก็จะปล่อย เพื่อเป็นการอนุรักษ์ให้คงอยู่กับป่าต่อไป

นอกจากนี้ ในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า เพื่อการดูแล และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ในกรณีของการจับผึ้ง นับเป็นวิธีการหรือการประยุกต์ใช้เครื่องมือที่นับว่าเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอีกประการ โดยในการจับผึ้ง เป็นการจับที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทั้งในกรณีของการมีความเชื่อต่างๆ เช่น ความเชื่อเรื่องการนำลูกครุ ที่ตีไว้บนต้นไม้ที่มีผึ้งอาศัยอยู่ ออกจากต้นไม้ต้นนั้นภายหลังที่มีการจับผึ้ง เนื่องจาก มีความเชื่อว่า หากไม่นำลูกครุออก ต้นไม้นั้นอาจจะล้มตาย หรือผึ้งอาจจะไม่มาทำรังหรือมาอาศัยในปีต่อไป รวมทั้ง ในการใช้คบไฟหรือม้ง ทั้งการใช้ควันหรือการใช้คบไฟในการจับผึ้งในช่วงเวลากลางวัน และการใช้ประกายไฟในการจับผึ้งในช่วงเวลากลางคืน ก็เป็นการทำเพื่อไล่ให้ผึ้งออกจากรัง แต่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ ในการฆ่าหรือทำร้ายตัวผึ้ง และต้องการให้ผึ้งได้กลับมาทำรังอยู่บนต้นไม้แห่งนั้นในปีต่อไป รวมทั้ง การมีความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติต่างๆ ในการจับผึ้ง ก็นับว่า เป็นวิธีการดำเนินการ ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการอนุรักษ์และดูแลรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

4. กระบวนการในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า เพื่อการรักษาให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร

การใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ป่า ไม่ว่าจะมียัตถุประสงค์เพื่อนำมาบริโภค การค้าขาย หรือการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ที่นับว่าเป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของผู้คนในพื้นที่ แต่ทั้งนี้ ประเด็นที่สำคัญอีกประการที่เกี่ยวข้องกับสภาพการคงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณป่า และการใช้ประโยชน์ของผู้คนในพื้นที่ ที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่ในอดีต คือ ประเด็นที่มีการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า เพื่อการรักษาให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร ซึ่งในปัจจุบัน พื้นที่ป่าในเขตอำเภอพรหมคีรี พบว่า ยังมีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ป่าจำนวนมาก ประกอบกับการที่ในปัจจุบัน มีการล่าสัตว์หรือการจับสัตว์ป่าลดน้อยลง เนื่องจากกฎ ข้อห้ามต่างๆ และการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ของผู้คนในพื้นที่มากขึ้น ซึ่งหากมีการจับสัตว์ก็เกิดขึ้นในกรณีของการจับสัตว์ที่มีจำนวนมาก เช่น กระจอก นียมจับมาเพื่อบริโภค และแก้ปัญหาการที่กระจอกเป็นสัตว์ที่ชอกกีดกินผลไม้ในสวน การจับหรือดักนกบางชนิด ที่นำมาเลี้ยงเพื่อความสวยงามและผึ้งที่มีการจับตามฤดูกาล คือ จับปีละ 1 ครั้ง และจะเห็นได้ว่า การจับสัตว์ป่าดังกล่าวข้างต้น ที่มีการจับควบคู่กับการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ การรักษาให้คงอยู่นับว่ามีความสอดคล้องกับการรักษาให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร ทั้งในประเด็นของการรักษาให้มีอาหารเพียงพอ คือ การพยายามอนุรักษ์ให้สัตว์ป่าคงอยู่และมีการขยายจำนวนมากยิ่งขึ้น ไม่เน้นการจับสัตว์แบบทำลาย แต่เป็นการจับสัตว์ควบคู่กับการอนุรักษ์ การคิดค้นและการประยุกต์ใช้เครื่องมือที่มีความเหมาะสมกับสัตว์ที่ต้องการและจำนวนของสัตว์ เพื่อการอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่กับป่าและตกทอดไปยังบุคคลรุ่นต่อไป ประเด็นของการเข้าถึงอาหาร จะเห็นได้ว่า ในการจับสัตว์ป่าในเขตพื้นที่อำเภอพรหมคีรี จะไม่มีการจับสัตว์ในรูปแบบการแย่งชิง หรือการแสดงความเป็นเจ้าของเฉพาะพื้นที่ เช่น ในการจับสัตว์หรือดักสัตว์แต่ละชนิด ก็สามารถใช้เครื่องมือและเลือกพื้นที่ที่มีสัตว์ที่ต้องการได้ เช่น ในการดักนกตกหมูป่า ก็สามารถเข้าไปดักในพื้นที่ต่างๆ ได้ ทั้งในพื้นที่ที่เป็นสวนผลไม้ สวนยางพารา ทั้งพื้นที่ที่มีเจ้าของ และพื้นที่สาธารณะ ในกรณีของการจับผึ้ง ก็จะจับในพื้นที่ที่มีเจ้าของ ผู้ซึ่งอนุญาตให้เข้าไปทำการจับผึ้ง และพื้นที่ในป่า ที่ไม่มีเจ้าของ แต่หากผู้ใดไปพบเห็นก่อน ก็สามารถทำการจับจอง เพื่อให้ผู้อื่นรับรู้ถึงความประสงค์ในการจับผึ้ง ทำให้บุคคลอื่นที่ไม่ได้จับจองไว้ ไม่สามารถจับผึ้งบนต้นไม้ต้นนั้นได้

นอกจากนี้ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร ในส่วนของการใช้ประโยชน์จากอาหารและการมีเสถียรภาพด้านอาหาร จะเห็นได้ว่า เครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ป่าในเขตอำเภอพรหมคีรี ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการคิดค้นเครื่องมือ

ที่มีความเหมาะสมกับสภาพของป่าและสัตว์ป่า นั้น เครื่องมือที่มีการนำมาใช้ เป็นเครื่องมือที่มีความหลากหลาย สามารถนำมาใช้ในการจับสัตว์ป่าได้หลายประเภท และมีการใช้ประโยชน์ทั้งการนำมาบริโภค การจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ การเลี้ยงเพื่อความสวยงาม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการสร้างให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร และประเด็นสำคัญอีกประการคือ การที่พื้นที่ในเขตอำเภอพรหมคีรี แม้ว่า จะเป็นพื้นที่ที่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะการทำสวนผลไม้ แต่พบว่า ในการทำสวนผลไม้ โดยเฉพาะบนพื้นที่สูง บนภูเขา มักจะไม่มีการใช้สารเคมี จึงส่งผลให้สัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น มีแหล่งอาหารที่ปลอดภัย เป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ จึงส่งผลให้ผู้คนในพื้นที่นั้น มีการบริโภคอาหารและสัตว์ป่าที่มีคุณภาพปลอดภัยจากสารเคมี และกรณีของการมีเสถียรภาพด้านอาหารดังกล่าวข้างต้น ทั้งการจับสัตว์แบบอนุรักษ์ การมีความเชื่อต่างๆ การจับสัตว์บางประเภทที่มีจำนวนมาก การจับฝั่งที่ไม่มีการฆ่าตัวฝั่ง การไม่ตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น นับเป็น การสร้างให้เกิดเสถียรภาพด้านอาหารที่ต้องการให้สัตว์ป่าได้ขยายพันธุ์มากยิ่งขึ้น ความต้องการให้สัตว์ป่าได้อาศัยอยู่ในป่าที่มีการดูแลรักษาให้มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความยั่งยืน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่า กรณีศึกษา ภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือจับสัตว์ในพื้นที่ป่า อำเภอรพหมีคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยนำเสนอสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. องค์ความรู้ ความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอรพหมีคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ ความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอรพหมีคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถแบ่งออกตามชนิดของสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่า ประกอบด้วยสัตว์ป่าหลากหลายชนิด เช่น เม่น (อีแก่) หมูป่า (หมูเถื่อน) กระเจง เก้ง (ควาน) เลียงผา (กุง่า) นก (บางชนิด) ค่าง ลิงเสน (ไอ้เสน) ผึ้ง กระรอก ไก่ป่า (ไก่เถื่อน) มุสั้ง (มุสั้งหอม, มุสั้งเล็ก, มุสั้งปล้อง, มุสั้งแฉ้ว, มุสั้งหน้าหมา) และมิงกหว้า หมิวขอ สมเสร็จ เลียงผา ชะนี และเสือ แต่สัตว์เหล่านี้ จะไม่เป็นที่นิยมในการล่า และโดยเฉพาะในปัจจุบัน ก็ไม่มีการล่าสัตว์เหล่านี้ โดยเฉพาะสัตว์ที่ถูกจัดให้อยู่ในประเภทของสัตว์ป่าคุ้มครองหรือสัตว์ป่าที่ต้องสงวน อนุรักษ์ ซึ่งการเข้าป่าเพื่อไปล่าสัตว์ มีเพียงการจับผึ้งในช่วงฤดูกาลของการจับผึ้งเท่านั้น โดยสัตว์แต่ละชนิดที่มีความหลากหลายที่อาศัยอยู่ในป่า จะนำมาซึ่ง การมีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้เครื่องมือจับสัตว์ป่าที่หลากหลาย ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดของสัตว์ โดยปราชญ์ชาวบ้านล้วนแล้วแต่มีภูมิปัญญาที่นำมาใช้ในการจับสัตว์ ประกอบด้วย

1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับนก ในการจับหรือที่เรียกว่า การดักนก มีวิธีการ ประกอบด้วย

1) การดักนกแบบใช้กรงต่อแบบไม่ใช้เรียว เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดักนก โดยการ ใช้กรงนกในการต่อนก หรือเรียกว่า การยับ ซึ่งเป็นวิธีการดักนกที่สามารถใช้ในการดักนกได้ทุกประเภท

2) การดักนกแบบใช้กรงต่อแบบใช้เรียว เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดักนก โดยการใช้กรงนกในการต้อนนกเช่นเดียวกับวิธีการดักนกวิธีที่ 1 และมักจะใช้ดักนกที่ขอบมากินผลไม้ โดยในการดักนกในลักษณะที่ 2 มีการใช้อุปกรณ์เสริมเพิ่มเข้ามา คือ การใช้เรียว หรือเรียกว่า เรียวดักนก ซึ่งถือว่า เป็นการใช้อุปกรณ์เสริมที่ทำให้ผู้ดักนกมีความมั่นใจในการดักนกมากกว่าวิธีที่ 1 และเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยให้การดักนกประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

3) การดักนกแบบดักคัลก เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดักนกที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น นกที่มีการหากินบนดิน กินหนอน กินไส้เดือนหรือกินแมลง เช่น นกบินหลา นกเต็นหรือนกกกระเต็น ซึ่งจะเป็นวิธีการดักนกที่ทำบนพื้นดินที่มีหญ้าปกคลุม

4) การดักอวน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดักนกอีกวิธีหนึ่ง โดยส่วนใหญ่จะใช้ในการดักนกที่กินลูกไทร หรือนกที่กินผลไม้ ที่จะต้องประกอบด้วย คนดักนก จำนวน 2 คน เพื่อจับอวนคนละข้าง และเป็นการดักที่จะต้องให้คนที่บินผ่านอวน ตกลงไปเ็นเปลหรือร่อง และไม่สามารถบินออกมาจากอวน

1.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการดักบริเวณขาของสัตว์ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับหรือดักหมีป่าและสัตว์อื่นๆ เช่น ชะมด (มุสัง) เม่น นิ่ม กระจง แก้ง เลียงผา หมีขอ และเสื่อ โดยการใช้สัตว์ในสมัยอดีตจะใช้ในการดักหรือจับบริเวณขาของสัตว์ หรือเรียกว่า การดักตีน และใช้เครื่องมือในการดักที่เรียกว่า “แร้วดักขา หรือแร้วดักตีน”

1.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการดักบริเวณคอของสัตว์ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการจับสัตว์ โดยวิธีการดักหรือจับบริเวณคอของสัตว์ หรือที่ชาวบ้าน เรียกว่า การดักคอ เป็นการใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “แร้วคอ” ใช้ในการดักสัตว์ที่มากินผลไม้หรือจับหมีป่า (หมีเถื่อน) ชะมด (มุสัง) นิ่ม กระจง แก้ง เลียงผา หมีขอ เสื่อ และเม่นโพรง (อีแก่) และมีรูปแบบในการทำ 3 รูปแบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ที่จะทำการจับสัตว์หรือดักสัตว์

1.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการดักชุด เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการดักชุด มักจะใช้ในการดักอีแก่หรือเม่นโพรง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดักสัตว์อีกประเภท โดยในการวางจะต้องวางเครื่องมือให้รูของชุดดักตรงทางเดินของสัตว์ คือ อีแก่ (เม่นโพรง) โดยเมื่อตัวเม่นติดเข้าไปในเครื่องมือดักชุด แล้วยังจะเดินไปข้างหน้าไปเรื่อยๆ จนถึงปลายของเครื่องมือดักชุด ที่มีหวายถักจนปิดปลาย ทำให้เม่นเดินกลับ แต่เมื่อเดินกลับจนจะซ้ ทำให้ตัวติดอยู่ในเครื่องมือจนไม่สามารถออกมาได้

1.5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการใช้ไ้แก้ว เป็นวิธีการที่ใช้ในการดักสัตว์ เช่น กระจอก กระแต หนู ไ้จ้อน (กระจอกดินหรือกระจอกใหญ่) ซึ่งในการดักโดยใช้ไ้แก้ว จะต้องวางให้ไ้แก้ว โผล่ออกมาเลยกิ่งไม้ เนื่องจากสัตว์ เช่น กระจอก จะได้ไ้มากินเหยื่อบนกระบอกไม้ไ้

1.6 ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ โดยวิธีการใช้พรหม 4 หน้า เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการดักไก่ป่าหรือไก่เถื่อน ซึ่งต้องทำให้มีลักษณะเป็นบ่วงรูป และนำเหยื่อล่อมาใส่ไว้ในกะลา หากไก่ป่าเดินผ่านมา มาจิกอาหารหรือเหยื่อล่อ คอของไ้ก็จะติดบ่วงที่ดักไว้ และในการวางกะลาหรือพรหม 4 หน้า นั้น ซึ่งจะต้องยึดให้กะลาติดไว้กับดิน เพื่อไม่ให้ไ้สามารถลากกะลาออกไปได้ในขณะที่ไ้ติดบ่วง

1.7 ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้เครื่องมือในการจับผึ้ง มีวิธีการในการจับ จำนวน 2 รูปแบบ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการจับผึ้งในช่วงเวลากลางวัน และเครื่องมือที่ใช้ในการจับผึ้งในช่วงเวลากลางคืน โดยการจับผึ้งในช่วงเวลากลางวันและช่วงเวลากลางคืน จะมีการใช้อุปกรณ์และมีขั้นตอนโดยส่วนใหญ่ที่เหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันในด้านการใช้เครื่องมือที่เรียกว่า คบไฟหรือมง ที่มีลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกัน

การจับผึ้ง เป็นวิธีการหนึ่งในการจับสัตว์ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายประการ ตั้งแต่ อุปกรณ์ เครื่องมือ ที่ใช้ในการจับผึ้ง ขั้นตอนการจับผึ้ง รวมถึงความเชื่อหรือข้อห้ามต่างๆ โดยในการจับผึ้ง นอกจากจะมีความแตกต่างด้านช่วงเวลาในการจับแล้วนั้น ยังมีความแตกต่างของจำนวนรังผึ้ง โดยการจับผึ้งในพื้นที่ป่าในบริเวณอำเภอพรหมคีรี มักจะมีการจับผึ้งที่เรียกว่า ผึ้งยวง ซึ่งหมายถึง รังผึ้งที่มีจำนวนรังตั้งแต่ 2 รัง ขึ้นไป บนต้นไม้ 1 ต้น และในการจับจรวงผึ้ง ผู้ที่จับผึ้งจะใช้วิธีการ ถางโคนต้นไม้ที่มีผึ้งอาศัยอยู่หรือใช้การปักไม้ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า การปักกำ ซึ่งเป็นการทำสัญลักษณ์เอาไว้โดยการนำไม้มาปักไว้บริเวณใต้ต้นไม้ที่มีรังผึ้ง และลักษณะไม้ปักกำจะทำปลายไม้ให้เป็นแฉกแล้วใช้กิ่งไม้เสียบเอาไว้ โดยก่อนที่จะมีการขึ้นผึ้งจะต้องมีการทำบันไดเพื่อใช้ในการปีนขึ้นไปบนรังผึ้ง เรียกว่า การทอยผึ้ง ซึ่งเป็นขั้นตอนในการทำขั้นหรือทำเสมือนเป็นบันไดเหยียบหรือปีนขึ้นไปบนต้นไม้เพื่อขึ้นไปจับผึ้ง และจะทำก่อนที่จะมีการจับผึ้ง เพื่อเป็นการเตรียมการให้พร้อมในการขึ้นไปจับผึ้ง

การทอย เป็นเทคนิควิธีการหรือภูมิปัญญาที่มีความสำคัญประการหนึ่ง เกี่ยวกับภูมิปัญญาในการจับผึ้ง เนื่องจาก เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญที่ทำให้ผู้ที่ขึ้นไปจับผึ้งมีความปลอดภัย สามารถปีนขึ้นไปบนต้นไม้เพื่อจับผึ้ง นำน้ำผึ้งลงมา และหากเป็นการขึ้นไปจับผึ้งที่อยู่บนต้นไม้ที่มีขนาดไม่สูงและไม่ใหญ่มากนัก จะใช้วิธีการที่เรียกว่า การแค ซึ่งเป็นวิธีการที่คล้ายกับการทอย แต่การแคจะเหนื่อยกว่าการทอย และจะใช้เวลามากกว่า

นอกจากนี้ ผู้ที่ขึ้นไปจับผึ้ง ก็จะต้องเตรียมอุปกรณ์เพื่อนำขึ้นไปบนต้นไม้ รวมทั้ง การปฏิบัติตามความเชื่อ ข้อปฏิบัติ และข้อห้ามต่างๆ และมีวิธีการในการขึ้นผึ้งที่ถูกต้อง ซึ่งล้วนแต่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ส่งผลให้ผู้ที่ขึ้นไปจับผึ้งและผู้ที่อยู่บริเวณด้านล่าง มีความปลอดภัย และเป็นการจับควบคุมคู่กับการอนุรักษ์หรือการทำให้ผึ้งได้กลับมาทำรัง อาศัยอยู่บริเวณต้นไม้นั้นในปีต่อไป

2. กระบวนการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

กระบวนการในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า พบว่า มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นต่างๆ ดังนี้

2.1 กระบวนการในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า เพื่อการดำรงชีวิตหรือการจับสัตว์มาเพื่อบริโภค วัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์จากเครื่องมือโดยส่วนใหญ่ คือ การจับสัตว์เพื่อนำมาบริโภคภายในครัวเรือน เช่น การดักกระรอก เม่น หมูป่า ซึ่งมักจะจับสัตว์ในปริมาณที่ไม่มาก เพียงพอต่อการบริโภคของสมาชิกในครอบครัว และรวมทั้งการจับสัตว์ที่ไม่สามารถนำมาเป็นอาหาร เช่น นกชนิดต่างๆ ก็ทำการดักนกเพื่อนำมาเลี้ยงเพื่อให้เกิดความสวยงาม

2.2 กระบวนการในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า เพื่อหารายได้ในเชิงเศรษฐกิจ โดยการจับสัตว์ป่าเพื่อหารายได้ หรือเพื่อนำไปขายนั้น ในปัจจุบัน มักจะไม่พบ การจับสัตว์ในกรณีดังกล่าว ยกเว้น กรณีการจับผึ้งที่มีการจับเพื่อนำไปขาย เนื่องจาก สามารถจับผึ้งได้จำนวนปีละ 1 ครั้ง ซึ่งถือว่า อาชีพการจับผึ้งและการจำหน่ายน้ำผึ้ง นับเป็นการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือในการจับสัตว์ป่าที่มีคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจที่สำคัญของผู้คนในชุมชนและผู้ที่มีความสามารถ และมีความเกี่ยวข้องกับการจับผึ้ง

2.3 กระบวนการในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า เพื่อการดูแลและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์ป่า คือ มีการใช้ประโยชน์เพื่อการดูแลและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการจับสัตว์ป่า โดยส่วนใหญ่ เป็นเครื่องมือที่มีการนำวัสดุจากธรรมชาติมาประดิษฐ์ และมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เครื่องมือมีความกลมกลืนเข้ากับธรรมชาติ ไม่เป็นที่ผิดสังเกตรหรือผิดปกติของสัตว์ และในการนำวัสดุหรือทรัพยากรจากธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือ นั้น พบว่ามีการนำมาใช้อย่างพอดี หรือให้มีขนาดพอดีกับสัดส่วนของสัตว์ที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้ ไม่นิยมจับสัตว์ที่มีขนาดเล็กจนเกินไป และที่สำคัญ คือ ในการจับสัตว์บางประเภทที่หายากหรือสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ สัตว์ที่มีจำนวนไม่มาก ซึ่งหากสัตว์ประเภทนี้ ติดกับดัก หากสัตว์ยังไม่เสียชีวิต ก็จะปล่อยเพื่อเป็นการอนุรักษ์ให้คงอยู่กับป่าต่อไป

นอกจากนี้ ในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า เพื่อการดูแลและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ในกรณีของการจับผึ้ง เป็นการจับที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทั้งในกรณีของการมีความเชื่อต่างๆ รวมทั้ง ในการใช้คบไฟหรือมวง ที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ในการฆ่าหรือทำร้ายตัวผึ้ง และต้องการให้ผึ้งได้กลับมาทำรังอยู่บนต้นไม้แห่งนั้นในปีต่อไป รวมทั้ง การมีความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติต่างๆ ในการจับผึ้ง ก็นับว่า เป็นวิธีการดำเนินการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการอนุรักษ์และดูแลรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

2.4 กระบวนการในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า เพื่อการรักษาให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร ประเด็นที่สำคัญอีกประการที่เกี่ยวข้องกับสภาพการคงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณป่า และการใช้ประโยชน์ของผู้คนในพื้นที่ ที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่ในอดีต คือ ประเด็นที่มีการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า เพื่อการรักษาให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร ซึ่งในปัจจุบัน พื้นที่ป่าในเขตอำเภอพรหมคีรี พบว่า ยังมีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ป่าจำนวนมาก ประกอบกับการที่ในปัจจุบัน มีการล่าสัตว์หรือการจับสัตว์ปาลดน้อยลง ซึ่งการจับสัตว์ป่าที่มีการจับควบคุมก็กับการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ นับว่ามีความสอดคล้องกับการรักษาให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร ทั้งในประเด็นของการรักษาให้มีอาหารเพียงพอ ประเด็นของการเข้าถึงอาหาร ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากอาหารและการมีเสถียรภาพด้านอาหาร ซึ่งจะเห็นได้ว่าเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ป่าในเขตอำเภอพรหมคีรี ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการคิดค้นเครื่องมือที่มีความเหมาะสมกับสภาพของป่าและสัตว์ป่านั้น เครื่องมือที่มีการนำมาใช้ เป็นเครื่องมือที่มีความหลากหลาย สามารถนำมาใช้ในการจับสัตว์ป่าได้หลายประเภท และมีการใช้ประโยชน์ทั้งการนำมา

บริโภค การจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ การเลี้ยงเพื่อความสวยงาม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การสร้างให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร รวมทั้ง การส่งผลให้ผู้คนในพื้นที่ มีการบริโภคอาหาร และสัตว์ป่าที่มีคุณภาพ ปลอดภัยจากสารเคมี และการจับสัตว์แบบอนุรักษ์ การมีความเชื่อต่างๆ การจับสัตว์ บางประเภทที่มีจำนวนมาก การจับสัตว์ที่ไม่มีการฆ่าตัวสัตว์ การไม่ตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น นับเป็น การสร้าง ให้เกิดเสถียรภาพด้านอาหาร ที่ต้องการให้สัตว์ป่าได้ขยายพันธุ์มากยิ่งขึ้น ความต้องการให้สัตว์ป่าได้อาศัย อยู่ในป่าที่มีการดูแลรักษาให้มีความอุดมสมบูรณ์และมีความยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

องค์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือในการจับสัตว์ป่าในเขตอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการคิดค้นขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต เพื่อการใช้ประโยชน์และการอยู่ร่วมกันกับป่า จนมีการตกทอดมาสู่ลูกหลานในรุ่นปัจจุบัน ที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงความสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ดังกล่าว ที่แม้ว่า องค์ความรู้หรือรายละเอียดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีการถ่ายทอด การปฏิบัติตาม และการนำมาใช้ในบางประเภทของเครื่องมือ เนื่องจาก สภาพเศรษฐกิจ สังคมและกฎ ระเบียบต่างๆ ในปัจจุบัน ทำให้ผู้คนไม่มีการจับสัตว์ป่ามากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณการจับสัตว์ หรือการพึ่งพาทรัพยากรจากป่าในอดีต แต่ภูมิปัญญาเหล่านี้ ที่บรรพบุรุษได้คิดค้น สังสมและถ่ายทอด มานั้น ยิ่งนับวัน ก็จะมีแนวโน้มจะเลือนหายไปตามกาลเวลาและความสามารถในการจดจำ การถ่ายทอดของผู้รู้ อีกทั้ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ป่า มีเพียงแต่นำมาใช้ประโยชน์เพื่อการจับ สัตว์ป่าเท่านั้น แต่ประเด็นสำคัญ เครื่องมือจับสัตว์ป่าหรือวิธีการ ข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติในการจับสัตว์ป่า บางประการ ยังมีความเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ การดูแล รักษาให้เกิดความยั่งยืน ความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะสัตว์ป่า ผู้วิจัยจึงสังเกตเห็นถึงความสำคัญในการศึกษารวบรวม องค์ความรู้ด้านนี้ ดังที่ปรากฏในสรุปผลการศึกษา และนำผลการศึกษามาสู่การอภิปรายผล เพื่อให้เห็นถึง ความสำคัญและความจำเป็น และประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือ จับสัตว์ป่า โดยมีรายละเอียดตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้

1. องค์ความรู้ ความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือที่นำมาใช้ในการจับสัตว์ป่า เกิดขึ้นจากการที่พื้นที่บริเวณป่า ในเขตอำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความอุดมสมบูรณ์ มีทรัพยากรที่หลากหลาย โดยเฉพาะ ทรัพยากรสัตว์ป่า ส่งผลให้ผู้คนในอดีต ที่มีวิถีการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ หรือ การที่ต้องพึ่งพาอาศัยป่าเป็นปัจจัยหลัก โดยเฉพาะปัจจัยด้านอาหาร ที่ต้องหามาโดยการล่าหรือจับ มาเพื่อบริโภคกันภายในครัวเรือน เนื่องจากในอดีต ยังไม่มีระบบตลาด หรือการเดินทาง ที่มีความสะดวกสบาย การติดต่อสื่อสารที่รวดเร็ว ส่งผลให้ผู้คนที่มีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกับป่า จึงต้องคิดค้น หรือปรับตัว และแก้ปัญหาเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด จึงนำมาสู่การคิดค้นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่างๆ ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ในป่า จึงจะเห็นได้ว่า การที่ในพื้นที่ป่ามีทรัพยากร หรือสัตว์ป่าที่หลากหลายนั้น จึงทำให้มีการคิดประดิษฐ์เครื่องมือหลากหลายชนิด เพื่อให้เหมาะสมในการ จับสัตว์แต่ละชนิด เช่น การดักนกโดยวิธีการต่างๆ การใช้แร้วจับสัตว์ ซึ่งมีทั้งแร้วดักบริเวณขาของสัตว์ และดักบริเวณคอของสัตว์ การใช้พรหม 4 หน้า การใช้ไธ้แก้ว รวมทั้ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับ อุปกรณ์ ขั้นตอน เทคนิค ข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติในการจับสัตว์ เป็นต้น เหล่านี้ จึงเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ถึง ความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของสัตว์ป่าตั้งแต่ในอดีต และยังมีวิธีการในการจับสัตว์ควบคู่กับ การดูแลและการอนุรักษ์ และเมื่อพิจารณาถึงวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่นำมาใช้ในการประดิษฐ์เครื่องมือในการ จับสัตว์ป่านั้น โดยส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในอดีต จะมีการใช้วัสดุอุปกรณ์จากธรรมชาติเป็นหลัก เช่น หวาย ไม้ไผ่ ไม้ชนิดต่างๆ เถาวัลย์ เป็นต้น แต่ในปัจจุบัน อาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม แต่ก็ยังคง มีการนำวัสดุจากธรรมชาติมาใช้เป็นหลัก โดยเฉพาะหวาย ไม้ไผ่ และเถาวัลย์

ผู้วิจัยจึงพิจารณาเห็นว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ป่า มีความสอดคล้อง กับแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผู้วิจัยนำมาเป็นแนวคิดหลักในการศึกษา เนื่องจาก องค์ความรู้ดังที่กล่าวมา นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของผู้คน ที่มีการคิดค้น การปรับตัว การสั่งสม ประสบการณ์ การแก้ปัญหาเพื่อให้ตนมีชีวิตรอดภายใต้บริบทหรือสถานการณ์ที่ตนเองอาศัยอยู่ รวมทั้ง เป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่มีการถ่ายทอดทั้งในลักษณะการสั่งสอน การบอกเล่า การบอกกล่าว การทำให้ดู เป็นตัวอย่าง รวมทั้ง การถ่ายทอดแบบในลักษณะครูพักลักจำจากรุ่นสู่รุ่น แต่เมื่อพิจารณา จากสถานการณ์การคงอยู่ และการนำมาใช้ประโยชน์ รวมถึง การรวบรวมองค์ความรู้ในยุคปัจจุบัน ที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ การทำมาหากิน อาจส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้

อาจถูกลดความสำคัญ หรืออาจเลือนหายไปตามกาลเวลา จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องเก็บรวบรวม และถ่ายทอดต่อไป

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังสังเกตเห็นว่า องค์ความรู้ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ป่า มีความสอดคล้องกับแนวคิดที่นำมาเป็นแนวทางในการศึกษา คือ แนวคิดนิเวศวิทยา วัฒนธรรมและแนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ โดยสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม คือ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือองค์ความรู้ที่เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิตอยู่รอด ซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละบริบทของสภาพพื้นที่ และไม่สามารถนำไปใช้หรือเปรียบเทียบกับภูมิปัญญาของบุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันได้ และสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ คือ แม้ว่า ผู้คนที่ผู้วิจัยเลือกศึกษา ไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์ แต่จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาของบุคคลเหล่านี้ มีลักษณะเฉพาะที่มีความโดดเด่นเข้ากับสภาพของพื้นที่ที่อาศัยและมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร สามารถอธิบายถึงรายละเอียดขององค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ทั้งในด้านวัสดุอุปกรณ์ ขั้นตอน รวมถึงเทคนิค วิธีการ ข้อห้ามต่างๆ ที่ส่งผลต่อการนำมาปฏิบัติและเกิดผลอย่างแท้จริง รวมทั้ง ความสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ป่านั้น มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของภานิชิต ชนะบุญ (2553) ที่ศึกษาศึกษาการบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องมือจับสัตว์น้ำในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลรางกระทุ่ม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ที่ได้ให้ความสำคัญในการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ตั้งแต่กระบวนการค้นหาความรู้ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ เพื่อการส่งเสริมอาชีพและประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตของประชาชน และจัดให้มีแผนการใช้ประโยชน์ความรู้เพื่อให้เกิดการต่อยอดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการบริหารจัดการความรู้ นั้น เป็นสิ่งที่มีจำเป็นในการทำให้อุบัติภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มีการนำมาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมและมีการถ่ายทอดให้คงอยู่ และสอดคล้องกับ งานศึกษาของฝ่ายวัฒนธรรมและชุมชน วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย (2554) ที่ได้ศึกษาโครงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องมือดักจับสัตว์ เพื่อให้วิถีชีวิตยังคงอยู่กับชุมชน และมีการนำมาบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนในรายวิชาภูมิทัศน์ชุมชน โดยผลจากการศึกษาได้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ถึงภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือในการเลือกจับสัตว์ตามฤดูกาล เพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์น้ำสูญพันธุ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่แหล่งน้ำนั้น เป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษารวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า เนื่องจาก เป็นองค์ความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้นั้นในชุมชน รวมทั้ง การดูแลรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติอีกทางหนึ่ง และผู้วิจัยมีการดำเนินการจัดทำบทเรียนท้องถิ่นเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาด้านเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า

และการจัดการทรัพยากรบริเวณป่า อำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชให้มีความยั่งยืน เพื่อเป็นการถ่ายทอดไปยังบุคคลในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมความเข้าใจ การสร้างความตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอด การอนุรักษ์ภูมิปัญญาควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2. กระบวนการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

การรวบรวมองค์ความรู้ และการใช้ประโยชน์จากเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า จะเห็นได้ว่า สถานการณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านนี้ ได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต และมีการถ่ายทอดมายังลูกหลานในรุ่นปัจจุบัน ซึ่งการใช้ประโยชน์หรือการคิดค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนี้ขึ้นมาของผู้คนในอดีต มิได้มีจุดมุ่งหมายในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ แต่เป็นการจับสัตว์เพื่อการดำรงชีวิต หรือการประทังชีวิต จึงส่งผลให้มีการคิดค้น ประดิษฐ์เครื่องมือจากธรรมชาติ มีความกลมกลืนกับธรรมชาติและสอดคล้องเหมาะสมกับสัตว์ป่า ที่ไม่มุ่งเน้นการทำลาย ซึ่งทำให้ผู้คนในพื้นที่ป่าในเขตอำเภอพรมคีรี ยังมีความมั่นใจถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ และถึงแม้ว่า จะมีการถ่ายทอดภูมิปัญญามายังบุคคลรุ่นปัจจุบัน และมีการนำภูมิปัญญามาใช้ในการจับสัตว์บางชนิดก็ตาม แต่เป็นการจับสัตว์ที่มีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับผู้คนในอดีต หรือ มีการเพิ่มวัตถุประสงค์เรื่องการค้าขาย ประเด็นด้านเศรษฐกิจเข้ามา โดยเฉพาะในการจับผึ้ง แต่ก็นับว่า เป็นการจับสัตว์ที่ยังมุ่งเน้นการอนุรักษ์ ซึ่งพิจารณาจากวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ ยังคงมีการนำวัสดุจากป่า มีการประดิษฐ์และใช้เครื่องมือตามแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในอดีต จึงกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ เป็นองค์ความรู้ที่เน้นการจับสัตว์ควบคู่กับการอนุรักษ์ให้เกิดความยั่งยืน และถึงแม้ว่า ในปัจจุบัน จะมีการบังคับใช้กฎระเบียบ ข้อห้ามต่างๆ เกี่ยวกับการจับหรือการล่าสัตว์ป่าที่มีระเบียบ มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่ก็ไม่นับว่า เป็นอุปสรรคต่อการจับสัตว์ของผู้คนในพื้นที่ เนื่องจาก ไม่นิยมล่าสัตว์ที่เข้าข่ายสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ ซึ่งการจับสัตว์ป่าโดยส่วนใหญ่ เป็นการจับสัตว์ที่มีจำนวนมาก และสัตว์บางชนิดก็สร้างความเสียหายให้กับผลผลิต เช่น กระจอก รวมทั้ง การจับผึ้งปีละ 1 ครั้ง โดยการมีวิธีการจับที่ไม่ทำลายตัวผึ้ง และการมีความเชื่อต่างๆ ที่ทำให้ผึ้งได้กลับมาอาศัยในต้นไม้นั้นเดิม ซึ่งนับว่าเป็นประเด็นที่มีความสำคัญที่จะต้องให้ความสนใจในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนี้ โดยเมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ในปัจจุบันในพื้นที่อื่นๆ ที่มีการล่าสัตว์หรือจับสัตว์ในเชิงพาณิชย์เพื่อการค้าขาย เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการล่าสัตว์ที่มีลักษณะเฉพาะ ทั้งสัตว์ที่ใกล้

สูญพันธุ์ สัตว์ป่าสงวน สัตว์ที่ต้องอนุรักษ์ คุ่มครองนั้น พบว่า มีแนวโน้มที่จะมีอัตราการล่าสัตว์เพิ่มมากยิ่งขึ้น เนื่องจาก เป็นสัตว์ที่มีราคาสูง เป็นที่ต้องการของผู้คนและตลาด ส่งผลให้มีการนำเครื่องมือสมัยใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม เช่น ปืนสมัยใหม่ หรือการนำวิธีการใหม่ๆ มาใช้ในการจับสัตว์ ส่งผลให้สัตว์ป่ามีจำนวนลดน้อยลงและสัตว์ป่าบางชนิดก็สูญพันธุ์ ประกอบกับการที่ในปัจจุบัน ประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ทั่วโลก โดยส่วนใหญ่ นำแนวทางการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การกระตุ้นเศรษฐกิจ การแข่งขัน การมุ่งเน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก ส่งผลให้มีกระทบต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพของผู้คนที่มีความเปลี่ยนแปลง โดยในอดีต มีการประกอบอาชีพแบบเรียบง่าย การอาศัยอยู่ร่วมกับป่า การใช้ประโยชน์จากป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายของทรัพยากรทั้งพืช ผัก สัตว์ป่าชนิดต่างๆ แต่ปัจจุบัน การดำรงชีวิตในลักษณะดังกล่าว มีความเปลี่ยนแปลงไป โดยการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำรงชีวิต มาเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว หรือการปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการทำสวนยางพาราและสวนปาล์มน้ำมัน มาทดแทนการอยู่ร่วมกับป่าดังเช่นในอดีต ส่งผลให้มีการหักล้างวงพง การโค่นต้นไม้ใหญ่เพื่อทำสวนดังกล่าว การปรับเปลี่ยนพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่สวนมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่สวน ส่งผลให้สัตว์ป่าไม่มีแหล่งที่อยู่อาศัย ไม่มีแหล่งอาหาร และการรุกคืบเข้าไปจัดการพื้นที่ป่าให้เป็นพื้นที่สวน การขยายตัวของผู้คน การขยายตัวและความเจริญของหมู่บ้าน ก็นับเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้สัตว์ป่าต้องย้ายแหล่งที่อยู่ หรือเป็นเหตุให้สัตว์ป่าสูญหาย ดังกรณีของเม่นโพรงที่มีลักษณะการดำรงชีวิตอาศัยอยู่ในถ้ำ แต่ปัจจุบัน เมื่อผู้คนรุกเข้าไปในพื้นที่ป่ามากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เม่นโพรงต้องหาแหล่งที่อยู่ใหม่ในป่าที่ลึกมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการที่สัตว์ป่าถูกล่าจำนวนมากนั้น ย่อมเป็นสาเหตุให้สัตว์ป่าสูญพันธุ์มากยิ่งขึ้น

จึงเป็นความจำเป็นที่ประเทศไทย โดยเฉพาะบุคคลและหน่วยงานผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย จะต้องร่วมกันพิจารณา เล็งเห็นความสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวข้างต้น เพื่อนำมาซึ่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะสัตว์ป่าให้คงอยู่ โดยอาจนำองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นของเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ป่ามาเป็นแนวทางในการดำเนินการ โดยจะต้องส่งเสริมให้ผู้คนที่วิถีชีวิตอยู่ร่วมกับป่า มีการใช้ประโยชน์จากป่ามาตั้งแต่ในอดีต สามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการอนุรักษ์ตามแนวทางของภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ส่งเสริมให้มีการเห็นความสำคัญและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับการศึกษาของนิคม พุทธา และคณะ (2551) ที่ได้ศึกษาสถานการณ์สัตว์ป่าไทย การค้าขายสัตว์ป่า สวนสัตว์ และเขตอนุรักษ์ ซึ่งผลการศึกษา พบว่า สัตว์ป่าในประเทศไทยยังคงถูกคุกคามอย่างต่อเนื่อง พื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งอาศัย

ของสัตว์ป่าลดลงจากโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่างๆ และการขยายตัวของเมือง สัตว์ป่ายังคงถูกล่าในถิ่นกำเนิด แม้เป็นเขตอนุรักษ์และถูกจัดลำดับเข้าสู่ภาวะสูญพันธุ์มากขึ้น และประเทศไทยยังคงถูกนานาชาติประณามว่าเป็นศูนย์กลางของการค้าสัตว์ป่าสำคัญแห่งหนึ่งของโลก ซึ่งในขณะเดียวกันก็มีข้อสังเกตที่น่าเป็นห่วงด้วยว่า ขณะที่การบังคับใช้กฎหมายและโครงสร้างการบริหารจัดการที่มีอยู่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบในปัจจุบัน ยังไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะคุ้มครองถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าแก่ไขชองโหว่และป้องกันการลักลอบล่าและค้าสัตว์ป่าได้ แต่การขาดความตระหนักถึงคุณค่าของสัตว์ป่าต่อระบบนิเวศ ตลอดจนค่านิยมที่มุ่งเน้นใช้ทรัพยากรธรรมชาติตอบสนองแต่ทางด้านเศรษฐกิจของคนทั่วไปและผู้กำหนดนโยบาย กำลังมีส่วนผลักดันส่งเสริมให้เกิดนโยบาย โครงการ และการเปลี่ยนแปลงกฎหมายเพื่อใช้ประโยชน์พื้นที่อาศัยของสัตว์ป่าและใช้ประโยชน์สัตว์ป่าในลักษณะที่แฝงอยู่ในรูปแบบของการอนุรักษ์สัตว์ป่า ปรากฏการณ์และข้อสังเกตดังกล่าวนำมาสู่ข้อเสนอให้เร่งศึกษาสถานะ การปราศจากสัตว์ป่าที่สำคัญในพื้นที่ธรรมชาติของไทยเพื่อหาทางป้องกันและฟื้นฟูศึกษาปัญหาและผลกระทบของการค้าสัตว์ป่าเพื่อหามาตรการแก้ไขที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น กำหนดรายละเอียดมาตรฐานและมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์สัตว์ป่า และในทิศทางที่เกิดประโยชน์ต่อสัตว์ป่าในถิ่นกำเนิดอย่างแท้จริง ให้ความรู้และกระตุ้นจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง ตลอดจนขยายการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการป้องกันการค้าสัตว์ป่าที่ส่งผลกระทบ การคุกคามสัตว์ป่า และถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า การติดตามควบคุมการดำเนินงานตามมาตรฐานของสวนสัตว์ และผู้ครอบครองรายย่อย และการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์สัตว์ป่าและถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าให้เกิดความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ผู้วิจัยได้รวบรวม วิเคราะห์ สรุปและอภิปรายผลการวิจัย เพื่อเป็นประโยชน์ในการรวบรวม การถ่ายทอดองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้มีการส่งต่อไปยังบุคคลรุ่นต่อไปในการใช้ประโยชน์จากเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า อีกทั้ง เพื่อการถ่ายทอดแนวทางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ควบคู่กับการอนุรักษ์ ผู้วิจัยจึงเสนอข้อเสนอแนะ ประกอบด้วย

1. ข้อเสนอแนะต่อเจ้าของภูมิปัญญาและบุคคลในพื้นที่

ผู้ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประดิษฐ์และการใช้ประโยชน์จากเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า ควรจะต้องให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากเครื่องมือควบคู่กับการอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง และให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยวิธีการต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการหาวิธีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัย ไม่ทำลายล้าง และบุคคลที่เกี่ยวข้องที่ยังมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่า จะต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีการนำมาใช้เพื่อก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับชุมชนหมู่บ้านและระดับอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะสัตว์ป่า จะต้องทำงานในลักษณะการประสานความร่วมมือในการหาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า และวางแผนทางร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อให้เกิดผู้คนสามารถทำมาหากิน มีรายได้ ควบคู่กับการดูแลรักษาให้เกิดความยั่งยืน

2.2 สถาบันการศึกษาควรจะบรรจุองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า ไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน ที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของผู้คนในพื้นที่ และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เพื่อเป็นการสอดแทรกองค์ความรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสร้างความตระหนักให้ผู้เรียน โดยเฉพาะเยาวชนได้เห็นความสำคัญในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กับการอนุรักษ์

2.3 ควรให้ความสำคัญและยกย่องผู้ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เพื่อเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ได้อย่างกว้างขวางและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.4 ควรสนับสนุนให้มีการรวบรวม ศึกษา หรือการค้นคว้าวิจัยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องมือจับสัตว์ป่า เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ทั้งด้านการดำรงชีวิต การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร โดยจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอต่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างเพียงไม่กี่คน ในการนำมาเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก จึงอาจส่งผลให้งานวิจัยยังมีความไม่สมบูรณ์มากนัก และอาจเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า ไม่ครบทุกชนิด ไม่ครอบคลุมกับประเภทของสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ข้อมูลที่น่าเสนอจึงอาจเป็นเพียงรายละเอียดส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ป่า แต่ก็ถือว่าเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่มีองค์ความรู้และมีการใช้ประโยชน์จากเครื่องมืออย่างแท้จริง

4. ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป ประกอบด้วย

4.1 ควรมีการจัดเวทีหรือการประชุมร่วมกันระหว่างชาวบ้านผู้ที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า ผู้ที่มีการใช้ประโยชน์โดยการจับสัตว์ป่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้นำส่วนท้องถิ่นเพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็น หรือร่วมกันหาแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับป่า ทรัพยากรธรรมชาติ ควบคู่กับการอนุรักษ์

4.2 ควรมีการศึกษาในเชิงลึกมากขึ้น เกี่ยวกับการเปรียบเทียบให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงและความแตกต่างด้านความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ป่าในด้านต่างๆ เช่น จำนวน แหล่งที่อยู่อาศัย การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจับสัตว์ป่า ความเปลี่ยนแปลงของเครื่องมือสมัยใหม่ที่น่านำมาใช้ในการจับสัตว์ป่า

4.3 ควรเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องมือจับสัตว์ป่าอย่างรอบด้าน ครบตามชนิดของสัตว์ป่า และควรเพิ่มพื้นที่อื่นๆ ที่มีบริบทเป็นป่า เพื่อรวบรวมและเปรียบเทียบภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือในการจับสัตว์ป่าที่มีการใช้ประโยชน์ รวมทั้ง การเปิดโอกาสให้ผู้คนที่วิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การจับสัตว์ป่ามาใช้ในการบริโภค และวัตถุประสงค์อื่นๆ ได้เข้ามาแสดงความคิดเห็น การหาแนวทางร่วมกันในการใช้ประโยชน์ควบคู่กับการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กฤตณภัต บุญยัชเชีธร. 2548. การออกแบบระบบสารสนเทศแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- จิรีณี สินุทธ. 2543. วิถีชีวิตและภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวสวนลองกอง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จารุวรรณ ธรรมวัตติ. 2543. ภูมิปัญญาอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 3. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์ 2536. ความหลากหลายทางชีวภาพ: ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาในสิทธิชุมชน การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ชนัญ วงษ์วิภาค. มปป. นิเวศวิทยาวัฒนธรรม. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชัยน วรรณะภูติ 2529. ระบบความรู้พื้นฐานปัจจุบัน: การวิจัยและพัฒนา 20 ปี ประสบการณ์งานพัฒนาชนบท องค์การพัฒนาเอกชนไทย. กรุงเทพฯ: มปป.
- ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์ และ วิศนี สิลตระกูล. 2533. ภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคโนโลยีพื้นบ้าน และแหล่งวิทยาการในชุมชน ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน หน่วยที่ 1-8. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ทรงศิริ สาประเสริฐ. 2542. ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้าน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. 2554. ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ธนากร สังเขป. 2555. การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: วี พรินท์ (1991).
- ธีรยุทธ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น. (ออนไลน์). สืบค้นจาก (http://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main1_12.html). (15 สิงหาคม 2558).
- นันทสาร สีสลับ. 2542. ภูมิปัญญาไทย. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 23 (พิมพ์ครั้งที่ 2). (2542): 11-29.
- นัทธิ พงษ์ดนตรี. 2544. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษา ในโรงเรียนคาทอลิก. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยบูรพา.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2536. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร. ทิศทางไทย, 1(5), 1-10.
- ปฐม นิคมานนท์. 2535. รายงานวิจัยเรื่อง การค้นหาความรู้และระบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

- ประกอบ ไจมัน. 2539. การศึกษาสภาพและความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. 2538. “ภูมิปัญญาไทยในวิถีชีวิตไทย” ในรายการสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาไทยในภาษาและวรรณคดี. กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติและมหาวิทยาลัยสยาม.
- ประเวศ วสี. 2530. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. ชุมชนพัฒนา.1(5) (มกราคม-กุมภาพันธ์).
- ประเวศ วสี. 2533. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. ใน การสัมมนาทางวิชาการเนื่องในงานวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย 33 เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาติ.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2539. ภูมิปัญญาในเขตวิสาหกิจพื้นเมือง ศึกษากรณีชุมชนกะเหรี่ยงในป่าทุ่งใหญ่นเรศวร. กรุงเทพฯ: โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ.
- พลาเดช ณ ป้อมเพชร. 2546. โลกของชาวมอแกน : มองจากความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับทะเลและพื้นที่ชายฝั่ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. 2550. ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ. กรุงเทพฯ: วี พรินท์ (1991).
- ภาชิต ชนะบุญ. 2553. การบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องมือจับสัตว์น้ำในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลรางกระทุ่ม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มนตรี กรรพุมมาลย์. 2545. การพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่การพัฒนาชุมชนเมืองและชนบท. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยศ สันตสมบัติ. 2530. จากวานรถึงเทวดา: มาร์กซิสม์และมานุษยวิทยามาร์กซิสม์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. 2544. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติและคณะ. 2547. นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพและสิทธิชุมชน. เชียงใหม่: วิทอินดีไซน์ จำกัด.
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ (บรรณาธิการ). 2542. เครือข่ายวิชาการราชภัฏด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น. สถาบันราชภัฏ เชียงราย: จัดพิมพ์โดยศูนย์วิจัยและพัฒนาแพทย์พื้นบ้าน.

- ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์. 2537. การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานการศึกษาจากระบบ
โรงเรียนภาคตะวันออก. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุ่ง แก้วแดง. 2543. ปฏิวัติการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2538. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: พับลิคิสิเนส
พริ้นท์ จำกัด
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2550. สารานุกรมผ้าและเครื่องถักทอ. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- ศิริพร ดาบเพชร, คมคาย มากบัว และประจักษ์ แป๊ะสกุล. มปป. ประวัติศาสตร์ไทย ม.4-ม.6.
พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. 2555. ความรู้เบื้องต้นทางสังคมวิทยา. วี พริ้นท์ (1991).
- ศรีวรรณ จันทร์หงษ์. 2542. การพัฒนาหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องงานจักรสาน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ศึกษากรณีโรงเรียนยกกระบัตร (ชูปราษฎ์นุสรณ์) จังหวัด
สมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2535. การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลาง
กระแสการเปลี่ยนแปลง ในรายการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องการพัฒนาการ
ทางวัฒนธรรม: กรณีทักษิณ. กรุงเทพฯ: สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2544. ความรู้เรื่องเมืองไทย เล่มที่ 1 พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย.
กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชิ่ง.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2534. ภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา.
- สุนันทา แซมเพชร. 2547. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเรื่อง แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้
ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาชีพสำหรับครูประถมศึกษา จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.
- สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. 2534. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนา
ชนบท ในภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท.
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สุรีพร เกตุงาม และ คณະ. 2553. การสำรวจการอนุรักษ์ข้าวพื้นเมืองเพื่อการแปรรูปผลิตภัณฑ์
ท้องถิ่น. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2540. “ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้” ทักษิณคดี. 4(3): 33-42; ก.พ.-ก.ค.
- เสรี พงศ์พิศ. 2529. คินสุราษฎร์ฯ ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ.
- เสรี พงศ์พิศ. 2536. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. มุลินธิหมู่บ้าน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

- สามารถ จันทร์สุร. 2536. ภูมิปัญญาชาวบ้าน ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สมจิต พรหมเทพ. 2543. รายงานการวิจัยการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านของประชาชนชนบท
เชียงใหม่. เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- สำนักคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2534. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงาน
ด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541. แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัด
การศึกษา. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- เอกวิทย์ ณ ถกลาง 2540. ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้
ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เอี่ยม ทองดี. 2542. ภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- เอี่ยม ทองดี. 2542. พลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนอำเภอ
พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.

ภาคผนวก

ประวัติผู้วิจัย

1. หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) นางสาวเมธิรา ไกรนที

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Miss Maytira Krainatee

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

หน่วยงานที่ติดต่อได้ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช 1 หมู่ 4 ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

80280 โทรศัพท์ 091-527-6450

E-mail: ying_may8@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

- ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนามนุษย์และสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติการทำวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาองค์ความรู้ การส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษา พิธีกรรมการขึ้นเปลเด็กในพื้นที่จังหวัดตรังและจังหวัดนครศรีธรรมราช สนับสนุนทุน โดย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม

หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจับสัตว์ป่า กรณีศึกษา ภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือจับสัตว์ในพื้นที่ป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัด นครศรีธรรมราช ทุนสนับสนุนงานวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคง ทางอาหารของพื้นที่ที่มีความหลากหลายภายใต้บริบทเขา ป่า นา เล กรณีศึกษา พื้นที่จังหวัด นครศรีธรรมราช สนับสนุนทุน โดย สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน)

หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง แนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช สนับสนุนทุน โดย โครงการเบญจวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช

2. ผู้ช่วยนักวิจัย

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) นางสาวศรีสุดา ไชยวิจารณ์

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Miss Srisuda Chaivijarn

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

หน่วยงานที่ติดต่อได้ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช 1 หมู่ 4 ตำบลท่าจี้ อำเภอมะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช
80280 โทรศัพท์ 080-870-4689

E-mail: ssd_453@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

- ปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) นายเดโช แชน้ำแก้ว

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr.Daycho Khaenamkhaew

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

หน่วยงานที่ติดต่อได้ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช 1 หมู่ 4 ตำบลท่าจี้ อำเภอมะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช
80280 โทรศัพท์ 084-932-3736

E-mail: daycho_kha@nstru.ac.th

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

- ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย เรื่อง การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่า กรณีศึกษา ภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือจับสัตว์ในพื้นที่ป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จากกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ประชาชนชาวบ้าน บุคคลที่มีการใช้ประโยชน์และบุคคลที่เป็นผู้อนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องมือในการจับสัตว์ป่า ในอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้วิจัย กำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) เพื่อศึกษารวบรวมองค์ความรู้ ความหลากหลาย ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านเครื่องมือจับสัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) เพื่อศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่า บริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 3) เพื่อจัดทำบทเรียนท้องถิ่นเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญา ด้านเครื่องมือจับสัตว์สัตว์ป่าและการจัดการทรัพยากรบริเวณป่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้มีความยั่งยืน

ผู้วิจัยกำหนดข้อคำถามเพื่อการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป
2. ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
3. ข้อเสนอแนะ

แบบสัมภาษณ์แต่ละส่วน ประกอบด้วยข้อคำถาม ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....

ที่อยู่.....

.....

ความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่า.....

วันที่สัมภาษณ์.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณ
คณะผู้วิจัย